

publieksversie
Jaarverslag 2014

publieksversie
Jaarverslag 2014

Colofon

Tekst: Waddenfonds
Eindredactie: IJzerman Communicatie
Fotografie: Anne Lenis (Provincie Noord-Holland),
Annelies Ruesink, Alex Wiersma
(Provincie Groningen)
Opmaak: Menno de Boer Vormgeving

Voorwoord

Voor u ligt het jaarverslag 2014 van de Gemeenschappelijke regeling Waddenfonds. Met het Waddenfonds werken wij als de drie Waddenprovincies samen om met gerichte investeringen de kwaliteit van de economie en de natuur van het Waddengebied te versterken.

In 2014 zijn belangrijke stappen gezet om het fonds toekomstbestendig en robuuster te maken. Om deze kwaliteitsimpuls te realiseren is meer focus en samenhang aangebracht door middel van het nieuwe 'Uitvoeringsplan Waddenfonds 2014-2017', het 'Jaarprogramma Waddenfonds 2014-2015' en de 'Subsidieverordening Waddenfonds 2014'. Zo is een situatie gecreëerd om middelen nog effectiever in te kunnen zetten. Eind 2014 zijn daarmee de eerste positieve ervaringen opgedaan.

In het afgelopen jaar hebben wij kunnen investeren in 38 projecten. Deze projecten zijn, inclusief toelichting, opgenomen in een totaaloverzicht van alle gehonoreerde subsidieaanvragen vanaf de decentralisatie in 2012.

Als Waddenfonds staan wij er dus goed voor. Het Waddenfonds heeft niet alleen meer focus aangebracht, het investeert ook in meer effectiviteit door nieuwe instrumenten te ontwikkelen, zoals kredietsubsidies en de mogelijkheid om tenders uit te schrijven. Hiermee is het fonds nog beter in staat om te kunnen programmeren en te investeren in de kwaliteit van de economie en de natuur van het prachtige Waddengebied.

Mevrouw C. Schokker-Strampel,
Voorzitter van het bestuur van het Waddenfonds

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1. Inleiding	6
2. Programmaverantwoording: Waddenfonds in bedragen	8
3. Programmaverantwoording: Waddenfonds in projecten	12
4. Organisatie en uitvoering	25
5. Adviezen Kwaliteitscommissie en kaderstellende documenten/nieuwe instrumenten	29
6. Voorlichting en publiciteit	34
7. Doorkijk 2015 en slotwoord	36

Bijlagen

Bijlage 1: Begrenzing Waddengebied zoals van toepassing voor het Waddenfonds	40
Bijlage 2: Tabel met gehonoreerde projecten in 2014	41
Bijlage 3: Tabel met gehonoreerde projecten in 2012 en 2013	56
Bijlage 4: Tabel met door het Rijk overgedragen projecten	74
Bijlage 5: Adviezen	85
<p>Adviezen die de Commissie Kwaliteitstoetsing Waddenfonds in 2014 uitbracht en de maatregelen die het bestuur van het Waddenfonds trof als gevolg van de adviezen.</p>	

1

Inleiding

Het Waddenfonds verstrekt subsidies voor extra investeringen in het Waddengebied. Hiermee wordt een duurzame bescherming en de ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied en het behoud van het unieke open landschap beoogd. Tegelijkertijd is het Waddenfonds er ook om een duurzame economische ontwikkeling te stimuleren.

De verantwoordelijkheid voor het Waddenfonds is per 1 januari 2012 overgedragen van de rijksoverheid aan de Waddenprovincies. De voorwaarden voor deze overdracht zijn vastgelegd in een bestuursakkoord dat op 14 september 2011 in Harlingen is ondertekend door de Minister van Infrastructuur en Milieu en de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland. Met dit bestuursakkoord is het beheer en de besteding van de middelen van het Waddenfonds een autonome en ondeelbare taak geworden van de Waddenprovincies.

De Waddenprovincies hebben voor de uitvoering van deze taak het openbaar lichaam Waddenfonds opgericht op basis van de Wet gemeenschappelijke regelingen.

Het openbaar lichaam Waddenfonds is op 9 juni 2012 door middel van de vaststelling van de Gemeenschappelijke regeling Waddenfonds ingesteld. Vanaf 1 oktober 2012 zijn subsidieaanvragen in behandeling genomen. De subsidieaanvragen worden beoordeeld op basis van de subsidieverordening Waddenfonds en de jaarprogramma's. In de eerste helft van 2014 was het 'Pioniersprogramma Waddenfonds 2012-2013' van kracht. Medio 2014 is het 'Jaarprogramma Waddenfonds 2014-2015' in werking getreden. Voor beide jaarprogramma's zijn de vier hoofddoelen die de rijksoverheid had vastgelegd in het Investeringsplan Waddenfonds en het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 leidend:

1. Het vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het Waddengebied;
2. Het verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee;
3. Een duurzame economische ontwikkeling in het Waddengebied dan wel gericht zijn op een substantiële transitie naar een duurzame energiehuishouding in het Waddengebied en de direct aangrenzende gebieden;
4. Het ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding ten aanzien van het Waddengebied.

In de toenmalige Wet op het Waddenfonds was bepaald dat deze vier hoofddoelstellingen nevensgeschikt zijn. Natuurwaarden, de economische structuur, een duurzame energiehuishouding en de ontwikkeling van kennis over het Waddengebied zullen in samenhang en evenwicht moeten worden ontwikkeld. Daarbij dient gestreefd te worden naar een gelijke verdeling tussen ecologische en economische investeringen in het Waddengebied.

In het genoemde bestuursakkoord staat vermeld dat de middelen uit het Waddenfonds op programmatische wijze zullen worden besteed, waarbij de oorspronkelijke doelstellingen van het Waddenfonds intact blijven.

Nieuw Uitvoeringsplan, jaarprogramma en subsidieverordening

In de tweede helft van 2014 zijn het 'Uitvoeringsplan Waddenfonds 2014-2017', het 'Jaarprogramma Waddenfonds 2014-2015' en de 'Subsidieverordening Waddenfonds 2014' van kracht geworden. In 2014 hebben Provinciale Staten van de drie waddenprovincies – Noord-Holland, Fryslân en Groningen – een nieuw Uitvoeringsplan van het Waddenfonds vastgesteld voor de periode 2014-2017.

Met het nieuwe Uitvoeringsplan kan het Waddenfonds meer focussen op de doelen van het Waddenfonds. De doelen zijn voor het najaar 2014 en voor 2015 vertaald in het 'Jaarprogramma Waddenfonds 2014-2015'. Naast het Jaarprogramma heeft het algemeen bestuur een de nieuwe 'Subsidieverordening Waddenfonds 2014' vastgesteld, waarin de juridische spelregels omtrent subsidieverstrekking zijn opgenomen.

De komende jaren ligt de focus nog scherper op het toevoegen van waarde aan het Waddengebied, additioneel aan reguliere beleid- en beheerinspanningen van overheden met een specifieke gerichtheid op de Wadden en innovatie. In hoofdstuk 5 worden de nieuwe kaderstellende documenten nader beschreven.

Nico Bakker (lid algemeen bestuur)

Als lid van het algemeen bestuur heb ik het als vanzelfsprekend en goed ervaren dat wij als regio zelf kunnen bepalen hoe de gelden van het Waddenfonds worden ingezet. Ik ben al jaren betrokken bij de visserij in het waddengebied en ik vind het goed dat een aantal projecten vanuit de visserij worden gesubsidieerd. Vooral de duurzame garnalen verwerking, het ter plaatse machinaal pellen. Het is in de toekomst onbestaanbaar dat garnalen vervoerd worden van de Waddenzee naar Marokko en Polen en weer terug.

Het is een uitdaging voor een volgend bestuur om gezamenlijk projecten te stimuleren die dicht bij mens en natuur staan en blijvend tastbaar zijn.

2 Programmaverantwoording: Waddenfonds in bedragen

In dit hoofdstuk wordt een totaalbeeld geschetst van de bedragen die in 2014 waren gemoeid met het Waddenfonds. Deze bedragen zijn afkomstig uit de Jaarrekening 2014 van het Waddenfonds waarin het bestuur financiële verantwoording aflegt over het gevoerde beleid.

In het overzicht van baten en lasten van de Jaarrekening van het Waddenfonds over 2014 zijn de baten en lasten en het financieel resultaat opgenomen (raming en realisatie). Bij de realisatie over 2014 zijn onder andere de volgende posten opgenomen:

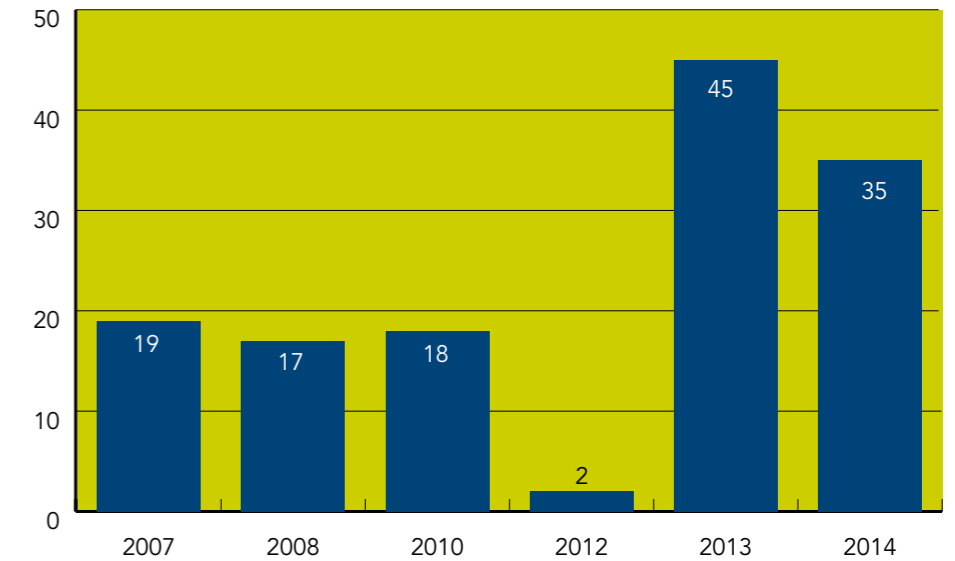
Baten	
Decentralisatie-uitkering (bijdrage Rijk):	€ 38.690.000
Rente:	€ 429.044
Vrijval projecten ¹ :	€ 690.388
Totaal baten:	€ 39.809.432
Lasten	
Beschikte subsidies:	€ 32.172.461
Waddenacademie:	€ 600.000
Bezwaarschriften:	€ 1.123.653
Organisatiekosten:	€ 1.316.826
Totaal lasten:	€ 35.212.940
Toevoeging algemene reserve:	€ 4.596.492

¹ De hoogte van de vrijval was pas bekend aan het eind van het boekjaar 2014. Daardoor kon het bestuur deze middelen niet meer in dit boekjaar inzetten voor projectsubsidies.

Beschikte subsidies

In de begroting 2014 is een bedrag aan lasten begroot van € 38,7 miljoen voor te beschikken subsidies. Uiteindelijk is voor in totaal € 32,2 miljoen aan subsidies verleend en is een bedrag van € 4,6 miljoen toegevoegd aan de algemene reserve. In hoofdstuk 3 wordt toegelicht welke projecten subsidie hebben gekregen en aan welke doelstellingen deze projecten bijdragen.

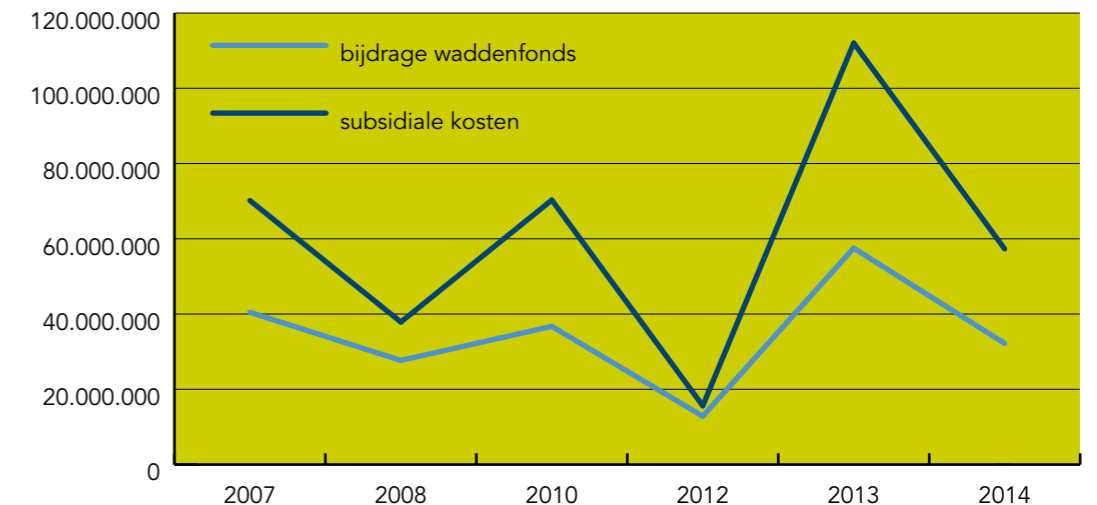
Grafiek 1: Ontwikkeling van het aantal gehonoreerde projecten (2007 t/m 2014)

² De jaren 2009 en 2011 ontbreken, omdat in die jaren geen openstelling heeft plaatsgevonden.

Grafiek 1 geeft de ontwikkeling van het aantal gehonoreerde projecten in de periode van 2007 tot en met 2014 weer². Uit de grafiek blijkt dat het verslagjaar 2013 een piek aan projecten kende. In 2014 is het aantal gehonoreerde subsidieaanvragen lager uitgevallen dan in 2013, voornamelijk doordat in 2014 minder budget beschikbaar was.

Grafiek 2: Totale subsidiabele projectkosten en totale bijdrage Waddenfonds (2007 t/m 2014)

Grafiek 2 toont de totale subsidiabele projectkosten en de totale bijdrage vanuit het Waddenfonds gedurende de periode 2007 t/m 2014. Uit de grafiek valt af te leiden dat de verhouding tussen de totale bijdrage vanuit het Waddenfonds en de totale subsidiabele kosten door de jaren heen aanzienlijk kunnen variëren. Dit wordt veroorzaakt doordat de subsidiepercentages variëren tussen maximaal 40% en 90%, afhankelijk van

Greet Blokker (lid algemeen bestuur)

Als lid van het algemeen bestuur, als afgevaardigde van de Provinciale Staten van Noord-Holland, kijk ik met veel plezier terug op de samenwerking met de afgevaardigden van Friesland en Groningen.

Prachtige projecten worden aangemeld en gehonoreerd, zoals de zandige versterking van de Prins Hendrikdijk op Texel, of het instellen van Ambassadeurs Werelderfgoed Wadden. Monitoring is hierbij van groot belang.

Zoutwinning, scheepvaartroutes en verminderd toezicht door de kustwacht vormen een bedreiging voor het werelderfgoed. Wie hierover aan de bel wil trekken kan niet terecht bij het Waddenfonds, maar moet andere wegen bewandelen. Toch is het van groot belang dat hier aandacht voor blijft.

de aard van de activiteiten. Naarmate subsidieaanvragers meer eigen middelen inbrengen en/of cofinanciering ontvangen voor hun projecten, zal de totale investering in het Waddengebied groter zijn. In 2014 is met een Waddenfondsbijdrage van € 32 miljoen een totale investering mogelijk gemaakt met een omvang aan subsidiabele projectkosten van € 57 miljoen.

Organisatiekosten

Ter ondersteuning van het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur van het Waddenfonds is medio 2012 een kleine uitvoeringsorganisatie ingericht. Deze bestond uit: een directeur/secretaris, drie programmaregisseurs en secretariële ondersteuning. Overige substantiële organisatiekosten betroffen inhuur DLG (beheerorganisatie), inhuur personeel van de provincie Fryslân voor ondersteunende diensten, inhuur van overige externe expertise, kosten werkplekken, huisvestingskosten en bureaunkosten.

De beheerfunctie werd tot 1 juli 2014 door de Dienst Landelijk Gebied uitgevoerd. Daarna is de uitvoering van deze functie overgenomen door de afdeling Subsidiezaken van de provincie Fryslân. De overige ondersteunende diensten op het gebied van financiën, personeel, archief, communicatie, informatie en juridische zaken zijn structureel ingehuurd van de provincie Fryslân (als gevolg van art. 9 bestuursakkoord).

De uitvoeringsorganisatie is in 2012 ingericht met het uitgangspunt dat de totale organisatiekosten onder 4% van de door het rijk beschikbaar gestelde jaarbudgetten blijft.

Het is gebleken dat dit een te kwetsbare organisatie oplevert met te weinig ruimte om beheertaken zorgvuldig uit te voeren en nieuwe initiatieven te ontwikkelen. Daarom heeft het algemeen bestuur in de begrotingswijziging 2014 en in de begroting 2015 het maximaal beschikbare budget voor organisatiekosten verhoogd met 1%. Daarbij is uitgegaan van het gemiddelde van de rijks(jaar)dotaties tot het einde van de looptijd van het Waddenfonds (2026). Bij de verhoging is bepaald dat er sober moet worden omgegaan met het beschikbare budget voor bedrijfsvoeringskosten. Tevens is bepaald dat bij onderbesteding het resterend saldo aan de Algemene Reserve wordt toegevoegd. In 2014 bleken de uitgaven op de post bedrijfsvoeringsmiddelen uit te komen op € 1.316.826, slechts iets boven de 4% van het gemiddelde aan rijksdotaties. Daarbij wordt aangetekend dat voor ongeveer € 80.000 deze onderbesteding is gerealiseerd vanwege de terugstorting van detachingskosten voor een medewerker die werkzaamheden voor het Waddenfonds verrichtte. Deze bate is eenmalig.

De verwachting is dat er de komende jaren een geringere onderbesteding op de bedrijfsvoeringsmiddelen zal zijn. Reden daarvoor is onder meer gelegen in het voornemen de beheerfunctie in de komende jaren breder in te vullen. Het Waddenfonds wil het traject na het geven van een subsidiebeschikking intensiever kunnen laten volgen. Daarnaast gaat het Waddenfonds behalve in de vorm van subsidies op volgorde van ontvangst ook subsidies verlenen volgens de tendersystematiek én in de vorm van kredietsubsidies. Met een gedifferentieerder aanbod van het subsidie-instrumentarium wordt ingezet op het doeltreffender en doelmatiger omgaan met de subsidiemiddelen. Annex aan deze instrumentenontwikkeling en begeleiding wordt een groter beroep op de bedrijfsvoeringsmiddelen verwacht.

3 Programmaverantwoording: Waddenfonds in projecten

In 2014 werden in totaal 93 aanvragen ingediend, waarvan:
1 aanvraag werd ingetrokken,
35 aanvragen werden gehonoreerd,
55 aanvragen werden afgewezen,
2 projecten werden aangehouden.

In grafiek 3 is bovenstaande informatie grafisch weergegeven. Met de gehonoreerde projecten is in totaal € 32,2 miljoen gemoeid. Bijlagen 2 maakt inzichtelijk welke projecten in 2014 zijn gehonoreerd, inclusief de bijbehorende bedragen en toelichting.

Het dagelijks bestuur van het Waddenfonds verdeelde voor het jaar 2014 de budgetten als volgt:

Thema	Beschikbaar budget
Natuur en water	€ 18.000.000
Werelderfgoed, Toerisme en Recreatie, Landschap en Cultuurhistorie	€ 5.000.000
Energietransitie	€ 3.250.000
Duurzame havens	€ 3.250.000
Landbouw en Visserij	€ 6.590.000
Budget Lokale Innovaties	€ 2.000.000
Totaal	€ 38.090.000

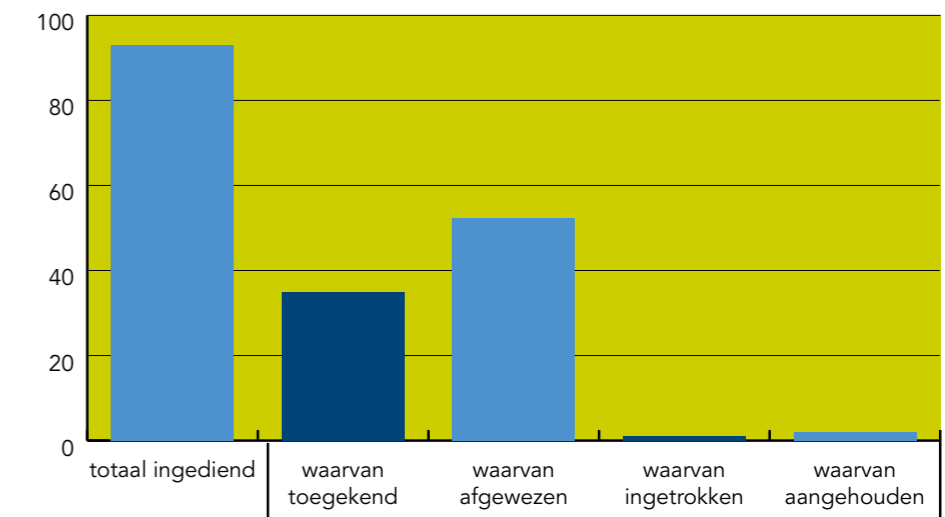
Subsidieaanvragers konden in 2014 tijdens twee openstellingsperioden aanspraak maken op de budgetten die per thema beschikbaar zijn gesteld.

Eind december 2013 maakte het dagelijks bestuur van het Waddenfonds bekend van 1 februari 2014 tot en met 30 juni 2014 subsidie beschikbaar te stellen voor projecten die bijdragen aan vier thema's uit het Pioniersprogramma: 1) Natuur en Water, 2) Landbouw en Visserij, 3) Werelderfgoed, Toerisme en Recreatie, Landschap en Cultuurhistorie en 4) Budget Lokale Innovaties. Daarbij werd bekend gemaakt dat voor het Budget lokale innovaties nieuwe subsidievoorwaarden gelden. De belangrijkste wijziging is de voorwaarde dat het initiatief tot stand komt door lokaal samenwerkende partners. Samenwerking heeft positieve effecten op het draagvlak, de regionale uitstraling, de spreiding van kennis en de succesansen van het project.

Begin maart 2014 werd medegedeeld dat voor het deelprogramma Waddenparels onder het thema Werelderfgoed, toerisme, recreatie, landschap en cultuurhistorie al veel aanvragen binnen waren gekomen. Gezien het beschikbare budget werd potentiële aanvragers afgeraden nieuwe aanvragen in te dienen die betrekking hadden op dit deelprogramma.

Begin juli 2014 werd bekend gemaakt dat van 17 september 2014 tot en met 5 november 2014 subsidie beschikbaar zou worden gesteld voor projecten die bijdragen aan een aantal thema's uit het nieuwe Jaarprogramma Waddenfonds 2014-2015. Voor het eerst werd daarbij gewerkt met een zogenaamd Openstellingsbesluit waarin niet alleen periode en plafonds werden bepaald maar ook de inhoudelijke aard en verdeelwijze (nadere regels), ontleend aan het Jaarprogramma. Daarmee operationaliseert het dagelijks bestuur de subsidieverstrekking door nadere regels te stellen en de subsidieplafonds vast te stellen. Ook kan het dagelijks bestuur bepalen dat bepaalde thema's of themalijnen uit het Jaarprogramma (nog) niet worden opengesteld of beperkingen aanbrengen met betrekking tot de omvang van subsidiabele activiteiten, typen van activiteiten (bijvoorbeeld alleen pilotprojecten) en/of de kring van subsidieaanvragers. Bij deze tweede openstelling in 2014 was het thema 'Duurzame agrarische sector' gesloten in afwachting van de Nederlandse vertalingen van de nieuwe Europese vrijstellingsverordening rond landbouwsubsidies. Daarnaast bleven de thema's 'werelderfgoed, landschap en cultuurhistorie' en 'recreatie en toerisme' gesloten omdat die nog nadere uitwerking vroegen. Door de provincies is hiervoor in het najaar van 2014 een uitvoeringskader geformuleerd.

Grafiek 3: Nadere uitsplitsing ingediende aanvragen 2014

Het Waddenfonds heeft sinds de start van de gemeenschappelijke regeling in het najaar van 2012 een groot aantal aanvragen in behandeling genomen. Die trend van 2012/2013 heeft zich doorgezet in 2014. In 2014 zijn in totaal 93 subsidieaanvragen ingediend, waarvan uiteindelijk 35 aanvragen zijn gehonoreerd.

3.1.1. De gehonoreerde projecten (Pioniersprogramma)

In de eerste helft van 2014 was het 'Pioniersprogramma Waddenfonds 2012-2013' nog van kracht. In het Pioniersprogramma zijn de hoofddoelstellingen van het Waddenfonds uitgewerkt naar vier thema's:

1. **Natuur en water**
2. **Werelderfgoed, toerisme, recreatie, landschap en cultuurhistorie (Waddenlandschap)**
3. **Duurzame ontwikkeling havens en energietransitie**
4. **Landbouw en visserij**

Naast deze vier thema's bestaat een budget voor lokale innovaties om kleinschalige (sociaal-)economische initiatieven te stimuleren. Ook wordt vanuit het Waddenfonds subsidie verstrekt ter financiering van de organisatiekosten van de Waddenacademie.

De in 2014 gehonoreerde projecten zijn in deze paragraaf ingedeeld naar het bijbehorende thema uit het Pioniersprogramma waar de projecten aan bijdragen, voor zover het thema ook daadwerkelijk was opengesteld voor subsidieaanvragen. Deze indeling kan echter niet als absoluut worden beschouwd, omdat sommige projecten betrekking hebben op meerdere thema's³.

Verhouding ecologie/economie

De Gemeenschappelijke regeling Waddenfonds stuurt sinds de decentralisatie met subsidieplafonds per openstellingsperiode⁴ op artikel 3 uit het bestuursakkoord ("De gelijke verdeling van de middelen aan het einde van de periode (2026) uit het Waddenfonds tussen duurzame economie en ecologie wordt in stand gehouden.").

Tijdens een openstellingsperiode kunnen aanvragen worden ingediend. Het Waddenfonds kan niet meer subsidie toekennen dan er ('onder het subsidieplafond') per periode aan budget beschikbaar is voor betreffende thema('s). Subsidieaanvragers bepalen zelf voor welk(e) thema('s) men subsidie aanvraagt. Als naar het oordeel van het Waddenfonds aan de vereisten en gestelde criteria wordt voldaan, en voor zover passend onder de gestelde subsidieplafonds, kan het Waddenfonds subsidie toekennen.

Subsidieplafonds Waddenfonds verdeeld naar:	Ecologie	Economie
2012/2013	45%	55%
2014	52%	48%
Gemiddeld vanaf 2012 tot heden	47%	53%

Subsidietoekenning Waddenfonds verdeeld naar:	Ecologie	Economie
2012/2013	50%	50%
2014	69%	31%
Gemiddeld vanaf 2012 tot heden	56%	44%

³ De indeling in de boekhouding koppelt drie niveaus van indeling aan elkaar (doelen, thema's en ecologie/economie). Daartoe zijn verschillende combinaties van doelen en thema's aan grootboeknummers toegekend.

⁴ Een openstellingsperiode beslaat een jaar of korter.

Gedeputeerde Johannes Kramer (lid algemeen bestuur)

De afgelopen periode is het Waddenfonds opgezet en voluit in werking getreden. Het was pionieren met elkaar en dat was volgens mij zeer effectief en ook nog eens erg leuk om te doen. Een prachtig voorbeeldproject is de vismigratierivier. Dat is een geweldige impuls voor ecologie en economie in het Waddengebied en het IJsselmeer. De grootste uitdaging voor de toekomst is om voldoende balans tussen economie en ecologie te bewaren en ervoor te zorgen dat er veel kleine maar ook enkele grote projecten uitgevoerd kunnen worden. En ook ruimte houden, zowel financieel als beleidsmatig, voor een project dat van Europese betekenis is.

De verdeling van de subsidieplafonds na decentralisatie was over de periode 2012 t/m 2014: ecologie 47% / economie 53%. Over dezelfde periode (2012-2014) was de verdeling op basis van toekenningen: ecologie 56% / economie 44%.

Het verschil in percentages tussen de verdeling bij openstelling en bij toekenning vloeit voort uit het feit dat per openstellingsperiode niet voor elk thema aanvragen worden ingediend die leiden tot uitputting van het beschikbare budget (het bereiken van de gestelde subsidieplafonds). Daarnaast kunnen besluiten naar aanleiding van bezwaar of beroep leiden tot toekenning in afwijking van de in die periode geldende subsidieplafonds.

Hierbij wordt opgemerkt dat alleen de beschikbaar gestelde subsidiebedragen worden gerangschikt naar 'ecologie' en 'economie'. Die zijn immers gericht op het bereiken van een Waddenfondsdoel. Daarbij is buiten beschouwing gelaten dat er naast het bereiken van de gestelde doelen (outputfactoren) er effecten kunnen optreden die positief zijn in een ander domein. Projecten die worden gerangschikt als 'ecologie' kunnen een positief economisch effect hebben en vice versa.

Voor alle projecten die onder 'ecologie' zijn gerangschikt geldt in ieder geval dat tijdens de realisatie een aanzienlijk werkgelegenheidseffect kan optreden. Ook leveren veel ecologisch gerichte projecten een kwaliteitsimpuls die tevens een economisch effect hebben in de sfeer van recreatie en toerisme.

Thema Natuur en water

In 2014 zijn binnen het thema Natuur en Water de volgende projecten gehonoreerd:

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Brakke parel levert binnendijkse kokkelteelt met eb/vloed	Stichting Zilte Zones i.o.	2.731.969	1.251.059
De Bol	Natuurmonumenten	428.000	347.700
Kwelderontwikkeling Koehoal door een slibmotor	Stichting Ecoshape	1.300.000	855.370
Veiligheid voor vissen en vogels op de Waddeneilanden	Wetterskip Fryslân	2.696.650	2.426.985
Totaal			4.881.114

Thema Werelderfgoed, toerisme, recreatie, landschap en cultuurhistorie

In 2014 zijn binnen het thema Werelderfgoed, toerisme, recreatie, landschap en cultuurhistorie de volgende projecten gehonoreerd:

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Monumentale waddenzeebakens	Stichting tot behoud van monumenten in de gemeente Súdwest-Fryslân	401.402	200.000
Kongsi van de kooi-eend	Stichting Landschapsbeheer Groningen	2.874.116	2.303.136
Terpen- en wierdenland, een verhaal in ontwikkeling	Stichting Landschapsbeheer Groningen	2.841.599	2.282.166
Totaal			4.785.302

Thema Landbouw en Visserij

In 2014 zijn binnen het thema Landbouw en Visserij de volgende projecten gehonoreerd:

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Zilte aardappelketen in de Waddenregio; meeboeren met zilt	Zilte Teelten BV i.o.	2.499.072	857.611
Duurzame garnalenverwerking	International Seafood Auctions BV	935.533	374.213
Brakke parel levert binnendijkse kokkelteelt met eb/vloed	Stichting Zilte Zones i.o.	2.731.969	536.761
Totaal			1.768.585

Budget Lokale Innovaties

In 2014 zijn binnen het Budget Lokale Innovaties de volgende projecten gehonoreerd:

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Realisatie slechtweervoorziening en binnenactiviteiten Sandy Road Ranch	Jan en Gerda Dam	200.000	100.000
AquaTX; kraanwater- en milieuproject	Stichting AquaPLUS	181.002	54.511
Biomassacentrale Burdaard	Gemeente Ferwerderadiel	199.180	99.590
MTB route Texel 100 kilometer	Wielersport Texel	157.170	51.866
Proeftuin voor een lokaal economisch model	Stichting CranTex	198.300	99.150
Vissersommetje	ANV De Lieuw	93.283	46.641
Blacklight Golf Terschelling	P.G.J.M. de Rijk	196.500	96.500
Hof van Heden	Stichting Sint Jan	199.999	94.980
Wadden Van Delta naar Kathedraal	Stichting Visserijmuseum Termunterzijl	193.116	96.558
Beweeg en ontmoetingsterp MFC Boerderij De Schooten	Buurtvereniging MFC Boerderij De Schooten	198.919	98.920
Onderweg naar duurzaam Ternaard	Energie Coöperatie Ternaard (Encoter) u.a.	51.250	25.000
Multifunctioneel speelontmoetingsveld en kaatsmuur te Sexbierum	Vereniging Dorpsbelangen Sexbierum-Pietersburen	60.504	10.000
Elzensingels Terschelling	Landschapsbeheer Friesland	199.397	99.698
Totaal			973.414

3.1.2 De gehonoreerde projecten (Jaarprogramma Waddenfonds 2014-2015)

Vanaf de tweede helft van 2014 is het 'Jaarprogramma Waddenfonds 2014-2015' in de plaats gekomen van het Pioniersprogramma. In het Jaarprogramma zijn de hoofddoelstellingen van het Waddenfonds uitgewerkt naar acht thema's:

1. Natuur
2. Water
3. Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapontwikkeling
4. Duurzame recreatie en toerisme
5. Verduurzaming energiehuishouding
6. Duurzame havens
7. Duurzame visserij
8. Duurzame agrarische sector

Net als in het Pioniersprogramma bestaat naast de verschillende thema's een budget voor lokale innovaties om kleinschalige (sociaal-)economische initiatieven te stimuleren. Ook wordt vanuit het Waddenfonds subsidie verstrekt ter financiering van de organisatiekosten van de Waddenacademie.

Thema Natuur

In 2014 zijn binnen het thema Natuur de volgende projecten gehonoreerd:

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Naar herstel van de Eems Dollard: Marconi Buitendijks	Gemeente Delfzijl	11.052.472	6.999.360
Vismigratierivier Afsluitdijk	Gemeente Súdwest-Fryslân	10.665.000	3.000.000
Totaal			9.999.360

Thema Water

In 2014 zijn binnen het thema Water de volgende projecten gehonoreerd:

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Naar herstel van de Eems Dollard: Marconi Buitendijks	Gemeente Delfzijl	11.052.472	2.947.865
Totaal			2.947.865

Thema Verduurzaming energiehuishouding

In 2014 zijn binnen het thema Verduurzaming energiehuishouding de volgende projecten gehonoreerd:

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Onderzoek omgevingseffecten van Blue Energy	REDstack BV	5.277.080	2.140.540
Texel Tidal demonstration	Bluewater Energy Service BV	2.651.200	893.160
Solar Village Texel	Zoetelief Texel Holding BV	360.500	216.300
Totaal			3.250.000

Thema Duurzame havens

In 2014 zijn binnen het thema Duurzame havens de volgende projecten gehonoreerd:

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Floating Oil Recovery Unit	Foru-solution BV	2.433.715	1.581.250
Algenscheldierproefboerderij Delfzijl	Omega Green	4.884.000	1.400.000
Pilotproject Fleet Cleaner	Fleet Cleaner BV	400.000	268.750
Totaal			3.250.000

Budget Lokale Innovaties

In 2014 zijn binnen het Budget Lokale Innovaties de volgende projecten gehonoreerd:

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Bijzondere transities van streekeigen waddenproducten	Preijde Plant Marketing	190.000	76.800
Landelijk Veranderlijk, herwaarderen, beleven, presenteren van landschappelijke kwaliteiten in het Waddengebied	Stichting Tof Media	74.550	37.000
Waterrijk tussen duin en water	Stichting Waterrijke perspectieven de Cocksdorp	198.000	99.000
TexelPoints, loyaal met de wadden	Coöperatie Texel Loyaal WA	197.825	89.021
Van Starckenborgh Mysterie	Landgoed Borg Verhildersum	86.500	15.000
Totaal			316.821

3.1.3 In 2014 vastgestelde projecten

In het bestuursakkoord met het rijk staat onder meer dat de inhoudelijke en financiële afwikkeling van de op 1 januari 2012 nog niet afgeronde projecten aan de drie Waddenprovincies zal worden overgedragen. Daarmee wordt voorkomen dat er twee uitvoeringsorganisaties Waddenfonds naast elkaar bestaan. In bijlagen 4 en 5 zijn overzichten opgenomen met alle projecten die in de periode 2007 tot en met 2013 zijn gehonoreerd.

⁵ Degene wiens belang rechtstreeks bij het besluit tot vaststelling is betrokken kan tegen dit besluit binnen zes weken na de verzending van de vaststellingsbeschikking een bezwaarschrift indienen bij het Dagelijks Bestuur van het Waddenfonds.

In 2014 is voor 10 projecten een vaststellingsbeschikking⁵ afgegeven door het Waddenfonds:

Nr.	Projectnaam	Toegekende subsidie WF	Definitieve subsidie WF	Vrijval
1.	Noordelijke Elfstedenvaarroute	11.073.836	10.785.210	288.626
2.	De gouden driehoek op Texel	2.400.000	2.334.013	65.987
3.	Verkweldering Bildtpolen	538.920	405.836	133.084
4.	Biodiversiteit en natuurbeheer van vasteland kwelders	1.438.020	1.342.729	95.291
5.	Waddenacademie	5.000.000	4.983.183	16.817
6.	Duurzaam Terschelling	217.707	132.402	85.305
7.	Algen voor een schoner wad	188.430	183.152	5.278
8.	Realisatie Waddenfun	99.500	99.500	-
9.	Wadden Waterspeelplaats Texel	65.000	65.000	-
10.	Realisatie Terschellinger logeer-vakantiehuis voor zorgtoerisme	79.373	79.373	-
Totaal				690.388

Bovenstaande projecten zijn gerealiseerd (zie bijlage 4 voor de bijbehorende projectomschrijvingen). Van de 10 projecten zijn 7 projecten lager vastgesteld dan de toegekende beschikking. Het bedrag aan vrijval van circa € 700.000 is toegevoegd aan de algemene reserve.

3.2 Bezwaar en beroep

In de 'Verordening adviescommissie rechtsbescherming Waddenfonds' van 6 december 2012 heeft het algemeen bestuur van het Waddenfonds besloten tot het instellen van een vaste commissie van advies aan het bestuur voor de behandeling van bezwaarschriften. Deze adviescommissie bestaat uit een voorzitter en ten minste twee leden, die geen deel uitmaken van of werkzaam zijn onder verantwoordelijkheid van de deelnemers aan, dan wel het bestuur van de gemeenschappelijke regeling. Het betreft dus een onafhankelijke bezwarencommissie.

Een subsidieaanvrager kan bezwaar aantekenen tegen een besluit van het algemeen en het dagelijks bestuur, waaronder de besluiten om wel of niet subsidie toe te kennen. In 2014 heeft het dagelijks bestuur van het Waddenfonds, mede op basis van de adviezen

die door bovengenoemde Commissie zijn uitgebracht, negen zogenaamde Beslissingen op Bezwaar genomen:

- In zes gevallen konden de aanvragers zich niet vinden in de afwijzingsgrond(en). In drie van de zes gevallen is de subsidie alsnog toegekend door het dagelijks bestuur. In twee gevallen heeft het dagelijks bestuur besloten vast te houden aan het oorspronkelijke besluit om de subsidie te weigeren en in lijn met het advies van Adviescommissie Rechtsbescherming een nadere motivering te geven. In één geval is het bezwaar ingetrokken.
- In één geval werd, na toekenning van een aanvraag, bezwaar aangetekend tegen de datum waarop de betreffende subsidieaanvraag door het dagelijks bestuur als compleet werd aangemerkt. Deze 'datum compleet' is bepalend voor het moment waarop subsidiabele kosten mogen worden opgevoerd. In dit concrete geval is besloten de 'datum aanvraag compleet' te wijzigen en gelijk te stellen aan de indieningsdatum.
- In twee gevallen hebben partijen, die zichzelf zien als belanghebbend, bezwaar aangetekend tegen de toekenning van Waddenfonds subsidie aan een project. In één geval is het bezwaar ingetrokken nadat een gesprek heeft plaatsgevonden met medewerkers van het Waddenfonds. In het andere geval heeft het dagelijks bestuur besloten, om in lijn met het advies van de Adviescommissie Rechtsbescherming, het bezwaar als niet ontvankelijk te beschouwen.

Alle bezwaarschriften die in 2014 voorlagen, zijn daarmee afgehandeld.

De drie projecten die alsnog zijn gehonoreerd vormen samen een bedrag van € 1.107.354 aan toegekende subsidie. Daarnaast is in 2014 een bezwaar op een vaststellingsbeschikking uit 2013 ingediend. Dit heeft geleid tot een herziene subsidievaststelling die € 16.299 hoger is uitgevallen. In totaal is met de bezwaarschriften die in 2014 zijn gehonoreerd een bedrag van € 1.123.653 gemoeid. Dit bedrag komt ten laste van de post 'gereserveerd budget voor bezwaarschriften' uit de begroting 2014 van het Waddenfonds.

3.3 Waddenacademie

De Waddenacademie speelt een agenderende, programmerende en informerende rol bij het onderzoek in de Waddenregio. De onderzoeksgebieden zijn: klimaatwetenschappen, ecologie, geologie, economie en sociaal-culturele onderwerpen. Het werkprogramma van de Waddenacademie richt zich op het realiseren van het doel 'het ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding van het Waddengebied' (het vierde hoofddoel) van het Waddenfonds en wordt derhalve gefinancierd met een budgetsubsidie door het Waddenfonds.

Medio 2014 liep de meerjarige Waddenfondssubsidie voor de Waddenacademie af. Vanaf 1 juli 2014 ontvangt de Waddenacademie een budgetsubsidie van het Waddenfonds. De verleende subsidie bedraagt maximaal € 1,2 miljoen per jaar. Het werkprogramma van de Waddenacademie 2014-2015 voorziet in een sterkere focus op de inzet van kennis voor het Waddenfonds.

In de beschikking voor de budgetsubsidie is vastgelegd dat:

- Het Waddenfonds gerichte vragen aan de Waddenacademie kan stellen over majeure vraagstukken waar het bestuur van het Waddenfonds zich een oordeel over moet vormen in het kader van prioriteitstelling en afweging bij subsidieverlening;
- De Waddenacademie een monitor ontwikkelt voor het Waddengebied, inclusief een nulmeting. Deze monitor moet tevens de voortgang van doelbereiking (onder andere door inzet van Waddenfondsmiddelen) in beeld brengen en meetbaar maken;
- Door het Waddenfonds gefinancierde projecten waar nodig door de Waddenacademie worden gemonitord en geëvalueerd.

Het werk van de Waddenacademie sluit zo meer aan bij de agenda van het Waddenfonds.

4.1 Wijze van organiseren

Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds

In mei/juni 2012 hebben de drie Provinciale Staten van de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland besloten tot het instellen van het openbaar lichaam Waddenfonds op basis van een gemeenschappelijke regeling.

Dagelijks bestuur en algemeen bestuur

Het dagelijks bestuur van het Waddenfonds bestaat uit drie leden (de gedeputeerde die het Waddenfonds in portefeuille heeft van elke provincie). Het algemeen bestuur bestaat uit negen leden, waaronder de drie portefeuille houdende gedeputeerden. Vanuit de provincies Noord-Holland en Groningen zijn naast de portefeuillehouder twee statenleden afgevaardigd. Voor de provincie Fryslân zijn er naast de portefeuillehouder twee leden van Gedeputeerde Staten afgevaardigd. Voor elk van de bestuursleden is een plaatsvervanger aangewezen.

Uitvoeringsorganisatie

Ter ondersteuning van het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur van het Waddenfonds is medio 2012 een kleine uitvoeringsorganisatie ingericht. Deze bestond uit: een directeur/secretaris, drie programmaregisseurs en secretariële ondersteuning. Daarnaast vindt inhuur plaats voor de beheerfunctie. Deze werd tot 1 juli 2014 door de Dienst Landelijk Gebied uitgevoerd. Daarna is de uitvoering van deze functie overgenomen door de afdeling Subsidiezaken van de provincie Fryslân. De overige ondersteunende diensten op het gebied van financiën, personeel, archief, communicatie, informatie en juridische zaken zijn structureel ingehuurd van de provincie Fryslân (als gevolg van art. 9 bestuursakkoord).

Commissie Kwaliteitstoetsing Waddenfonds

Het algemeen bestuur van het Waddenfonds heeft bij de start van de Gemeenschappelijke regeling in 2012 – op basis van artikel 23 van de gemeenschappelijke regeling Waddenfonds – de Commissie Kwaliteitstoetsing Waddenfonds ingesteld. Deze Kwaliteitscommissie bestaat uit onafhankelijke deskundigen op het terrein van economie, ecologie en op het vlak van bestuurlijk en governance.

De commissie heeft een tweeledige adviestaak:

1. over het ontwerp-uitvoeringsplan, het ontwerp-Jaarprogramma en ontwerp-Jaarverslag;
2. over monitoring en periodieke evaluatie van het beheer van Waddenfonds en de besteding van middelen van het fonds.

Behandeling subsidieaanvragen

Het Waddenfonds heeft in 2012, in 2013 en een deel van 2014 gewerkt met het Pioniersprogramma. De naam geeft aan dat er bewust is ingezet op 'pionieren' en op het willen leren van de eerste ervaringen. De leerervaringen zijn in 2014 omgezet in nieuwe richtinggevende documenten, waarin een nadere focus is aangebracht om aanvragers te stimuleren tot aanvragen te komen waarmee zo effectief mogelijk de doelen van het fonds worden gerealiseerd.

Openstellingen 2014 en aantal beslissingen op aanvragen

Het dagelijks bestuur heeft in de eerste helft van 2014 op basis van het Pioniersprogramma een openstellingsperiode ingesteld. In die periode zijn 49 aanvragen behandeld, waarvan er in 22 gevallen een subsidie is toegekend en in 27 gevallen subsidie is afgewezen.

Op basis van de nieuwe Subsidieverordening en het Jaarprogramma 2014-2015 heeft het dagelijks bestuur de tweede openstellingsperiode van 2014 ingesteld. In die periode zijn er in totaal 44 aanvragen ingediend, waarvan er 13 zijn toegewezen, 28 zijn afgewezen en 2 beslissingen zijn aangehouden; tevens is in 1 geval de aanvraag tijdens de behandeling ingetrokken.

Openstellingsperiode	Beslissing DB	Totaal
2014-1	Ingediend	49
	Toegekend	22
	Afgewezen	27
2014-2	Ingediend	44
	Toegekend	13
	Afgewezen	28
	Ingetrokken	1
	Aangehouden	2
Totaal		93

Over het gehele jaar 2014 ziet het overzicht van het aantal ingediende aanvragen er als volgt uit:

2014		aantal	procentueel	
totaal ingediend		93	100%	
waarvan:	toegekend	35	38%	38%
	afgewezen	55	59%	62%
	ingetrokken	1	1%	
	aangehouden	2	2%	

Brunie Batterman (lid algemeen bestuur)

Met veel plezier kijk ik terug op mijn periode in het algemeen bestuur van het Waddenfonds. Een toch vrij stugge organisatie is omgezet naar een organisatie die weet van aanpakken. Dit hebben we met z'n allen gepresteerd en daar kunnen we best wel een beetje trots op zijn.

Het project Marconi Buitendijks vind ik zeer interessant. De combinatie in dit project van versterking van de zeedijk, de natuurontwikkeling van het Eems-Dollardestuarium en de leefbaarheid in de havenstad Delfzijl is voor mij het voorbeeld hoe we goed met ons gemeenschapsgeld om gaan.

Mijn wens is dat het algemeen bestuur van het Waddenfonds door alle drie de provincies wordt bemenst door Statenleden en niet door gedeputeerden. Dit geldt natuurlijk niet voor de leden van het dagelijks bestuur die automatisch ook lid zijn van het algemeen bestuur

Dit overzicht maakt duidelijk dat er – naast de toekenningen in 38% van het aantal aanvragen – ook bij 61% van de ingediende aanvragen energie is gestoken in een zorgvuldige beoordeling waarbij er geen grondslag werd gevonden om tot toekenning te kunnen overgaan.

Opgemerkt kan worden dat er in vrijwel alle gevallen binnen de gestelde behandelingsperiode door het dagelijks bestuur een beslissing is genomen op de ingediende aanvragen.

4.2 Beheer en controle

Beheerorganisatie

Tot 2014 was Dienst Landelijk Gebied (DLG) ingehuurd voor de beheerorganisatie van het Waddenfonds (2,5 fte). Per 1 januari 2015 houdt DLG echter op te bestaan als landelijke dienst. DLG wordt dan opgesplitst, waarbij 400 fte overgaan naar de provincies. In 2014 is daarom het (aflopende) contract niet verlengd, maar is een nieuw contract afgesloten met de provincie Fryslân. De medewerkers van DLG die eerder werden ingezet voor het Waddenfonds hebben de overstap gemaakt naar de provincie Fryslân (afdeling Subsidiezaken). Daarmee is belangrijke kennis en ervaring niet verloren gegaan en is de continuïteit van een goede beheerfunctie verzekerd.

De werkzaamheden van de beheerorganisatie zijn verdeeld in de volgende drie hoofdtaken:

1. Beoordeling van subsidieaanvragen;
2. Beheer van subsidieprojecten;
3. Ondersteuning van de uitvoeringsorganisatie en de directeur van het Waddenfonds.

Bij de beoordeling van de aanvragen gaat het primair om de vraag of de projecten voldoen aan alle geldende subsidiecriteria en wet- en regelgeving. De uitkomsten van deze technische toets worden vastgelegd in een (technisch) advies dat samen met een beleidsadvies van de betreffende programmaregisseur wordt opgesteld voor het dagelijks bestuur. De beheerorganisatie bereidt op dat moment ook de subsidiebeschikkingen voor.

In de fase waarin de subsidies zijn toegekend en de projecten van start zijn gegaan, is het belangrijk om goed te monitoren of het project tijdig en conform de gestelde voorwaarden wordt uitgevoerd. Ieder jaar dienen subsidieontvangers daartoe minimaal één voortgangsrapportage in. Hiermee doen begunstigden een verslag van hun activiteiten en kunnen zij nieuwe financiële voorschotten aanvragen op basis van gerealiseerde kosten. Daarnaast vinden op reguliere basis startgesprekken, voortgangsgesprekken en locatiebezoeken plaats.

Tot slot heeft de beheerorganisatie als taak om de uitvoeringsorganisatie te ondersteunen bij bijvoorbeeld bezwaarprocedures.

Beheer- en controlesysteem

Voor het beheer- en controlesysteem van het Waddenfonds geldt het zogenaamde Normenkader met onder ander de Financiële verordening en Controleverordening Waddenfonds.

Ciel Stevens- Meewis (lid algemeen bestuur)

Door de inzet, het enthousiasme en de werkkraft van de organisatie heb ik het Waddenfonds afgelopen jaren zien groeien van kinderschoenen naar een behoorlijke volwassen maat. De organisatie wordt zo ingericht dat de gelden die beschikbaar zijn voor het Waddengebied zo efficiënt en doelgericht mogelijk ingezet kunnen worden. Met plezier zie ik de professionalisering hierin.

De looptijd en het budget van het Waddenfonds zijn eindig. Nu is het de uitdaging om het niet altijd bij een eenmalige subsidie te laten, maar zo lang mogelijk het beschikbare kapitaal in te zetten zodat het duurzaam wat oplevert en het rendement daarvan wellicht ook weer voor nieuwe projecten ingezet kan worden. De weg van nieuwe kredietinstrumenten is ingezet, maar het denken mag hier niet stil blijven staan komende jaren. Hoe meer en langer we van dezelfde euro kunnen genieten in het Waddengebied hoe beter.

5 Adviezen Kwaliteitscommissie en kaderstellende documenten/nieuwe instrumenten

Aangezien in 2014 zowel het Uitvoeringsplan in ontwerp voorlag, als ook het Jaarprogramma, heeft de 'commissie Kwaliteitstoetsing Waddenfonds' hierover aan het algemeen bestuur advies uitgebracht. Tevens heeft de commissie geadviseerd over het Jaarverslag 2013.

De advisering over het Uitvoeringsplan is eens in de vier jaar aan de orde. Als voorwerk daarvoor heeft de commissie in 2013 een uitvoerige evaluatie van het Pionierprogramma verricht. In de drie adviezen die de commissie uitbracht in 2014 refereert de commissie aan de bevindingen, aanbevelingen en adviezen in haar evaluatierapport.

De commissie heeft in 2014 vijf keer vergaderd. Na afloop van de Waddenfondsdag op 13 november 2014 heeft de commissie bovendien vergaderd met het algemeen bestuur. In 2014 zijn de volgende adviezen uitgebracht:

- In januari heeft de commissie advies uitgebracht over het ontwerp-Uitvoeringsplan.
- In maart heeft de commissie advies uitgebracht over het ontwerp-Jaarverslag/Jaarrekening.
- In juni heeft de commissie advies uitgebracht over het ontwerp-Jaarprogramma, waarbij tevens de nieuwe subsidieverordening in beschouwing is genomen.

In het najaar van 2014 heeft de commissie aandacht besteed aan de wijze waarop monitoring en evaluatie van het waddengebied en het Waddenfonds plaatsvindt.

Hoofdlijn adviezen Commissie Kwaliteitstoetsing Waddenfonds

1. Evaluatie Pioniersprogramma en advies voor aanpak Uitvoeringsplan 2014-2017 en subsidieprogramma's

In het evaluatierapport heeft de commissie in 2013 vier hoofdaanbevelingen gegeven:

1. Werk vanuit een integrale gebiedsvisie. Deze geeft zicht op maatregelen die substantieel bijdragen aan het bereiken van de doelen van het Waddenfonds, aan het zetten van accenten in Jaarprogramma's en draagt bij aan coalitievorming bij subsidieaanvragen.
2. Bevorder aanvragen waarmee aan meerdere (hoofd)doelen per project wordt bijgedragen.

3. Leg meer nadruk op de innovatieve kant bij aanvragen voor subsidies uit het budget lokale innovaties.
4. Zet meer instrumenten in (dan subsidieverstrekking op volgorde van ontvangst) waarmee meer sturing kan worden gegeven op doelbereik.

2. Advies over het ontwerp-Uitvoeringsplan 2014-2017

In het advies constateert de commissie dat veel aanbevelingen in het evaluatierapport zijn overgenomen. De Commissie vindt dat er een operationele vertaalslag van de Waddenvisie (van de drie provincies) is gemaakt in het Uitvoeringsplan, met nadere focus op begrippen als additionaliteit, waddenspecificiteit en innovatie.

Voor het uitwerken van criteria en indicatoren verwijst de Commissie naar het Jaarprogramma waarin die vertaalslag moet worden gemaakt. De commissie wijst op het belang van een goede afstemming met overige beleidsprogramma's (van provincies en andere overheden), opdat het additionele karakter van het Waddenfonds wordt geborgd.

Ook wijst de commissie op het belang om bij aanvragen die een groot beslag leggen op het budget, bestuurlijk-politiek goed af te stemmen met de drie provincies en wijst op de mogelijkheden van meerjarige ramingen/verplichtingen. Daarnaast stelt de commissie voor te komen tot één 'Statencommissie Wadden' van de waddenprovincies.

3. Advies over het ontwerp-Jaarverslag 2013

In dit advies wijst de commissie op het belang van het kunnen beschikken over een adequate monitoring waarin indicatoren zijn gekoppeld aan de vier hoofddoelen van het

Waddenfonds. De commissie verzoekt om inzicht in de koppeling tussen de thema's en de hoofddoelen. Tevens bepleit de commissie het stimuleren van subsidietoekenning aan projecten die meerdere hoofddoelen dienen. Ook onderstrepen de ervaringen in 2013 (zoals weergegeven in het Jaarverslag 2013) naar het oordeel van de commissie dat er meer sturingsinstrumenten moeten worden ingezet, zoals tenders, kredietsubsidies en differentiatie in subsidiepercentages.

4. Advies over het ontwerp-Jaarprogramma 2014-2015 en de Subsidieverordening 2014

Naast het ontwerp-Jaarprogramma 2014-2015 heeft de commissie ook de ontwerp-subsidieverordening Waddenfonds 2014 in ogenschouw genomen.

De commissie wil tijdig beschikken over de monitor. De Waddenvisie ('Wadden van allure!') biedt naar het oordeel van de commissie onvoldoende basis voor nadere selectie en prioritering van de grote opgaven en kansen in het waddengebied als geheel.

De commissie is van mening dat er een nadere selectiekader nodig is voor zogenaamde 'grote stenen' in relatie tot de grote opgaven en vindt dat tot het moment dat er een dergelijk kader is, terughoudendheid moet worden betracht in de inzet van middelen.

Daarnaast plaatst de commissie negen kanttekeningen bij het ontwerp-Jaarprogramma. In bijlage 5 zijn de opmerkingen van de commissie opgenomen, evenals de maatregelen die het bestuur naar aanleiding van dit advies heeft genomen of aan het nemen is.

Maatregelen van het bestuur Waddenfonds als gevolg van de adviezen

Het bestuur van het Waddenfonds heeft het evaluatierapport en advies over het ontwerp-Uitvoeringsplan met de commissie besproken.

Uit de adviezen vloeit voort dat het bestuur bij het opstellen van het concept-Jaarprogramma 2014-2015 de nadruk is gelegd op een verdere operationalisering van vereisten en criteria per thema.

Daarnaast is in 2014 een gewijzigde versie van de subsidieverordening aan het algemeen bestuur voorgelegd waarmee de basis is gelegd voor het toepassen van meerdere instrumenten (tenders en kredietsubsidies) en heeft het bestuur de directeur verzocht een traject te starten waarmee voor substantiële aanvragen een afwegingskader ontstaat zodat in directe wisselwerking met de waddenprovincies tot meerjarige subsidietoekenning kan worden gekomen voor projecten die een groot beslag gaan doen op de beschikbare middelen en tevens een grote bijdrage kunnen leveren aan het doelbereik van het Waddenfonds.

Ook is een traject gestart waarbij het Waddenfonds aan de Waddenacademie heeft verzocht zo spoedig mogelijk te voorzien in een monitor waarmee de ontwikkeling in het Waddengebied en de impact van Waddenfondsprojecten kan worden gemeten.

Mede naar aanleiding van het advies van de commissie is bureau Lysias verzocht advies uit te brengen over de governance van het Waddenfonds. Dit advies is in het najaar van 2014 uitgebracht en besproken in het algemeen bestuur van het Waddenfonds op 13 november 2014. Enerzijds adviseert Lysias over de vertegenwoordiging van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten in het algemeen bestuur. Op dit punt heeft het algemeen bestuur afgesproken de vertegenwoordiging onder de aandacht te brengen

van Provinciale Staten in de waddenprovincies. Het advies om tot één Statencommissie te komen, is een onderwerp voor de drie Provinciale Staten om over te beslissen.

Neerslag in kaderstellende documenten / nieuwe instrumenten

De leerervaringen van de gemeenschappelijke regeling uit de periode 2012/2013 en de adviezen van de Kwaliteitscommissie hebben in 2014 geleid tot drie nieuwe kaderstellende documenten: een Uitvoeringsplan, een Jaarprogramma en een Subsidieverordening. Met deze documenten is meer focus aangebracht in de thema's waarvoor subsidieaanvragen kunnen worden ingediend. Daarmee creëert het bestuur van het Waddenfonds meer mogelijkheden om scherper te kunnen sturen op doelbereik.

In mei en juni van 2014 hebben Provinciale Staten van de Waddenprovincies een nieuw Uitvoeringsplan voor de periode 2014-2017 vastgesteld. Dit document vormt het kader voor vier jaar waar het algemeen bestuur van het Waddenfonds met Jaarprogramma's inhoudelijk invulling aan geeft. In juni 2014 heeft het algemeen bestuur in aansluiting op het nieuwe Uitvoeringsplan het 'Jaarprogramma 2014-2015' vastgesteld. Tevens heeft het algemeen bestuur in juni een nieuwe versie van de subsidieverordening (het juridische kader voor subsidieverlening) vastgesteld.

Uitvoeringsplan

Het nieuwe Uitvoeringsplan geeft uitwerking aan de beleidsdoelen zoals die zijn verwoord in de Waddenvisie van de Waddenprovincies. In het uitvoeringsplan is ten aanzien van de stimulering van ontwikkelingen de vertaalslag gemaakt naar de doelen en thema's die door het Waddenfonds kunnen worden ondersteund in de periode tot 2018. Daarbij is – gericht op de Waddenfondsdoelen – een nadere focus aangebracht in de thema's die in de Jaarprogramma's worden uitgewerkt.

Jaarprogramma 2014-2015

In het Jaarprogramma 2014-2015 zijn de leerervaringen met het Pioniersprogramma gebruikt om tot een duidelijker en meer gefocust kader voor subsidieaanvragers te komen. Per thema is geconcretiseerd welke doelen zijn gesteld, welke maatregelen en subsidiabele activiteiten gelden, aan welke projecttypen valt te denken, welke vereisten er gelden en welke criteria worden gehanteerd in de beoordeling.

Naast het thema specifieke deel zijn in het algemene deel de overkoepelende aandachtspunten bij de beoordeling nader uitgewerkt. In dat deel is ook invulling gegeven aan de wens om met subsidieaanvragen invulling te laten geven aan het realiseren van meerdere doelen door middel van het kunnen toekennen van een bonus.

Subsidieverordening

In de nieuwe Subsidieverordening is ingezet op vereenvoudiging en het toegankelijker opzetten van de juridische kaders voor subsidieverstreking. Daarbij is gelet op vermindering van administratieve lasten (van de aanvragers), maar er is ook ingezet op sanctiemogelijkheden. Als gevolg van de noodzakelijke afstemming met de Europese (vrijstellings)verordeningen is voor economische activiteiten een meer gedifferentieerde subsidieverlening mogelijk.

Openstellingsbesluiten

Binnen de kaderstelling door het algemeen bestuur (in Subsidieverordening, Jaar-

programma en Begroting) kan het dagelijks bestuur in openstellingsbesluiten nadere invulling geven aan de wijze waarop subsidieaanvragen kunnen worden ingediend. Daarbij hanteert het dagelijks bestuur per openstellingsperiode subsidieplafonds. Daarmee verdeelt het bestuur de middelen over de gestelde doelen/thema's en zorgt ervoor dat er binnen de begrotingsruimte wordt gebleven.

Tevens kan het dagelijks bestuur nadere regels stellen ten aanzien van subsidiabele activiteiten/maatregelen en kiezen voor de meest adequate verdeelwijze (inzet van instrumenten).

Door openstellingsbesluiten op deze wijze in te kunnen zetten beschikt het bestuur over meer mogelijkheden om (bij) te sturen, maatwerk te leveren en in te spelen op actualiteiten.

Nieuwe instrumenten voor verdeelwijze en type subsidie

Er is in de pioniersfase alleen gewerkt met de verdeelwijze 'op volgorde van ontvangst'. In het nieuwe Uitvoeringsplan, de nieuwe Subsidieverordening en het Jaarprogramma is de basis gelegd om openstellingen in te stellen waarbij aanvragers worden uitgenodigd een aanvraag in te dienen in een 'tender'. Belangrijkste kenmerk van die verdeelwijze is dat er vergelijkenderwijs (aan de hand van bij openstelling aangegeven criteria en puntenverdeling) aanvragen worden beoordeeld op de mate waarin aan de gestelde criteria wordt voldaan.

Ook is in de Subsidieverordening de mogelijkheid aangegeven om – naast reguliere subsidies – kredietsubsidies te verstrekken. In het najaar van 2014 heeft het dagelijks bestuur de opdracht aan de uitvoeringsorganisatie gegeven om de nieuwe verdeelwijze en de mogelijkheid voor kredietsubsidie nader te operationaliseren.

6

Voorlichting en publiciteit

Dit hoofdstuk behandelt de in 2014 uitgevoerde voorlichtings- en publiciteitsmaatregelen. Het omschrijft de voortgang van het communicatieplan, de communicatieactiviteiten en de netwerken.

Communicatieplan

Communicatie door het Waddenfonds vindt gericht plaats aan de hand van het strategisch communicatieplan.

Publiciteit

Het Waddenfonds krijgt veel aandacht en publiciteit in zowel traditionele als nieuwe media. Hierin heeft het fonds een actieve rol. Dit gebeurt door het verzenden van persberichten en nieuwsbrieven, beantwoorden van persvragen, het geven van interviews en het plaatsen van berichten op de website en het verzenden van twitterberichten.

Website en social media

Op de website www.waddenfonds.nl is alle informatie over het Waddenfonds digitaal beschikbaar. De website wordt veelvuldig bezocht. De website is ook in 2014 nog volop in ontwikkeling geweest. Nieuw is dat subsidieontvangers aan het woord komen. Zij vertellen over hun project en wat de meerwaarde van het Waddenfonds is. Verder houdt de directeur een blog bij over zijn belevenissen bij het Waddenfonds. Uiteraard is ook plaats voor nieuws, uitgebreide informatie over het aanvragen van subsidies, informatie over verleende Waddenfondsprojecten en over de organisatie zelf.

Het Waddenfonds heeft een eigen twitter account @Waddenfonds. Berichten worden door een nog steeds toenemend aantal personen en instellingen gevolgd. Ook worden deze berichten veelvuldig geretweet wat bijdraagt aan de naamsbekendheid van het fonds en de projecten.

Waddenfondsdag

De jaarlijkse Waddenfonds dag vond plaats op 13 november 2014. Doel van deze dag is ontmoetingen tot stand brengen tussen maatschappelijke belangenorganisaties, bedrijfsleven, wetenschappers, bestuurders, politici en ambtenaren. Hoofdthema was de contouren van de Waddenmonitor die in ontwikkeling is zichtbaar maken en de strategie bespreken om het Waddenfonds geleidelijk om te vormen van een subsidiefonds naar een investeringsfonds. Tijdens de dag zijn veel ideeën en suggesties aangereikt en uitgewisseld. De dag werd bezocht door 225 personen. Ter vergelijking: In 2013 namen 150 personen deel aan de Waddenfondsdag.

Gedeputeerde Jannewietske de Vries (lid algemeen bestuur)

Het Waddengebied is een prachtig, divers stuk Nederland waar wij als Fryslân enorm trots op zijn. Milieu en natuur, maar ook economie zijn speerpunten waar we in onze provincie de focus op richten. Het Waddengebied - met de Waddenzee als Unesco Werelderfgoed - is meer dan de moeite waard om wat dat betreft op in te zoomen. Het gebied is onderdeel van onze cultuur en ons natuurlijk erfgoed. Dan denk ik bijvoorbeeld aan rust, ruimte, donkerte, landschap en vergezichten. Belangrijk is om dat te behouden, maar ook te beleven door duurzaam toerisme te bevorderen. Het Waddenfonds heeft in de afgelopen periode daar mooie stappen in kunnen zetten.

Door het toeristisch en recreatief aanbod beter af te stemmen op de behoeften, zetten we in op een toename van de bezoekersstroom. Dat geeft een impuls aan de Friese economie. In deze opwaardering worden de specifieke kwaliteiten van het gebied beschermd én benut, zodat de draagkracht van Waddengebied intact blijft.

7 Doorkijk 2015 en slotwoord

Eind 2014 zijn een nieuw Uitvoeringsplan, een nieuw Jaarprogramma en een nieuwe Subsidieverordening van kracht geworden. Daarmee is gekozen voor meer focus, meer programmatisch werken. Het bestuur beschikt nu ook over het Openstellingsbesluit waarmee ze flexibel kan reageren op de dynamiek in het veld en effectief kan sturen.

In de loop van 2015 gaan we voor het eerst werken met nieuwe instrumenten. Tot op heden werkte het gedecentraliseerde Waddenfonds met een eenvoudig principe voor de aanvragers van subsidie: wie het eerst komt, wie het eerst maalt. Dit wordt ook wel het Molenaarsprincipe genoemd.

We blijven hier deels mee werken, maar gaan daarnaast ook werken met het verdeelprincipe 'tenders' en met een andere subsidievorm 'kredietsubsidie'. Een tender willen we gebruiken als we vermoeden dat er veel gelijksoortige projecten zullen worden ingediend en het tot een betere besteding van de middelen leidt als we selecteren op kwaliteit in plaats van op volgorde van indiening.

Daarnaast is afgelopen jaren gebleken dat in sommige situaties het verstrekken van een klassieke subsidie eigenlijk niet nodig is. Een project met een verdien capaciteit kan worden ondersteund met een kredietsubsidie. In dergelijke gevallen willen we middelen als krediet ter beschikking stellen. Dat kan er toe leiden dat we de beschikbaar gestelde middelen op termijn opnieuw kunnen inzetten.

Wellicht nog uitdagender is de uitwerking van de vraag die op de Waddenfondsdag door het dagelijks bestuur en spreker op die dag, de heer Wim Meijer, founding father van het Waddenfonds en oud staatssecretaris, is voorgelegd: Hoe ontwikkelen we het Waddenfonds van een subsidiepot naar een investeringsfonds?

De komende twaalf jaren is er een beperkter jaarbudget ter beschikking dan afgelopen jaren. Er kan ongeveer € 23 miljoen per jaar worden geïnvesteerd. Dat is niet veel in verhouding tot de opgaven die er zijn. Aan de andere kant is € 300 miljoen over de resterende looptijd wel een groot bedrag; je moet dan wel weten welke transitie je in twaalf jaar echt wilt hebben bereikt en welke investeringen van het Waddenfonds daaraan bij kunnen dragen. Het is de uitdaging voor 2015 en wellicht nog 2016 om dat in beeld te brengen.

Afgelopen jaar is ook de dialoog met de Waddenacademie en de Kwaliteitscommissie geïntensiveerd. Dat heeft bijgedragen tot vernieuwing van het instrumentarium en het meer programmatisch werken in het algemeen. Komend jaar zal dat mede leiden tot de

totstandkoming van een 'navigator' (ook wel monitor genoemd) voor het Waddengebied en het Waddenfonds. De navigator moet in beeld brengen waar we staan, wat we voor het Waddengebied in het algemeen willen bereiken en wat de bijdrage van het Waddenfonds daaraan specifiek is.

Grote uitdaging is ook om innovaties en samenwerking tot stand te brengen en economische en ecologische doelen elkaar te laten versterken. We zien daar een actieve rol weggelegd voor de medewerkers van het Waddenfonds.

Een gewaardeerd medewerker, Rob Burkunk, hebben we afgelopen jaar wegens ernstige ziekte moeten missen. We hopen op zijn herstel in 2015. Ondertussen staat een enthousiast team klaar om u te helpen met handreikingen voor aanvragen die de duurzame ontwikkeling van ecologie en economie van het Waddengebied stimuleren.

Bram van de Klundert

Directeur Waddenfonds

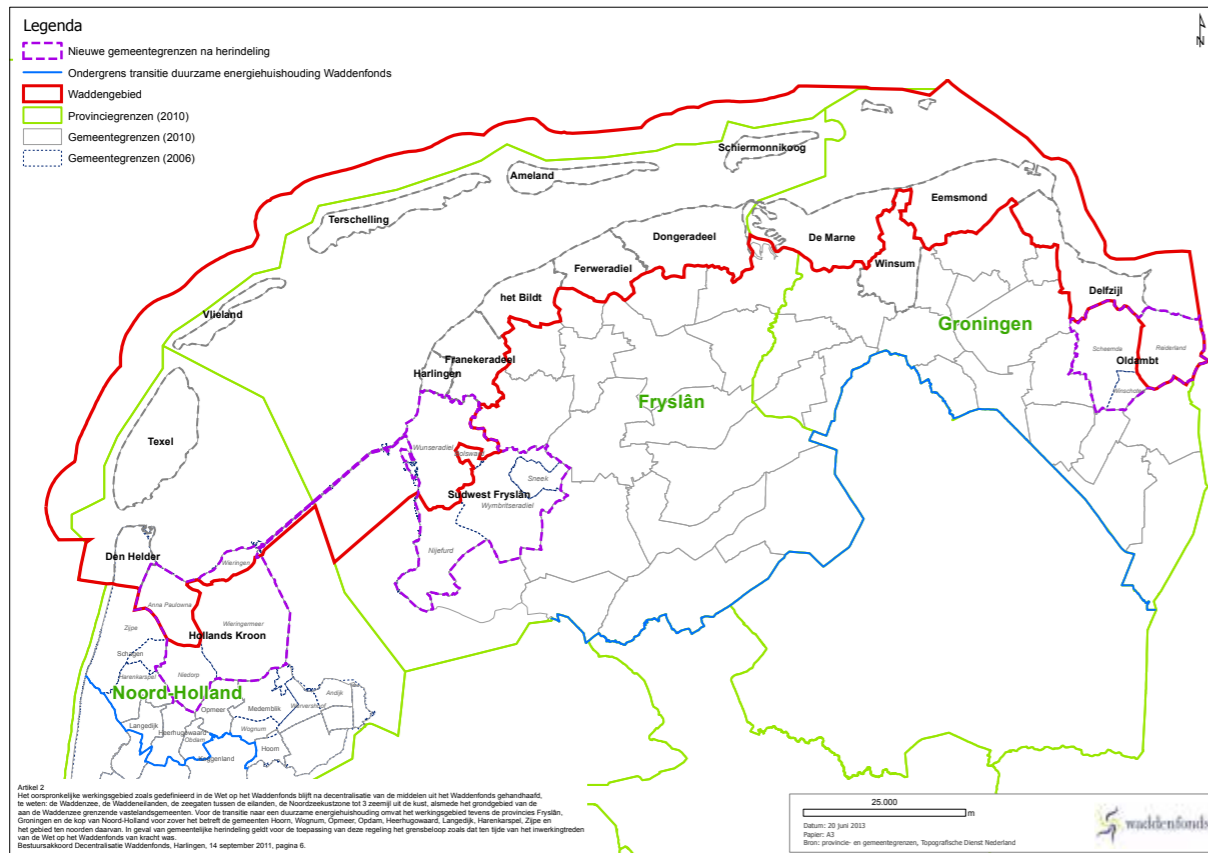

Bijlagen

1 BIJLAGE Begrenzing Waddengebied zoals van toepassing voor het Waddenfonds

De rode contour afkomstig uit PKB Waddenzee (2007) geeft de begrenzing van het Waddengebied weer. Deze begrenzing wordt bedoeld als er wordt gerefereerd aan het Waddengebied. Deze begrenzing is niet gewijzigd als gevolg van gemeentelijke herindelingen die sinds 2007 hebben plaatsgevonden.

Zo geeft de parse arcering de nieuwe gemeente Hollands Kroon weer, maar alleen het grondgebied van de voormalige gemeenten binnen de rode begrenzing maken deel uit van het Waddengebied. Wûnseradiel I is inmiddels opgegaan in Súdwest Fryslân.

In Groningen is er de nieuwe gemeente Oldambt, bestaande uit de voormalige gemeenten Winschoten, Scheemda en Reiderland. Alleen het gebied van de voormalige gemeente Reiderland behoort tot het Waddengebied in de zin van de PKB en Waddenfonds. De blauwe lijn toont de ondergrens van het (omvangrijkere) werkingsgebied van de Waddenfondsdienststelling gericht op overgang naar een duurzame energiehuishouding.

2 BIJLAGE Tabel met gehonoreerde projecten in 2014⁶

Nr	WF-nr	Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF	Ecologie	Economie
1	220308	Expeditie Wadden	Enting Films (Growing Minds)	391.576	265.130	195.300	69.830
2	220400	Van Wad naar Stad	Watercourse Beheer B.V.	200.000	100.000	-	100.000
3	220986	Gensos - Biomassastromen	Gensos BV	1.855.559	742.224	742.224	-
4	221805	Zilte aardappelketen in de Waddenregio; meeboeren met zilt	Zilte Teelten BV i.o.	2.499.072	857.611	-	857.611
5	221806	Duurzame garnalenverwerking	International Seafood Auctions BV	935.533	374.213	-	374.213
6	221809	Realisatie slechtweervoorziening en binnenactiviteiten Sandy Road Ranch	Jan en Gerda Dam	200.000	100.000	-	100.000
7	221814	AquaTX; kraanwater- en milieuproject	Stichting AquaPLUS	181.002	54.511	-	54.511
8	221815	Biomassacentrale Burdaard	Gemeente Ferwerderadiel	199.180	99.590	-	99.590
9	221816	MTB route Texel 100 kilometer	Wielersport Texel	157.170	51.866	-	51.866
10	221817	Brakke parel levert binnendijkse kokkelteelt met eb/vloed	Stichting Zilte Zones i.o.	2.731.969	1.787.820	1.251.059	536.761
11	221818	Proeftuin voor een lokaal economisch model	Stichting CranTex	198.300	99.150	-	99.150
12	221820	Vissersommetje	ANV De Lieuw	93.283	46.641	-	46.641
13	221828	Monumentale waddenzeebakens	Stichting tot behoud van monumenten in de gemeente Súdwest-Fryslân	401.402	200.000	200.000	-
14	221830	Kongsi van de kooi-eend	Stichting Landschapsbeheer Groningen	2.874.116	2.303.136	2.303.136	-
15	221831	Terpen- en wierdenland, een verhaal in ontwikkeling	Stichting Landschapsbeheer Groningen	2.841.599	2.282.166	2.282.166	-
16	221840	Blacklight Golf Terschelling	P.G.J.M. de Rijk	196.500	96.500	-	96.500
17	221841	Hof van Heden	Stichting Sint Jan	199.999	94.980	-	94.980
18	221842	Wadden Van Delta naar Kathedraal	Stichting Visserijmuseum Termunterzijl	193.116	96.558	-	96.558
19	221843	Beweeg en ontmoetingsterp MFC Boerderij De Schooten	Buurtvereniging MFC Boerderij De Schooten	198.919	98.920	-	98.920
20	221844	Onderweg naar duurzaam Ternaard	Energie Coöperatie Ternaard (Encoter) u.a.	51.250	25.000	-	25.000
21	221845	De Bol	Natuurmonumenten	428.000	347.700	347.700	-
22	221846	Multifunctioneel speelontmoetingsveld en kaatsmuur te Sexbierum	Vereniging Dorpsbelangen Sexbierum-Pietersburen	60.504	10.000	-	10.000
23	221847	Kwelderontwikkeling Koehoal door een slijbmotor	Stichting Ecoshape	1.300.000	855.370	855.370	-
24	221848	Elzingsengels Terschelling	Landschapsbeheer Friesland	199.397	99.698	-	99.698
25	221850	Veiligheid voor vissen en vogels op de Waddeneilanden	Wetterskip Fryslân	2.696.650	2.426.985	2.426.985	-
26	222003	bijzondere transitie van streekeigen waddenproducten	Preijde Plant Marketing	190.000	76.800	-	76.800
27	222004	Naar herstel van de Eems Dollard: Marconi Buitendijks	Gemeente Delfzijl	11.052.472	9.947.225	9.947.225	-
28	222005	Landelijk Veranderlijk, herwaarderen, beleven, presenteren van landschappelijke kwaliteiten in het Waddengebied	Stichting Tof Media	74.550	37.000	-	37.000
29	222010	Floating Oil Recovery Unit	Foru-solution BV	2.433.715	1.581.250	-	1.581.250
30	222011	Waterrijk tussen duin en water	Stichting Waterrijke perspectieven de Cocksdorp	198.000	99.000	-	99.000
31	222013	Onderzoek omgevingseffecten van Blue Energy	REDstack BV	5.277.080	2.140.540	-	2.140.540
32	222014	TexelPoints, loyaal met de wadden	Coöperatie Texel Loyal WA	197.825	89.021	-	89.021
33	222016	Algenscheppierproefboerderij Delfzijl	Omega Green	4.884.000	1.400.000	-	1.400.000
34	222017	Pilotproject Fleet Cleaner	Fleet Cleaner BV	400.000	268.750	-	268.750
35	222018	Vismigratievier Afsluitdijk	Gemeente Sud-West Fryslan	10.665.000	3.000.000	3.000.000	-
36	222024	Texel Tidal demonstration	Bluewater Energy Service BV	2.651.200	893.160	-	893.160
37	222027	Solar Village Texel	Zoetelief Texel Holding BV	360.500	216.300	-	216.300
38	222029	Van Starckenborgh Mysterie	Landgoed Borg Verhildersum	86.500	15.000	-	15.000
Totale				€ 59.754.938	€ 33.279.815	€ 23.551.165	€ 9.728.650

⁶ Het overzicht bevat drie subsidieaanvragen die alsnog zijn toegekend na het doorlopen van bezwaarprocedures. Met deze aanvragen is een subsidiebedrag gemoed van € 1.107.354.

Projectbeschrijvingen

Hieronder zijn de projecten kort omschreven. Op de website van het Waddenfonds (www.waddenfonds.nl) is een gearchiveerd en doorzoekbaar overzicht opgenomen van alle toegekende projecten, met – waar beschikbaar – een link naar meer informatie over betreffend project op het internet.

1. Expeditie Wadden

Een initiatief om een multimediaal communicatie- en educatieplatform onder de titel 'Expeditie Wadden' te ontwikkelen. Expeditie Wadden brengt mensen en maritieme initiatieven op locatie en online bij elkaar. De 'schatten van het Waddengebied' (het rijke maritieme verleden) vormen het uitgangspunt. De expeditie verbindt maritiem archeologische locaties en musea zoals De Reede van Texel, Kaap Skil, de zeemanskerk van Oudeschild, de wezenputten van Oudeschild en het Scheepvaartmuseum in Amsterdam. Onderdeel van het project is het filmproject "De ondergang van het fregat Oraniewoudt" (de ontrafeling van een Waddenmysterie uit 1758). Nog altijd is onduidelijk waarom het fregat op haar eerste en laatste reis is gezonken. De film levert naast een historisch document van het verhaal ook maritiem-archeologische en historische scheepsbouw kennis op.

2. Van Wad naar Stad

Het initiatief betreft een pilotproject voor het verkopen van gezond fastfood via een duurzame, mobiele foodtruck in de gemeente Leeuwarden. De eveneens duurzame grondstoffen en halffabrikaten voor de maaltijden en snacks komen uit de Friese Waddenregio en de Groningse gemeente De Marne.

De verkoop van 'eigen' regionale producten maakt de consumenten bewust van wat er op het gebied van gezonde voeding in de eigen regio allemaal valt te halen. Deze bewustwording wordt ondersteund met digitale middelen.

Indien de pilot tot positieve resultaten leidt, zal verdere opschaling in stappen plaatsvinden op basis van franchising.

Het idee is geënt op een succesvol initiatief in Groot-Brittannië, te weten de 'British Streetfood Revolution'. Ook in Amsterdam bestaat een soortgelijk initiatief.

3. Gensos-Biomassastromen

Het project beoogt een snelle start van concrete thermochemische projecten in de Waddenregio. Biomassa wordt in toenemende mate gezien als een kansrijke grondstof voor energieproductie en chemietoepassingen. Voorbehandeling via thermochemische conversie van biomassa tot een vaste, vloeibare of gasvormige energiedrager, kan tegemoet komen aan de nadelen die kleven aan het gebruik van biomassa (het hoge vochtigheidsgehalte, de lage energiedichtheid en de beperkte houdbaarheid) en zal de toepassing van biomassa voor de energie- en chemiesector kunnen versnellen. Het onderzoek verschuift momenteel van fundamenteel naar toegepast, en dit vereist demo-installaties. De demo-installaties zijn een laatste stap voor commerciële toepassing. Het eindbeeld is een thermochemische industrie waarin (lokale) biomassa op grote schaal opgewerkt wordt tot halffabrikaten voor energie- of chemietoepassing. Resultaat van het project is een prototype van een superkritische vergassingsinstallatie die biomassa omzet in biosyngas, dat vervolgens opgewerkt wordt tot groen gas.

4. Zilte aardappelketen in de Waddenregio; meeboeren met zilt

Het project speelt in op de verziltingsproblematiek waar de akkerbouw in het Waddengebied, zeker op termijn, mee te maken krijgt. De eerste prioriteit is om in de praktijk aan te tonen dat aardappels onder zilte omstandigheden kunnen worden geteeld en hoe de huidige teeltmethode hierop moet worden aangepast.

Met in totaal 8 aardappelrassen wordt gedurende 3 seizoenen de zouttolerantie en inhoud stoffen van deze rassen vastgelegd (zilt paspoort). In 1e jaar op Texel. In 2e en 3e teeltseizoen ook op percelen in de drie waddenprovincies. In deze fase vindt ook opschaling van de teelt plaats (van 2,5 naar 15 hectare). Direct betrokken kwekers, telers, verwerkers en Zilt Proefbedrijf delen continu ervaring en informatie uit. Aansluitend richt het project zich ook op de vermarkting van de zilte aardappel

5. Duurzame Garnalenverwerking

Het betreft een praktijkproef waarbij een tweetal technieken (sensor en luchtscheider) in combinatie worden uitgetest. Doel is het ontwikkelen en implementeren van scheidingsinstallatie voor afscheiding van rode garnalen en resterende materiaal van het hoofdproduct, de Grijs Garnaal (Crangon Crangon). Hierdoor ontstaat een "zuivere" stroom grijze garnaal en een tweede stroom Rode garnaal. De scheiding vindt aan land plaats en niet aan boord. Hierdoor wordt de bewerking van de garnaal aan boord beperkt waardoor minder contact met de garnalen nodig is. Hierdoor kan volstaan worden met minder conserveringsmiddel. Door de zuivere stroom rode garnaal is vermarkting van deze garnaal beter mogelijk en hoeft niet meer als bijvangst te worden beschouwd.

6. Realisatie slechtweervoorziening en binnenactiviteiten Sandy Road Ranch

Paardenhouderij, pensionstal, manege en minicamping Sandy Road Ranch te Ee in de Friese gemeente Dongeradeel heeft in 2013 een nieuwe hal laten bouwen voor met name hippische, maar ook diverse andere activiteiten. Deze bedrijfsuitbreiding biedt de mogelijkheid om gedurende het hele jaar, ook bij slecht weer, activiteiten aan te bieden. Het seizoen gaat daarmee van vijf naar twaalf maanden. De nieuwe hal is als casco gebouwd. De subsidie is bedoeld voor de afwerking en inrichting van de hal. Dat betreft de plafonds, de vloeren, de bekleding van wanden en vloeren, de paardenboxen, de hoefslag, de stap- en trainingsmolen, de kantine, extra voorzieningen voor mindervaliden, speelattributen en een informatiecentrum met foto-expositie. Verder voorziet het project in een upgrade van de campingfaciliteiten.

7. Aqua TX Kraanwater- en Milieuproject

Het project is gericht op het stimuleren van de consumptie van Texels kraanwater uit glas (AquaTX) om de milieuvervuiling door plastic verpakkingsmaterialen voor bron- en mineraalwater te verminderen. Nederlands drinkwater is kwalitatief beter en betrouwbaarder en ook verser dan gebotteld bronwater en mineraalwater. Bovendien smaakt Nederlands drinkwater prima.

Ondernemers uit de horeca en ook andere bedrijven worden benaderd om via een contract van drie jaar een of meer AquaTX-pakketten met glazen en karaffen te leasen (inclusief promotiemateriaal). Bedrijven kunnen hiermee hun duurzame karakter benadrukken. Een glas drinkwater (36 cl) wordt voor een vastgestelde prijs van € 1 verkocht. Dat is ongeveer de helft van de prijs van verpakt water, maar het biedt de ondernemer de gelegenheid om de abonnementskosten snel terug te verdienen. Consumenten die

liever kraanwater dan het duurdere bronwater of mineraalwater drinken, wordt hiermee een acceptabele tussenoplossing geboden, waarmee ze tevens een bijdrage aan een schoon en duurzaam Texel kunnen leveren. Voor karaffen geldt iets soortgelijks.

Het project voorziet verder in educatie en voorlichting van Texelse basisscholieren en in schoonmaakacties op stranden en in natuurgebieden met deelname van gemeente, scholen, vrijwilligers en natuur- en milieuorganisaties.

8. Biomassacentrale Burdaard

Het initiatief is onderdeel van een groter project in de Friese gemeente Ferwerderadiel. Dat grotere project betreft het plaatsen van een houtgestookte energiecentrale in Burdaard en het aanleggen van een warmtenet dat aansluit op nieuw te bouwen recreatiewoningen, utiliteitsgebouwen en de woningen in het dorp. Het deelproject, dat door de gemeente Ferwerderadiel voor subsidie is voorgedragen, omvat de aanleg van een gedeelte van het leidingnetwerk, het aansluiten van woningen op het warmtenet en het laten participeren van inwoners daarbij. De aanvrager verwacht een deelname van 60%.

9. MTB route Texel 100 kilometer

De kern van het project is het uitzetten van een honderd kilometer lange mountainbikeroute op Texel. De route beslaat het hele eiland, heeft verschillende start- en eindpunten en is op te delen in etappes. De uit te voeren werkzaamheden bestaan voornamelijk uit het plaatsen van routepaaltjes, bebording, hekwerk en schapenroosters, het plaatselijk verwijderen van bomen en andere begroeiing, grondwerk en de aanleg van natuurlijke hindernissen. De initiatiefnemer Vereniging Wielersport Texel werkt nauw samen met de natuurterreinbeheerders. Van de route wordt verwacht dat die de belasting op de natuur en op de andere recreanten in het gebied per saldo zal verminderen.

10. Brakke parel levert binnendijkse kokkelteelt met eb/vloed

De Stichting Zilte Zones i.o. gaat met dit project experimenteren met binnendijkse kokkelteelt in polder Wassenaar op Texel. De stichting wil nagaan of de economische waarde van kleine Waddenzeekokkels kan worden vergroot zodat de teelt daarvan op verziltende, marginale landbouwgronden op termijn rendabel mogelijk wordt. Zij heeft Staatsbosbeheer bereid gevonden circa 2 ha van Polder Wassenaar beschikbaar te stellen voor dit tijdelijke experiment, op voorwaarde dat het gehele gebied (17 ha) na afloop wordt ingericht als brak natuurgebied.

Polder Wassenaar maakt deel uit van de samenhangende keten van brakke natuurgebieden langs de Texelse Waddenkust en is daarmee ecologisch van belang. Staatsbosbeheer wil hier een zoet-zoutovergang realiseren, gebruik makend van de zoete kwel uit de duinen en tevens zilte natuur ontwikkelen, met hoogwatervlucht- en broedmogelijkheden voor vogels

De doorlooptijd is bijna 4 jaar. Vanaf jaar 5 kan als de pilot succesvol blijkt de kokkelteelt op veel meer plaatsen langs de Waddenkust gaan plaats vinden.

Er is een inventarisatie gemaakt van potentieel geschikte gebieden voor kokkelteelt op basis van waterkwaliteit. Daaruit blijkt dat er een potentieel is van ca. 570 ha. De Stichting voorziet een opbrengstpotentie (hectare-saldo) van tenminste twee maal de pootaardappelteelt. Nu al hebben een drietal ondernemers (2 uit Groningen en 1 uit Noord Holland) schriftelijk verklaart in totaal 134 hectare beschikbaar te stellen als de

pilot succesvol is. Het project anticipeert ook op de koppelingskansen met betrekkingen tot de voorgenomen dijkversterking Eemshaven – Delfzijl.

11. Proeftuin voor een lokaal economisch model

Dit initiatief betreft de biologische teelt van twee hectare cranberry's (veenbes) in de binnenduinrand van Texel op gronden van Staatsbosbeheer. De natuurlijke en CO2-neutrale teelt vindt onder schrale, natte en zure omstandigheden plaats in een smalle strook tussen natuurgebied en landbouwgebied. Daardoor ontstaat een interessante overgangszone met een grote biodiversiteit. Hier wordt het kwelwater uit de duinen opgevangen en zoveel mogelijk vastgehouden door de aanleg van stuwjes. Enerzijds gaat dit verdroging van de duinen tegen, anderzijds beperkt dit natschade in het landbouwgebied.

Bij het beheer en onderhoud van de cranberryvelden en bij de verdere verwerking worden werkzoekenden met afstand tot de arbeidsmarkt ingezet in een leer-werktraject om ze uiteindelijk naar een reguliere baan te leiden. De cranberry's worden door Texelse bedrijven verwerkt tot een breed assortiment producten onder het keurmerk Erkend Streekproduct en het EKO-keurmerk. Verwacht wordt dat de cranberryvelden ook aantrekkelijk voor toerisme en recreatie zullen zijn.

12. Vissersommetje

Het project omvat het inrichten van een wandelroute in Oosterend en omgeving op Texel met als educatief thema Visserij. De voornaamste werkzaamheden betreffen de aanleg van houten bruggetjes, rustpunten met thematische informatiepanelen, drinkwatertappunten en hekwerk met klaphekjes. Verder wordt zo'n 80 meter tuunwal hersteld en worden 30.000 folders over de wandelroute geproduceerd. De route loopt deels over het land van lokale agrariërs en voert de wandelaar onder meer langs een originele wierschuur en een cultuurhistorisch museum over de wiersvisserij.

13. Monumentale Waddenzeebakens

Het initiatief omvat de restauratie van vijf monumenten in de gemeente Sudwest-Fryslân, alle gelegen binnen de voormalige gemeente Wûnseradiel. Vroeger waren deze monumenten belangrijk als bakens voor de schepen op de Waddenzee, tegenwoordig zijn het toeristische trekpleisters.

Het gaat om de kerktorens van Burgwerd (vermoedelijk 13e eeuw), Gaast (17e eeuw), Ferwoude (1767) en Parrega (omstreeks 1300) en om de korenmolen van Witmarsum (1850). In de korenmolen moet een buil worden vervangen. Dat is een ronddraaiende zeef van fijnmazig gaas, waarmee zemelen uit het meel worden gezeefd. Achter deze buil bevindt zich een kleiner exemplaar, waarin zich in de Tweede Wereldoorlog een onderduiker heeft schuil gehouden.

14. Kongs van de kooi-eend

Het project richt zich op het behoud van 24 eendenkooien verspreid over het Waddengebied. De kooien zijn zowel bij particulieren als bij natuurbeheersorganisaties in eigendom. Een aantal kooien krijgt een nieuwe functie, van andere wordt alleen de inrichting geoptimaliseerd. De te nemen maatregelen zijn afhankelijk van de huidige toestand van de eendenkooi en van de toekomstige functie. Op hoofdlijnen gaat het om baggeren en uitdiepen van kooiplaatsen, graven van waterlopen en plaatsen van stuwten, vervangen van beschoeiingen, restaureren en vernieuwen van vanginrichtingen,

kooihuisjes en makhokken, herstellen en aanleggen van bruggetjes, kooibossen, wallen en toegangspaden. Ook worden de kooien geschikt gemaakt voor recreatie, educatie en onderzoek.

De initiatiefnemers vormen een beheerdersnetwerk (de 'kongsi') voor een goede afstemming tussen de functies van de kooien in de verschillende deelgebieden. Elke kooi krijgt daarbij een eigen specialiteit en samen vertellen ze het verhaal van de eendenkooi in het Waddengebied.

Om dit te realiseren wordt een beschrijving van alle 29 nog aanwezige eendenkooien in het Waddengebied gemaakt op basis van bestaande informatie en aanvullende informatie uit archiefonderzoek en interviews. Verder wordt een educatief programma ontwikkeld en er wordt een pilot met drie scholen uitgevoerd, die vervolgens wordt uitgerold naar de rest van het gebied.

15. Terpen- en wierdenland, een verhaal in ontwikkeling

Het project behelst de eerste fase van een programma voor het herstel van terpen en wierden in Groningen en Fryslân en bestaat uit drie hoofdonderdelen:

1. Het Verhaal van Terpen- en Wierdenland

Uitvoeren van onderzoek naar het terpen- en wierdenland als geheel en naar specifieke kennis, die nodig is voor herstel en beheer van een afzonderlijke terp of wierde. Samen met lokale inwoners, verenigingen, medewerkers en studenten van de universiteit gericht archeologisch onderzoek doen om de geschiedenis van het landschap in beeld te brengen. Deze geschiedenis vormt de basis voor herstel van terp of wierde en voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen.

2. Dorpsgerichte aanpak

Uitvoeren van landschappelijke en cultuurhistorische herstelmaatregelen in drie Friese terpdorpen (Wijnaldum, Firdgum, Hallum) en drie Groningse wierdedorpen (Warffum, Ulrum, Godlinze)... Maatregelen nemen om de dorpen aan te sluiten op wandel- en fietspaden en educatieve en recreatieve voorzieningen treffen om bezoekers het verhaal van de terp of wierde te vertellen. Daarbij wordt een methodiek ontwikkeld om de bevolking van de betreffende dorpen actief te betrekken bij het herstel van terp of wierde en de bewoners te blijven betrekken bij de kwaliteit van het landschap en het ontvangen van bezoekers. Deze methodiek wordt in de volgende fasen van het programma toegepast.

3. Communicatie, educatie en marketing

Een plan van aanpak voor communicatie, educatie en regiomarketing opstellen en het ontwikkelen van een website, een rondreizende tentoonstelling, lezingen, excursies, cursussen, workshops, een basisschoolprogramma en een plan van aanpak voor regiomarketing. De marketing zelf wordt door de betreffende organisaties uitgevoerd.

16. Blacklight Golf Terschelling

De kern van dit project is de aanleg van een indoor minigolfbaan van 500 vierkante meter met blacklight-verlichting (ultraviolet A met fluorescerende effecten). Dit concept wordt ook wel Glowgolf genoemd. De baan bestaat uit 18 thematische holes met daarin diverse bekende elementen van het eiland Terschelling. De horecaruimte, toiletten

en ontvangstruimte beslaan samen 220 vierkante meter. Daarnaast worden er outdoor een fitnessparcours en een speeltuin aangelegd. De golfbaan wordt gevestigd in een aan te kopen en te verbouwen pand van Staatsbosbeheer. De grond wordt op basis van erfpacht gehuurd van Staatsbosbeheer. De faciliteiten komen op het recreatiecluster Sportlaan West-Terschelling, aansluitend op het bestaande netwerk van fiets-, wandel-, men- en ruiterspaden.

17. Hof van Heden

Dit project betreft de herinrichting van de kloostertuin in het dorpscentrum van Kloosterburen in de Groningse gemeente De Marne. Deze tuin maakte deel uit van het voormalige klooster, maar is nu grotendeels bedekt door een park dat in de jaren '80 van de vorige eeuw is aangelegd. Het park is eigendom van de gemeente en wordt onderhouden door vrijwilligers. Het wordt gedomineerd door dicht opeenvolgende bomen en plantsoenen en is met struiken overgroeid. De vrijwilligers en de Stichting SintJan herstellen de kloostertuin volgens de oorspronkelijke principes en structuren van de oude Europese kloostertuinen. De nieuwe tuin beslaat een oppervlakte van 1,1 hectare en bestaat uit drie delen: de bostuin, de boomgaard en de kloostertuin. Belangrijke onderdelen van de herinrichting zijn de aanleg van nieuwe paden, een voetgangersbrug en het uitdiepen van grachten.

De tuin moet een sociale ontmoetingsplek worden waar dorpsbewoners samen fruit, groenten, kruiden en bloemen kweken en ook aantrekkelijk is voor toeristen.

18. Wadden Van Delta naar Kathedraal

Dit initiatief bestaat uit drie onderdelen:

- Opzetten van drie (wandel)routes met elk twaalf informatieborden voor de samenwerkende visserijmusea in Moddergat, Zoutkamp en Termunterzijl.
- Ontwerp en realisatie van een kunstwerk binnen de route in Termunterzijl ter nagedachtenis aan de vissers die hun leven op zee hebben gelaten.
- Herinrichting van museumgemaal Cremer binnen de route in Termunterzijl met brede informatievoorziening over het maritiem erfgoed in de regio.

De informatieborden geven een getrouw beeld van de historische situatie op de betreffende locatie. Op de achterzijde staat informatie over de brede context van deze historie en over de route als geheel.

19. Beweeg- en ontmoetingsterp MFC Boerderij De Schooten

Dit project betreft het herstel en de herinrichting van een deels geërodeerde terp nabij de wijk De Schooten in Den Helder. Hierop staat een eeuwenoude boerderij staat, die als multifunctioneel centrum gebruikt wordt. Het grondwerk omvat een aanzienlijk deel van het project. Op de terp worden een Beweegtuin voor ouderen met beweegtoestellen en bankjes, een Doe- en Belevingstuin voor kinderen tot 12 jaar met speeltoestellen en een Actietuin voor tieners met sportvoorzieningen en een jeugdthunk ingericht. De cultuurhistorie van de terp en de boerderij wordt via informatiepanelen onder de aandacht gebracht. De terp blijft voor het overgrote deel zichtbaar zoals die dat nu ook al is.

20. Onderweg naar duurzaam Ternaard

De Stichting Windmolens Ternaard heeft in maart 2014 een coöperatie opgericht, die in Ternaard dorpsbreed zonnecollectoren op woningen wil gaan installeren. Er zijn daarbij

drie uitgangspunten:

- eigenaren en huurders van woningen kunnen deelnemen door lid te worden van de coöperatie;
- leden van de coöperatie betalen geen investeringskosten voor de aanschaf en het plaatsen van de zonnecollectoren;
- de besparing op elektriciteitskosten komt geheel aan de leden van de coöperatie ten goede.

De coöperatie koopt en plaatst de collectoren en blijft daarvan de eigenaar. De bewoners betalen maandelijks huur aan de coöperatie, waarmee de investering wordt afgelost. Deze huur is altijd lager dan de geschatte besparingen op de elektriciteitskosten. De levensduur van de zonnepanelen wordt op ongeveer 25 jaar geschat. Na volledige aflossing van de kosten (na 8 tot 10 jaar) vervalt de huur voor de betreffende bewoner. De collectoren blijven ook na de aflossing in eigendom en onder verantwoordelijkheid van de coöperatie.

De aanvrager gaat uit van tien deelnemers bij de start van het project en vervolgens een toename van drie deelnemers per jaar. De huur van de zonnepanelen is begroot op € 500 per deelnemer per jaar.

21. De Bol

De afronding van de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) op Texel, gebied De Bol/De Bemes, wordt eind 2014 gerealiseerd. Om het gewenste einddoeltype te bereiken zijn aanvullende inrichtingswerkzaamheden nodig. Dit valt buiten de reguliere basisinrichting die behoort bij EHS aankopen. De werkzaamheden betreffen verlaging van het maaiveld en het graven van slenken, het verhogen van de waterstand binnen de nieuwe waterhuishoudkundige eenheid waar zoet en zout water locaties gaan voorkomen.

De inrichting van het natuurgebied De Bol betreft:

- het verbeteren van de waterhuishouding tbv brakke kwel;
- het ontwikkelen van zilt overstromingsgrasland en brakke plas/dras;
- het verlagen van maaiveld;
- Het aanleggen van geulen;
- het ontwikkelen van binnendijkse Hoogwater vluchtplaatsen;
- realiseren van uitkijkpunten voor beleving door 1 parkeerplaats, 2 vogelkijkhutten en 1 infopaneel.
- een monitoringsopzet.

22. Multifunctioneel speelontmoetingsveld en kaatsmuur te Sexbierum

Het initiatief betreft de aanleg van een speel- en ontmoetingslocatie te Sexbierum in de Friese gemeente Franekeradeel voor kinderen in de leeftijdsgroep van ongeveer 10 t/m 16 jaar. De locatie betreft een bestaand sportveld. De volgende objecten worden geplaatst: kaatsmuur, pannakooi, basketbalpaal, speelhuisje, wipkip, zandbak en zitblokken.

23. Kwelderontwikkeling Koehoal door een slibmotor

Dit pilotproject is gericht op het stimuleren van kweldergroei door intensivering van de sedimentatie via een 'slibmotor'. Bij deze innovatieve methode wordt baggerslib verspreid door mede gebruik te maken van natuurlijke transportprocessen. De proeflocatie ligt nabij het buurtschap Koehool (Koehoal) in de Friese gemeente Franekeradeel, dat

ongeveer tien kilometer ten noordoosten van Harlingen bij Tzummarum aan de Waddenkust ligt.

Door slib uit de haven van Harlingen nabij de kwelder te verspreiden (in plaats van dichtbij de haven) wordt getracht de vertroebeling van de Waddenzee te verminderen. Ook wordt de aangroei van kwelders met bijbehorende natuurontwikkeling gestimuleerd en daarmee wordt extra voorland gemaakt, dat een bijdrage levert aan de kustverdediging. Daarnaast kan de hoeveelheid te baggeren havenslib verminderen, doordat minder gestort slib naar de haven terugstroomt. Verder wordt verwacht dat het gebruik van natuurlijke transportprocessen door de slibmotor meer kans op een goed functionerende kwelder geeft dan traditionele aanleg via kwelderwerken.

Van de jaarlijkse hoeveelheid baggerslib in Harlingen van ongeveer 1,2 miljoen m³ zal circa 20.000 m³ per jaar daadwerkelijk bijdragen aan kweldergroei in deze pilot. De aanvrager verwacht dat daarmee de natuurlijke opslibingssnelheid van de kwelders (1 tot 2 centimeter per jaar) ter plaatse ongeveer verdubbeld kan worden.

Naast het realiseren van de slibmotor richt dit pilotproject zich nadrukkelijk op monitoring van de effecten en op de ontwikkeling, borging en ontsluiting van de kennis die met deze methode wordt opgedaan. De pilot is bedoeld om de haalbaarheid en de effecten van het gebruik van een slibmotor te onderzoeken.

24. Elzensingels Terschelling

Het project omvat het opstellen en gedeeltelijk uitvoeren van een herstelplan voor het elzensingellandschap op Terschelling. Dit betreft de opzet en uitwerking van een digitale werkomgeving, de uitwerking van de totale herstelopgave en vervolgens het uitvoeren van de herstelwerkzaamheden in het eerste jaar. De samenwerking met de bewoners staat daarbij centraal.

Terschelling is het enige Waddeneiland met op de overgang van de duinen naar de polder een elzensingellandschap. Dit wordt gekenmerkt door de afwisseling van open en gesloten delen, met zichtlijnen van de duinen naar de polder. Het elzensingellandschap staat onder druk, omdat de singels niet meer consequent worden onderhouden. Daardoor ontstaan gaten in de singels en verdwijnen ze soms.

Bij de eilanders leeft de wens om dit landschap in stand te houden en waar mogelijk te versterken. Het gaat om totaal bijna 95 km elzensingel, waarvan bijna 83 km in eigendom is van particulieren. Geschat wordt dat het hier om meer dan 100 verschillende eigenaren gaat.

Landschapsbeheer Friesland heeft in samenwerking met de gemeente Terschelling het initiatief genomen om dit herstelplan op te stellen. Het plan vormt de basis voor een duurzaam onderhoud van de elzensingels. De volgende resultaten worden geleverd:

- Methodiek voor herstel en duurzaam beheer elzensingels op Terschelling.
- Betrokkenheid van alle eigenaren van elzensingels op Terschelling.
- Totale herstelopgave van de 83 km elzensingels op Terschelling in beheersysteem.
- 3 kilometer elzensingels hersteld.
- Jaarlijkse 'Singel-dag'.
- Evaluatie van de methodiek en uitwerking opgaaf volgende jaren.

25. Veiligheid voor vissen en vogels op de Waddeneilanden

Bij twee bestaande rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's) op Terschelling en Ameland wordt intrek van vissen uit de Waddenzee mogelijk gemaakt door inlaat- en uitlaatvoorzieningen aan te leggen en het gebruik van nagezuiverd afvalwater als lokstroom mogelijk te maken. Tevens wordt op Terschelling de passeerbaarheid van de zeedijk voor vogels met hun jongen via de basaltglooiing verbeterd. Veel jonge vogels komen klem te zitten in kieren en holtes tussen deze basaltblokken en sterven.

Met het project wordt de kwaliteit van het op de Waddenzee uit de RWZI's geloosde water verbeterd door het realiseren van een extra zuiveringsstap. Hierdoor zijn minder chemicaliën en energie nodig. Deze extra stap bestaat uit watervlooiensbekkens en een rietmoeras met zuiveringssloten. Hierbij ontstaat binnendijs tevens een aantrekkelijk leefgebied voor vissen en vogels.

Om negatieve effecten op de landbouw te voorkomen worden in het project diverse preventieve maatregelen genomen (terugslagkleppen, stuwen en extra drinkwatervoorziening). Op langere termijn wil Wetterskip Fryslân het gezuiverde water gebruiken om de landbouw van water te voorzien. Om de geschiktheid van dit water als drinkwater voor vee aan te tonen wordt een intensieve, meerjarige monitoring uitgevoerd. Deze monitoring moet ook een beeld geven van de effectiviteit van de vogelpassages.

26. Bijzondere transitie van streekeigen waddenproducten

Het doel van het project is om op bijzondere wijze een verbinding tussen landbouw- en visserijondernemingen en voedselproducenten uit de waddenregio enerzijds en consumenten anderzijds te leggen. Hiervoor wordt een ontmoetingsruimte in bollen-schuur gecombineerd met enkele activiteiten zoals foodhackathon, foodtruck, streekmarkt en streekdiner.

Hackathon staat voor een samenvoeging van Hacking en Marathon en betekent letterlijk een marathon in kennis (co-)creatie. In een groepssessie wordt aan één stuk doorgevoerd aan kennisontwikkeling en leidt uiteindelijk tot concrete oplossingen op bepaalde vraagstukken. In dit project wordt geëxperimenteerd met de food hackathon als mogelijkheid om bestaande regionale knelpunten met behulp van diverse actoren uit de regio op te lossen. Als eerste en belangrijke thema komt de volgende probleemstelling aan de orde:

“Op welke wijze kunnen agrariërs en vissers worden ingezet om hun producten te presenteren aan een breed publiek, terwijl zij vaak over te weinig tijd bezitten om actief en/of op locatie uitleg te geven over hun product(en) en deze te promoten?”

Het resultaat van het project moet zijn dat nieuwe inzichten zijn verworven met inbeleving, marketing, communicatie, innovatie en samenwerking tussen voedselaanbieder en consument ten gunste van de waddenregio.

27. Naar herstel van de Eems Dollard: Marconi Buitendijks

Marconi is een integraal project om de leefbaarheid van Delfzijl als havenstadje aan de Waddenzee te versterken in combinatie met versterking van de zeedijk en natuurontwikkeling in het Eems-Dollardestuarium. Als eerste deelproject wordt Marconi Buitendijks gerealiseerd. Marconi buitendijks is een uitdagend project waarmee Delfzijl een impuls geeft aan het maritieme karakter en de versterking van de natuur van het Eems-Dollardestuarium en het Unesco werelderfgoed Waddenzee. Initiatiefnemer is de gemeente Delfzijl die het project samen met een groot aantal andere partijen heeft ontwikkeld als antwoord op een aantal grote vraagstukken waarmee de gemeente te maken heeft: krimp, zeespiegelrijzing in combinatie met bodemdaling en de slechte ecologische staat van de Eems-Dollard. De provincie Groningen, twee waterschappen, het rijk en diverse natuur- en milieuorganisaties hebben daarvoor een ruimtelijke visie met de gemeente opgesteld en die uitgewerkt tot een integraal programma om Delfzijl veiliger en aantrekkelijker te maken en weer een verbinding met de zee te geven.

Met het deelproject Marconi Buitendijks worden als eerste stap de volgende maatregelen uitgevoerd:

- Aanleg van een kwelderlandschap van 57 ha. langs de Handelskade Oost en de Schermdijk op de plek waar in het verleden ook kwelders lagen.
- Verwijdering van de griesberg. Dat is een berg gips- en kalkafval afkomstig van de sodaproductie die al decennia direct voor de kust in zee ligt.
- Het landinwaarts uitbreiden van het strand tot een omvang van 2,3 hectare en het aanleggen van een voet- en fietsverbinding met het stadscentrum.

28. Landelijk Veranderlijk, herwaarderen, beleven, presenteren van landschappelijke kwaliteiten in het Waddengebied

Landelijk Veranderlijk is een multimediaal project gericht op het herwaarderen, beleven en presenteren van lokale landschappelijke kwaliteiten van onder meer het Waddengebied. Scholieren, senioren, gebruikers en beheerder van het landschap produceren samen een documentaire film en tentoonstelling en presenteren die feestelijk aan hun dorpsgenoten. Het project wordt op zes scholen in het Waddengebied uitgevoerd. Doel ervan is de bewustwording over de kwaliteiten van het landschap in het Waddengebied te vergroten en het draagvlak voor behoud en verbetering van de eigen leefomgeving te versterken om te komen tot een duurzamere omgang met het landschap. Doordat de documentaire ontmoetingen tussen verschillende groepen bewoners en

gebruikers tot stand brengt en met de presentatie daarvan het hele dorp 'op zijn kop wordt gezet' draagt het project goed bij aan een vitale en duurzame dorpsgemeenschap. De initiatiefnemers (TOF media in samenwerking met kunstenaars, natuur en landschapsorganisaties, historische verenigingen en scholen.) willen op basis van de ervaringen het project in een vervolg grootschalig uitrollen naar scholen in het Waddengebied vanaf 2017.

29. Floating Oil Recovery Unit

In het programma 'Veiligheid bieden, veiligheid krijgen' zijn door de Waddenvereniging, Rijkswaterstaat-Noord en Groningen Seaports aanbevelingen geformuleerd voor een 'plus' op de oliebestrijding in het Waddengebied. Twee van de hoofdaanbevelingen betreffen het ontwikkelen van speciale bestrijdingsmethoden voor de ondiepe en kwetsbare Waddenzee en het zorg dragen dat het opruimwerk sneller kan beginnen. Foru-Solution heeft een nieuwe oplossing ontwikkeld waarmee invulling kan worden gegeven aan deze aanbevelingen. De Floating Oil Recovery Unit (FORU) is een uniek olieruimings-apparaat dat zeer effectief en ook onder minder gunstige (weers)omstandigheden, in staat is grote hoeveelheden olie van het wateroppervlak te verwijderen. Bovendien is de FORU snel inzetbaar en kan ruim binnen één getijde operationeel zijn.

De hoofddoelstelling van het project is om een 'plus' te ontwikkelen op de huidige oliebestrijdingsmiddelen door een specifieke oplossing te bieden voor snelle ruiming van olie in het Waddengebied, ook in ondiepe wateren, en van olie spills in de Waddenhavens.

30. Waterrijk tussen duin en water

De herinrichting van de Kikkertstraat en de ontwikkeling van een centraal dorpsplein met toeristische en educatieve (speel)elementen waarin de rol van Cocksdorp tussen het zoete en zoute water wordt uitgelegd. De Cocksdorp wil hiermee het eerste 'Delta-dorp' van Nederland worden en de levendigheid en sociale cohesie versterken, toeristen aantrekken en bevolkingsgroei bewerkstelligen.

31. Onderzoek Omgevingseffecten van Blue Energy

'Blue Energy' is de naam van de innovatieve technologie voor elektriciteitsopwekking uit het verschil in zoutgehalte tussen zout en zoet water die door Wetsus werd ontwikkeld en door het bedrijf REDstack nu verder wordt klaargemaakt voor toepassing. In het kader daarvan heeft REDstack een proefopstelling op de Afsluitdijk bij Breezanddijk gebouwd. Deze proefopstelling zal groeien tot een klein vermogen (maximaal 50kW) en zal worden gebruikt om verschillende technologische varianten van RED technologie uit te testen. De plannen zijn om vervolgens op te schalen naar een demo-installatie en de capaciteit in een latere (commerciële) fase uit te breiden tot maximaal orde van grootte 200MW (= elektriciteit voor 500.000 huishoudens).

Het project waarvoor subsidie uit het Waddenfonds wordt gevraagd, beoogt de omgevingseffecten van de RED technologie te kwantificeren en te minimaliseren teneinde in een later stadium een ecologisch en economisch verantwoorde opschaling van de RED technologie bij de Afsluitdijk mogelijk te maken. Door een uitbreiding van de bestaande installatie worden op verantwoorde en kwantitatieve manier de ecologische effecten bepaald en inzichten gegenereerd voor de volgende fasen in de Technology

Readiness Levels. Deze kwantificering kan worden bereikt door een ongeroerde waterinname mogelijk te maken waarmee de milieueffecten de RED technologie in kaart worden gebracht en waarmee waar mogelijk technische aanpassingen kunnen worden verwezenlijkt met behoud van de positieve eigenschappen van de technologie.

32. Texelpoints: loyaal met de Wadden

Texel als vakantiebestemming moet opboksen tegen goedkope zonbestemmingen als Griekenland en Turkije. Grote landelijke boeking sites regeren de markt en rekenen niet alleen forse provisies, maar zij kunnen de consument gemakkelijk van Texel weg leiden naar andere aantrekkelijke vakantiebestemmingen. Texelse bedrijven dreigen het contact met de consument kwijt te raken. Deze zorgelijke ontwikkeling kan grote nadelige gevolgen hebben voor de eilandeconomie en daarmee de leefbaarheid op het eiland. Om deze ontwikkeling het hoofd te bieden is het project Texelpoints: loyaal met de Wadden opgezet. Het project richt zich op de uitrol van digitaal puntensysteem waarmee consumenten punten kunnen sparen en uitgeven aan voordelen van Texelse producten en diensten. Het systeem geeft meer inzicht in klantengedrag en bindt de gebruikers meer aan het eiland.

33. Algenschelpdierproefboerderij Delfzijl

Dit project is gericht op het ontwikkelen van hoogwaardige algenteelt op pilotschaal, als basis voor experimenten met de teelt op land van schaal- en schelpdieren. Op een terrein van 2 hectare worden algenreactoren geplaatst en aansluitingen gerealiseerd met rookgassen (CO₂-bron) en restwarmte. Een deel van de algen wordt geoogst en gedroogd en vervolgens afgezet om in voedselproducten te worden verwerkt. Een ander deel van de algenvloeistof wordt 'vers' verpompt naar bassins waarin schaal- en schelpdieren worden geteeld. Dat is niet alleen bedoeld voor consumptie-schelpdieren maar vooral ook voor de teelt van zogeheten mosselzaad. Door deze teelt naar land te brengen wordt de natuurlijke omgeving waar ze nu geteeld worden (o.a. de Waddenzee), gespaard.

34. Pilotproject Fleet Cleaner

Aangroei op de scheepshuid (slijm, algen, mosselen, exoten) verhoogt het brandstofverbruik van schepen met ongeveer 5%. Hiernaast bestaat de aangroei vaak uit invasieve soorten, welke het lokale ecosysteem kunnen verstoren. Door schepen tijdens het laden en lossen te reinigen kunnen de schadelijke effecten van aangroei worden geminimaliseerd. Fleet Cleaner BV ontwikkelt een innovatieve robot die in staat is om alle aangroei te reinigen en op te vangen zodat het niet in het water terecht komt, zowel boven als onder water en over gekromde oppervlakken. Het robot prototype van Fleet Cleaner is volledig ontwikkeld en geassembleerd. Het Waddenfonds project heeft als hoofddoel de pilot van de unieke reinigingsdienst met de robot van Fleet Cleaner te ontwikkelen in het Waddengebied. Hiervoor worden binnen het project de volgende stappen ondernomen:

- De ontwikkeling en bouw van een compleet werkend support systeem;
- Succesvolle full scale scheepstesten in haven en droogdok;
- Verkrijgen van benodigde vergunningen voor marktintroductie.

Deze ontwikkeling zal gebeuren in samenwerking met Koninklijke Oosterhof Holman, die in Nederlandse havens als eerste de reinigingsdienst met de robot van Fleet Cleaner zal gaan aanbieden.

35. Vismigratierivier Afsluitdijk

Met de aanleg van de Afsluitdijk in 1932 werden tegelijkertijd de migratieroutes van trekvis tussen de Waddenzee en het achterland geblokkeerd. Tevens verdween daarmee een natuurlijke overgang van zoet binnenwater naar zout zeewater. Nu het rijk heeft besloten dat de Afsluitdijk moet worden aangepast omdat deze niet meer voldoet aan de veiligheidseisen is er een unieke kans om niet alleen de Afsluitdijk te versterken maar tegelijkertijd de migratieroute voor trekvis te herstellen en weer een meer natuurlijke zoet-zout overgang te realiseren. De initiatiefnemers (Waddenvereniging, Stichting het blauwe hart; Sportvisserij Nederland; Vereniging vaste vistuigen) hebben daartoe met de provincies Fryslân en Noord-Holland en in samenwerking met Rijkswaterstaat en It Fryske Gea in het kader van de Nieuwe Afsluitdijk (DNA) het project "Vismigratierivier Afsluitdijk" ontwikkeld. Het project wordt in twee delen uitgevoerd. Eerste fase is de aanleg van een coupure (doorgang) in de Afsluitdijk die op zich zelf al als technische vismigratievoorziening gaat functioneren. Dankzij de vismigratierivier hebben trekvis weer de mogelijkheid om via een geleidelijke overgang van zoet naar zout water te migreren tussen het IJsselmeer en de Waddenzee of andersom. De vismigratierivier wordt juist nabij de sluisen van Kornwerderzand aangelegd omdat de grote hoeveelheid zoetwater die door de spuilsuisen naar de Waddenzee stroomt een grote lokstroom vormt voor trekvis. Nu slagen die er mondjesmaat in de barrière van de Afsluitdijk te nemen maar als de vismigratierivier klaar is kunnen ze in grote getale naar hun paaigebieden trekken.

36. Texel Tidal demonstration

Een consortium van Nederlandse partijen wil een nieuwe techniek, genaamd Bluetec (een drijvende oplossing voor diverse soorten getijstroom turbines, verankerd op 30 meter diepte), in combinatie met een 200kW getijstroom turbine van Tocardo, voor het eerst demonstreren op een proeflocatie van Tidal Testing Centre in het Marsdiep, vlak onder Texel. Dit betreft een bestaande testlocatie van TTC. Het beoogde demonstratie project moet leiden tot een betrouwbare en robuuste installatie oplossing voor toekomstige getijstroomparken en autonome toepassingen in ontwikkelingslanden bij eilanden en kustgemeenschappen, zoals de Waddeneilanden.

37. Solar Village Texel

Het project 'Solar Village Texel' omvat twee onderdelen:

De realisatie van een duurzaam vakantiepark op Texel (10 woningen) m.b.v. zonnepanelen (zowel traditioneel als vernieuwende ontwerpen), warmtepompen, eventueel een brandstofcel, accu's, Smart Homes en een Smart Grid. Daarbij wordt de laatste toepassingen in de techniek toegepast, ook op het gebied van duurzaam ontwerp. De vakantie woningen worden extra geïsoleerd en voorzien van andere bouwkundige aanpassingen. Er wordt minimaal evenveel duurzame energie opgewekt als in de (energiezuinige) woningen wordt gebruikt.

Bouw van een bijbehorend paviljoen om deze technieken te demonstreren aan andere ondernemers, bewoners en toeristen.

Voor de kosten zie zijn gemoeid met de Smart Grid en het paviljoen stelt het Waddenfonds subsidie beschikbaar.

38. Van Starckenborgh Mysterie

Dit project betreft de aanleg van een interactieve rondgang over het landgoed van

de borg Verhildersum die de rijke geschiedenis ervan 'beleefbaar' maakt. Bezoekers moeten het mysterie van de vermissing van het geheime 'van Starckenborgh recept' voor een tulband oplossen door de 10 benodigde ingrediënten op te sporen. Daarvoor hebben de initiatiefnemers (Jolly Jellyfish game studio in samenwerking met schrijvers, kunstenaars, culturele instellingen en de borg Verhildersum) een 'game' ontwikkeld die de fysieke wandel ervaring combineert met digitale en interactieve belevenissen. Doel ervan is het aantal bezoekers te verhogen en met name de jeugd te trekken. Basis voor de rondgang zijn een tiental verhalen over de geschiedenis van de borg en de omgeving, die schrijvers van de Schrijversvakschool Groningen gaan schrijven. Met het 'van Starckenborgh mysterie' worden jong en oud samengebracht, traditionele en digitale media gecombineerd en smelten het fysieke en het digitale samen doordat bezoekers voor de oplossing van het mysterie al hun zintuigen moeten gebruiken.

3 BIJLAGE

Tabel met gehonoreerde projecten in 2012 en 2013

Nr	WF-nr	Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF	Ecologie	Economie
1	219326	Automooringsstelsysteem	TESO, Koninklijke n.v. Texels Eigen Stoomboot Onderneming	1.745.000	610.750	0	610.750
2	219344	Waddengebied in de oorlog	Stichting Waddencentra	1.538.500	934.150	573.750	360.400
3	219365	Zandige variant Prins Hendrikdijk Texel	Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier	13.877.500	12.240.000	12.240.000	0
4	219644	Veilig en verlicht Texel	Gemeente Texel	3.374.621	1.349.848	0	1.349.848
5	219647	Duurzaam waterbodembeheer in zeehavens voor een rijk Waddengebied	Groningen Seaports	360.639	144.256	0	144.256
6	219765	Naar buiten Holwerd	Staatsbosbeheer	1.059.194	926.275	904.675	21.600
7	219769	Zonne-collectief Ameland	Gemeente Ameland	6.633.612	2.653.445	0	2.653.445
8	220284	Programma Kanaalzone: Franeker als Waddenpoort	gemeente Franekeradeel	2.715.000	2.022.000	0	2.022.000
9	220307	Ambassadeurs van Waddenzee Werelderfgoed	Ecomare	382.920	153.168	0	153.168
10	220384	TexelEnergie Oogst De Zon	TexelEnergie	1.150.000	460.000	0	460.000
11	220385	Loodsen door het Landschap	Stichting Loodsen door het Landschap	2.104.400	1.443.360	1.121.520	321.840
12	220387	Realisatie Waddenfun	VOF Terraheerd	199.000	99.500	0	99.500
13	220389	Methaanbrandstoffen op Ameland	De Waddeneilanden	1.850.565	740.226	0	740.226
14	220394	Groene veerboten voor de Wadden	Rederij Doeksen/B.V. Terschellinger Stoomboot Maatschappij (TSM)	3.450.000	1.207.500	0	1.207.500
15	220395	Lotuspark Ulrum	Stichting Ulrum 2034	154.678	77.339	0	77.339
16	220396	Demonstratie van de BallastWaterbehandelingsBarge	Evers+Manders Subsidieadviseurs BV	7.459.872	2.832.634	0	2.832.634
17	220397	Wadden Waterspeelplaats Texel	Stichting Waddenhaven Texel	96.521	65.000	0	65.000
18	220398	Waddenpoort Lauwersoog	Gemeente De Marne	3.390.147	1.356.059	0	1.356.059
19	220399	Festival: Broedplaats voor jong talent	St. Internationaal kamermuziekfestival Schiermonnikoog (IKS)	37.750	15.000	0	15.000
20	220401	Duurzame mobiliteit op de Wadden	Stichting Urgenda	344.480	137.792	0	137.792
21	220403	Rust voor Vogels, Ruimte voor Mensen	Vogelbescherming Nederland	4.806.287	3.485.247	2.452.203	1.033.044
22	220404	Pilot spuistroom en testfaciliteit	Stichting Tidal Testing Centre	2.219.020	887.608	0	887.608
23	220405	Willemsoord, de Poort naar de Wadden	Zee stad C.V./B.V.	6.523.755	4.709.230	0	4.709.230
24	220406	Realisatie Terschellinger looger- vakantiehuis voor zorgtoerisme	Thuishaven Terschelling	158.746	79.373	0	79.373
25	220525	Zeer duurzame brede school West-Terschelling	Gemeente Terschelling	739.146	295.658	0	295.658
26	220526	Vismigratie van Aa's tot Zee	Waterschap Hunze en Aa's	9.398.000	5.459.000	5.459.000	0
27	220527	Súd le & Waterfront Dokkum	Gemeente Dongeradeel	17.721.086	9.653.065	6.091.743	3.561.322
28	220528	Duurzaam groen in de glastuinbouw	Biogas Agriport B.V.	4.269.300	1.707.720	0	1.707.720
29	220529	Duurzaam cultuur- en getijdenlandschap De Grië Terschelling	Vereniging van Eigenaren De Grië	1.253.863	911.832	911.832	0
30	220544	Nieuw Buitenheim en Oude Sluishoek	Vereniging Natuurmonumenten	1.304.000	1.148.572	1.136.232	12.340
31	220545	Waddenparel Kerk Farmsum	Protestantse Gemeente Delfzijl / Kerkelijk Informatie Bureau	167.000	83.500	0	83.500
32	220685	Dorp van de verbeelding	Stichting Theamus	114.260	55.000	0	55.000
33	220785	Nieuw Bouwlust, een erf met perspectief	Vereniging Nieuw Bouwlust, wonen voor senioren i.o.	197.540	98.770	0	98.770
34	220844	Bouw hotel (bovenetage dorps huis Pieterburen)	Stichting Dorps huis Pieterburen	200.000	100.000	0	100.000
35	220906	De Witte Motor voor Texel	VOF Dijkmanshuizen	199.500	79.800	0	79.800
36	220984	Industriewaterleiding Chemiecluster Delfzijl	Groningen Seaports	512.700	132.700	0	132.700
37	220985	Sportvisvijvers Harlingen-Franeker	Siebe van Palmhoven en Floris Sinnema	398.531	150.000	0	150.000
38	220987	Torgas - thermochemische conversie	Torgas BV	16.077.700	6.431.080	0	6.431.080
39	221005	Electriciteitswinning molen 'de verwachting'	Stichting Amelandse Musea	45.900	14.300	0	14.300
40	221024	Restauratie kerk en orgel Parrega (samen Rijksmonument)	PKN Gemeente van Parrega-Hieslum	262.502	105.000	0	105.000
41	221225	Renovatie Dorps huis te Oude Leije	Stichting dorps huis Oude Leije 'Ons Gebouw'	200.000	65.000	0	65.000
42	221226	De Buitenplaats ONS Bos	Dorpsbelangen Houwerzijl	77.262	38.631	0	38.631
43	221365	Wadden Informatie- en Belevingscentrum Holwerd	Stichting Recreatie en Toerisme Holwerd e.o.	198.500	99.250	0	99.250
44	221384	Spaarwater	Stichting Acacia institute	1.453.387	587.937	0	587.937
45	221800	Polder Het Noorden / De Bemmes - Texel	Natuurmonumenten	1.073.720	966.348	966.348	0
46	221801	Zee gras: herstel biobouwer van de Waddenzee	Natuurmonumenten	319.000	277.100	277.100	0
47	221802	Aankoop en inrichting oevers Lage Oude Veer	Stichting Landschap Noord-Holland	3.725.912	3.278.624	3.278.624	0
Totaal				€ 125.541.016	€ 70.368.647	€ 35.413.027	€ 34.955.620

Projectbeschrijvingen

Hieronder zijn de projecten kort omschreven. Op de website van het Waddenfonds (www.waddenfonds.nl) is een gearchiveerd en zoekbaar overzicht opgenomen van alle toegekende projecten, met – waar beschikbaar – een link naar meer informatie over betreffend project op het internet.

1. Automooringsstelsysteem

De Texelse veerdienst TESO verzorgt het vervoer tussen Den Helder en het eiland Texel en voert jaarlijks ca. 13.500 afvaarten uit. Op grond van het toegekende project zal in de veerhaven van Den Helder een innovatief stelsysteem voor afmeren van de veerboot worden aangelegd. Met dit zogenaamde automooringsstelsysteem wordt de veerboot door een vacuümsysteem met de wal verbonden, zodat de motoren uitgezet kunnen worden tijdens de periode tussen aankomst en volgende afvaart. Momenteel is het noodzakelijk gedurende deze periode van tien minuten de motoren van de veerboot te laten draaien, zodat het schip door deze voortstuwing tegen de wal aangeduwd wordt. Dit leidt tot extra brandstofverbruik en uitstoot van schadelijke stoffen. Bovendien worden door de voortstuwing wervelingen veroorzaakt die leiden tot erosie van de bodem. Door gebruik van het automooringsstelsysteem hoeft de motor nog slechts twee in plaats van tien minuten te draaien. Dit levert een belangrijke natuur- en milieuwinst op. Den Helder zal de eerste plek in Nederland zijn waar het automooringsstelsysteem wordt toegepast.

2. Waddengebied in de oorlog

Musea, cultuurhistorische verenigingen en gemeenten willen samen met eigenaren/beheerders de Atlantikwall weer zichtbaar en voor het publiek toegankelijk maken. In de nu te subsidiëren eerste fase van dit Waddenfondsproject worden vier bunkercomplexen op de Friese eilanden voor publiek toegankelijk gemaakt. In een nog in te vullen volgende fase wordt de verbinding gelegd met Texel en het vasteland (Den Helder, Harlingen en Delfzijl).

De "Atlantikwall" (Atlantische Muur) is een 2685 km lange verdedigingslinie die de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben aangelegd ter voorkoming van een geallieerde invasie. Vanuit nationaal perspectief gezien bleef dit erfgoed lange tijd vreemd en omstreden. Het besef dat ook dit erfgoed het onderzoeken en documenteren waard is, is inmiddels algemeen geaccepteerd. En de belangstelling voor oorlogserfgoed neemt toe. Daarvan getuigt ook de website Atlantikwallplatform.eu.

De Atlantikwall wordt in dit Waddenfondsproject echter breder opgevat dan alleen bunkers en andere relictten van de Duitse krijgsmacht. De nadruk in de op innovatieve manier ingerichte tentoonstellingen ligt op de relatie tot landschap, maatschappij en herinnering. De musea willen samen met de eilanders de recente geschiedenis, op een persoonlijke manier, uitleggen en uitdragen.

Naast het behoud van het oorlogserfgoed, verhalen en herinneringen krijgen de bunkers ook een functie als slecht-weer-accommodatie. Daarmee wordt de concurrentiepositie van de eilanden versterkt met attracties die nauw aansluiten bij de belevingswaarde van de eilanden (natuur, landschap en geschiedenis). Het is de bedoeling dat ook nieuwe publieksgroepen (historisch geïnteresseerden, oorlogstoeristen en Duitsers) buiten de Nederlandse vakantieperiodes de eilanden aandoen.

3. Zandige variant Prins Hendrikdijk Texel

Dit project behelst een alternatief voor de traditionele dijkversterking van dijkvak 9 van

de Prins Hendrikdijk te Texel. In plaats van het binnendijks verbreden van de dijkvoet en versterken van de bekleding van de primaire zeekering, wordt een buitendijkse geleidelijke overgang van land naar water gerealiseerd door aanleg van duinen, vloedhaak en in het verlengde daarvan aanleggen van een langgerekt (broed)eiland. De zogenaamde 'Zandige variant'. Tussen het zandlichaam en de vloedhaak zal een kwelder met pioniervegetatie ontstaan. Op de vloedhaak zullen mosselkorven worden aangelegd, met als doel het herstel van natuurlijke mosselbanken. Eiland en vloedhaak fungeren als hoge vluchtplaats voor wadvogels. Ook wordt een zout-zoet gradiënt gerealiseerd (uitslag zoet water door twee gemalen binnen het plangebied) De Waddenzeedijk is onderdeel van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2). In 2009 is de startnotitie milieueffectrapportage (MER) opgesteld waarin uitsluitend rekening is gehouden met binnendijkse oplossingen. Middels zienswijze is later een buitendijkse zandige variant voorgesteld. De commissie MER heeft het advies gegeven deze variant mee te nemen als alternatief.

4. Project Veilig en verlicht Texel

Het project 'Veilig en verlicht Texel' is gericht op het verduurzamen van de openbare verlichting op het eiland Texel, eveneens in het kader van de ambitie 'zelfvoorzienend worden voor energie in 2020'. Het project beoogt de openbare verlichting energiezuiniger te maken door de toepassing van ledverlichting en een 'licht op maat'-plan, waarbij in elke situatie bekeken wordt wat de meest geschikte en zuinige verlichting is. Dit kan betekenen dat de verlichting alleen brandt wanneer dat nodig is, of door markering van weggedeelten. (Sociale) veiligheid blijft wel het uitgangspunt voor het lichtplan. Een neven doel van het project is bij te dragen aan de Texelse ambitie 'versterking van de nachtelijke duisternis'. Met het oog hierop worden de armaturen zo geplaatst dat ze weinig strooilicht afgeven. In de toekomst wil de Gemeente Texel de energie die nog nodig is voor de openbare verlichting opwekken via zonnestroom.

5. Duurzaam waterbodembeheer in zeehavens voor een rijk Waddengebied

Waddenzeehavens zijn genoodzaakt vaak en veel te baggeren om de havens bevaarbaar te houden voor schepen. De verplaatsing van dit vaak vervuilde slib naar de Waddenzee is nadelig voor het ecosysteem. Het project, dat wordt uitgevoerd door Groningen Sea Ports in de haven van Delfzijl, is gericht op een vermindering van deze baggerinspanning. Laboratoriumproeven hebben al aangetoond dat het mogelijk moet zijn door een sliblaag heen te varen. In het project wordt getracht dit te staven met praktijkproeven. Op de meetschepen die deze proeven uitvoeren varen ook loodsen mee, die in de praktijk kunnen zien dat varen door slib mogelijk is. De haven krijgt door de uitgevoerde metingen een grotere officiële diepte, zodat ook schepen met grotere diepgang de haven kunnen aandoen.

De bevindingen uit het project moeten leiden tot een vervolgproject waarin baggerplannen worden gemaakt die uitgaan van varen door slib, en die aldus kunnen leiden tot verminderen van het baggeren. Bovendien wordt in het vervolgproject onderzocht of baggeren in combinatie met natuurontwikkeling mogelijk is.

6 Naar buiten Holwerd

Project heeft tot doel de kwelder ter hoogte van de veerдам van de boot naar Ameland, als ecosysteem in zijn natuurlijke vorm te herstellen. De zee krijgt weer directe invloed op het gebied; de dynamiek en de ruimtelijke variatie worden weer vergroot.

Door aanleg van drinkwatervoorzieningen voor het vee, slenkpassages, en veilige plaatsen voor overstromingen, is beweiding in de zomerperiode weer mogelijk.

Nevendoel is het kweldergebied weer toegankelijk en beleefbaar te maken voor recreanten (toeristen/ bewoners). Hiervoor wordt een struinroute aangelegd, die grotendeels over het beheer- en onderhoudspad loopt, maar geschikt wordt gemaakt voor wandelaars. Door het (op termijn) bouwen van een buitendijkse vogel observatie hut, is het mogelijk de werking van het getij, de interactie tussen dieren en de steeds wisselende omgeving, van heel nabij te kunnen meemaken. Ook kan de hut worden gebruikt bij vogeltellingen. De paden zullen aansluiten op de routes van het naastgelegen buitendijkse reservaat Noorderlech (Fryske Gea) en het bestaande binnendijkse ommetje van EcoLaNa.

7. Zonne-collectief Ameland

Dit project heeft als doel het realiseren van een grootschalig zonnepark een vermogen van 6 MW. Het zonnepark zal na realisatie voorzien in minimaal 20% van het elektriciteitsverbruik van het eiland Ameland. Locatie van het park is het vliegveld van Ameland. Het project kent tevens een aantal subdoelen:

- het realiseren van een platform voor duurzame energieopwekking als basis voor nieuwe projecten op het gebied van smart grids,
- energieopslag, en andere vormen van duurzame energieopwekking zoals methaan brandstofcellen,
- kennis delen met het samenwerkingsverband Duurzame Waddeneilanden.

Het project is onderdeel van het Parapluprogramma Duurzame Waddeneilanden van het samenwerkingsverband van de Waddeneilanden VAST. Dit programma richt zich voor de jaren 2012-

2013 op duurzame openbare verlichting, zonnestroom, elektrisch vervoer en duurzame aspecten schoolgebouwen.

8. Programma Kanaalzone: Franeker als Waddenpoort

Volgens berekeningen van de provincie stijgt met de opening in 2013 van de, ook door het Waddenfonds gesubsidieerde Noordelijke Elfstedenvaarroute, het aantal passanten in Franeker van 1600 naar 5000 en uiteindelijk naar 9000 per jaar. Daarnaast varen er 12.500 grote boten op het van Harinxmakanaal. Franeker is het historisch centrum op het voormalig eiland Westergo en daarom zeer geschikt om de boeiende geschiedenis van dit bijzondere waddengebied aan reizigers per voet, fiets en auto zichtbaar te maken. Bij gebrek aan ligplaatsen laat de vaarrecreant Franeker nu echter links liggen. Door goede faciliteiten te bieden kan enerzijds de historische kern door de recreatievaart weer bereikt en beleefd worden en anderzijds het gebied beter bekend gemaakt worden.

Het Waddenfonds ziet economisch perspectief in een coalitie met plaatselijke en regionale ondernemers die samen een slim plan ontwikkelen voor het uitleggen en uitbaten van de geschiedenis van de voormalige universiteitsstad op het voormalig eiland Westergo: Waddenpoort Franeker. In dit geval is de eerste stap op weg naar een volwaardige Waddenpoort Franeker de aanleg van passantenplaatsen aan de Noordelijke Bolwerken met bijbehorende voorzieningen, inclusief bewegwijzering en promotieacties.

9. Ambassadeurs van Waddenzee Werelderfgoed

Jaarlijks verblijven ruim 80.000 passanten in Waddenhavens, 50.000 natuurliefhebbers

maken een Wadlooptocht, 60.000 passagiers varen mee op de beroepschartervaart, 10.000 vakantiegangers nemen deel aan Wadexcursies en er zijn 3000 leden van watersportverenigingen met een vaste ligplaats. Waddenbezoekers worden aangetrokken door het licht, de ruimte en de vergezichten op de Waddenzee, maar zijn zich niet altijd bewust van de kwetsbaarheid van het Natte Wad. Waddencentra, VVV's, Waddenhavens, de Bruine Vloot, Wadloopgidsen, watersportverenigingen en veerboten vormen belangrijke intermediairs (schakels) die ieder op hun eigen wijze contact hebben met Waddentoeristen.

Ecomare, de Waddenvereniging, BBZ (de beroepschartervaart) en de watersportorganisaties hebben de handen ineen geslagen om samen een kwalitatief hoogstaand aanbod van trainingen en cursussen op te zetten, waarbij Gastheren van het Natte Wad worden opgeleid. Deze Waddenzee-ambassadeurs gaan vaarrecreanten verhalen over het Wad vertellen, ze geven voorlichting over flora en fauna maar vertellen ook over de problemen in de Waddenzee. Het Waddenfonds geeft een startsubsidie om de komende jaren een Waddenbreed netwerk van gastheren op te zetten dat een blijvend effect op goed gedrag van toeristen in dit werelderfgoed gebied teweeg brengt en verstoring van broedende vogels en zeehonden voorkomt.

10. Texel-Energie Oogst De Zon

De Waddeneilanden hebben de gezamenlijke ambitie om te investeren in de mate van zelfvoorziening op het gebied van water en energie. Op de verschillende eilanden zijn de afgelopen jaren veel lokale initiatieven ontplooid.

Texel Energie, de energiecoöperatie van Texel, investeert in een zonnepark op Texel met een vermogen van 0,8 MW, dat aan circa 230 huishoudens (4% van het totaal) stroom zal leveren. Op Texel vinden al veel kleinschalige initiatieven plaats op het gebied van duurzame energie. Het project beoogt een vervolg hierop te zijn van grotere omvang. Zo is er in de afgelopen periode bij particulieren al 8000 m² aan zonnepanelen geplaatst.

Met het zonnepark komt daar nog 5200 m² bij, wat het percentage zelfvoorzienendheid via opwekking van zonnestroom op ca. 10% brengt.

11. Loodsen door het Landschap

In het Texelse dorp Den Hoorn woonden in de 17e en 18e eeuw veel loodsen die op zee actief waren. Loodsmansduin, loodshuisjes, loodsbakens, gevelmakelaars en andere karakteristieke elementen verwijzen nog naar die tijd. De huidige bewoners willen hun eilandgasten als moderne loodsen door het landschap van ZW-Texel loodsen. De Stichting 'Loodsen door het landschap' heeft daartoe samen met de dorpsbewoners een plan gemaakt om de cultuurhistorie van Den Hoorn en omgeving duidelijk herkenbaar en beter zichtbaar te maken.

Het Waddenfonds subsidieert die onderdelen uit het plan die de karakteristieke natuur en cultuur van dit unieke waddengebied weer in hun oorspronkelijke staat terugbrengen. Landschapselementen zoals herstel van de top van het markante duin Neeltjesnol, loodsbakens w.o. de loodsmansbunker, natuurlijke strandopgangen, het historische Lage Wegje en loodswandelen en dorps-elementen zoals renovatie van het zeevaardershuisje, het herplaatsen van gevelmakelaars en aanpassing van het dorpsplein. Samen met de TESO investeert het WF ook mee in de landschappelijke opwaardering van de op ZW-Texel gelegen veerhaven als representatieve toegangspoort tot Texel.

12. Realisatie Waddenfun

De familie Hekma/Classen exploiteert in Wehe Den Hoorn aan de Trekweg een landbouwbedrijf. Er is een aanvraag ingediend om het bedrijf te mogen verbreden naar multifunctionele landbouw. De familie is al actief in natuurbeheer en weidevogelbeheer. Ook draagt men het landschap op het Hoogeland een warm hart toe. De familie wil dit beter uitdragen. Daartoe is VOF Terraheerd, de toeristische recreatieve tak, in het leven geroepen. In Leens exploiteert de familie het hotel Terraheerd, in Warfhuizen een vakantiehuis en in Zuurdijk een vakantieboerderij. Nu komt daar een adventure park bij. Onder de naam Waddenfun worden in- en outdoor events voor toeristen, verenigingen, bedrijven en scholen georganiseerd.

In een vrijkomende agrarische loods in Wehe Den Hoorn komt een indoor klimpark met een parcours tussen kunstmatige palen. Het park krijgt 35 klimelementen binnen en buiten. Een lange zip line naar buiten maakt het klimpark extra spannend. Ook komen er toiletten en een horecagelegenheden. Daarnaast worden in een straal van 10 km GPS-gestuurde ontdek- en beleeftochten uitgezet langs o.a. cultuurhistorische bezienswaardigheden, natuurgebieden, streekwinkels en horecagelegenheden. Waddenfun versterkt de toeristisch-recreatieve aantrekkingskracht van het gebied in bestaande gebouwen vanuit persoonlijk streekeigen gastheerschap en is een goed voorbeeld van multifunctionele invulling van het boerenbedrijf.

13. Methaanbrandstoffen op Ameland

Het project Methaanbrandstoffen op Ameland behelst de plaatsing van 45 units methaanbrandstofcellen. Het project zal bestaan uit de plaatsing 45 units methaan brandstofcellen met elk een vermogen van 1,5 kWh, die bij de Gemeente Ameland en bij ondernemers worden geplaatst. Het aantal van 45 is minimaal nodig om het effect van de units op de stroomvoorziening op het eiland te meten. In de eerste periode draaien de units op vol vermogen, daarna worden er experimenten gedaan met op- en afschakeling. De cellen kunnen onderling met elkaar communiceren en zo worden gestuurd door een Virtual Power Plant (VPP).

De VPP is een aanzet tot een lokaal 'smart grid' (matchen vraag en aanbod van energie). Het project heeft daardoor een sterk raakvlak met het project Zonnecollectief Ameland. Bij succesvolle afronding van het project Methaanbrandstofcellen is opschaling van het aantal units mogelijk om het zonnepark te kunnen balanceren (=opheffen van onbalans op het net door fluctuerende opbrengsten).

De gemeente Ameland is aanvrager en uitvoerder van het project. Er wordt samengewerkt met diverse partijen: Republiq Power (leverancier units), lokale ondernemers en installateurs, netbeheerder Liander, Gasterra, de NAM, Duurzaam Ameland en een kennisinstituut.

14. Groene veerboten voor de Wadden

Voor de vrachtveerdienst tussen Harlingen en Terschelling investeert Doeksen Verhuur BV in de ombouw/verlenging van de vrachtcatamaran het ms. Noord Nederland naar een

vracht-/veerboot met een voortstuwingsinstallatie op 'Dual Fuel' (85% LNG; Liquefied Natural Gas, 15% gasolie). Het resultaat is een schone en zuinige vrachtgoederen-/veerdienst, waarmee een hogere mate van milieubescherming wordt bereikt dan wettelijk verplicht.

Met deze ombouw van de vrachtboot wordt een eerste stap gezet in de richting van

LNG-transitie in het waddegebied (veerdiensten, binnenvaartschepen etc.). Daarmee draagt het project bij aan het thema 'Duurzame ontwikkeling havens en energietransitie' uit het Pioniersprogramma Waddenfonds 2012-2013.

15. Lotuspark Ulrum

Lotuspark is de naam voor het toekomstig speel- en ontmoetingspark in het oude centrum van Ulrum. Het project wordt gerealiseerd onder de vlag van Project 2034. Dat is een verzameling van ideeën en plannen voor en door de inwoners van Ulrum. De projecten worden veelal eigenhandig uitgevoerd en met eigen middelen gefinancierd. De benaming duidt op het gewenste toekomstbeeld, 200 jaar na de afscheiding van het dorp in 1834.

Het Lotuspark wordt een openbare ontmoetingsplek voor kinderen, ouderen en mensen met een (verstandelijke) beperking. Buurtvereniging 'd'Olle kern' steekt de handen uit de mouwen en de kinderen uit de buurt hebben aangegeven wat ze er graag in willen hebben. Het wordt een natuurlijk 'beleefpark' met o.a. zitelementen, een prieel en een amfitheatertje.

Het terrein waar het park moet komen, een voormalig hoveniersbedrijf, is op 20 juli 2012 met behulp van gemeente De Marne, provincie en fondsen aangekocht door de Stichting Ulrum 2034. Voor de inrichting doet men nu een beroep op het Waddenfonds.

16. Demonstratie BallastWaterbehandelingsBarge

Damen Shipyards en Van Gansewinkel investeren in de ontwikkeling en de bouw van een BallastWaterBehandelingsBarge (BaWaBarge). Groningen Seaports is één van de projectinitiators en faciliteert en stimuleert het project. De BaWaBarge is een mobiele installatie op een schip voor het behandelen van ballastwater van schepen die de haven van Delfzijl en de Eemshaven aandoen. De Barge neemt het ballastwater in en reinigt dit gedurende de lostijd van schepen in de havens. Er wordt twee jaar lang gedemonstreerd met de Barge (om het werkingsprincipe aan te kunnen tonen), na die periode wordt de exploitatie van de Barge overgenomen door Van Gansewinkel.

Daarnaast wordt een studie gedaan door Imares) gericht op het voorkomen en het effect van invasieve exoten die met ballastwater in de Waddenzee terecht zijn gekomen. Dit wordt middels een nulmeting en monitoring uitgevoerd.

The International Maritime Organisation (IMO) heeft recentelijk het project opgenomen in haar programma voor mogelijke havenoplossingen.

17. Wadden Waterspeelplaats Texel

De Stichting Waddenhaven Texel heeft vanaf de verplaatsing van de haven Oudeschild in 2001 ingezet op het realiseren van duurzame voorzieningen en een passantenhaven met een hoge verblijfskwaliteit, passend bij de natuurwaarden van de Waddenzee. De Stichting wil samen met de Stichting Havenbelangen Oudeschild waarin de visserijorganisaties, de watersportvereniging, de ondernemers en de dorpscommissie zijn vertegenwoordigd, de aantrekkelijkheid van de haven vergroten door een bijzondere Waddenattractie te realiseren. Eerder werd met Waddenfondsgeld in de haven al een strandje aangelegd. Met Ecomare wordt in de waterspeelplaats samengewerkt vanwege de informatieve en educatieve aspecten.

De Wadden Waterspeelplaats bestaat uit een groot complex van RVS-speelelementen. Met een handpompen wordt zeewater vanuit de haven opgepompt om via allerlei gaten, sluisen, bakken, waterraderen en andere mechanieken, hoog en laag, uiteindelijk

weer terug te vloeien in de haven. Hiermee wordt het proces van Eb en Vloed nagebootst. De ondergrond bestaat uit een speelbak met stromend water en grind waarin naar hartenlust gekliederd kan worden. Voor kinderen tussen 4 en 12 jaar wordt de Wadden Waterspeelplaats een aantrekkelijke manier van leerzaam vermaak.

18. Waddenpoort Lauwersoog

Jaarlijks komt ongeveer een miljoen mensen naar Lauwersoog. Het verblijf duurt relatief kort en de bestedingen zijn laag. Bezoekers geven aan dat ze toeristische sfeer en een duidelijke inrichting van het gebied missen. Meest genoemde wensen zijn informatievoorzieningen, speelplekken voor kinderen, extra winkels en activiteiten die bij de identiteit van Lauwersoog als vissershaven passen, zoals een verse vismarkt. Omschakeling naar seizoensvisserij, waarbij directere afzet naar particulieren aan de wal mogelijk wordt, is ondertussen één van de opgaven waar de vissers in Lauwersoog voor staan. Het Waddenfonds ziet economisch perspectief in een coalitie met vissers, (horeca)ondernemers en overheid met een gezamenlijke ambitie voor een op de identiteit van de vissershaven gebaseerde exploitatie: Waddenpoort Lauwersoog.

In dit geval is de eerste stap op weg naar een volwaardige Waddenpoort Lauwersoog de gezamenlijke ontwikkeling van kade en (veer)haven van Lauwersoog als 'interactieve' ontmoetingsplek tussen vissers en publiek. Het Waddenfonds subsidieert de ontsluiting van Lauwersoog vanaf het Lauwersmeer met een nieuwe belevingsroute. Ook het mobiele informatiecentrum op de kade van waaruit de Waddenpoort wordt opgebouwd, krijgt geld uit het Waddenfonds. Naarmate de plannen vorderen kan het gebouw steeds op een andere plaats gelegd en met nieuwe informatie en activiteiten o.a. voor kinderen gevuld worden.

19. Festival: Broedplaats voor jong talent

Stichting Internationaal Kamermuziekfestival Schiermonnikoog (SIK) organiseert al 11 jaar met veel succes het kamermuziekfestival op Schiermonnikoog. Men heeft nu het initiatief genomen om een 6-daags festival voor jonge musici op te zetten. Het gaat om internationaal muzikaal toptalent. Er worden masterclasses, workshops, lezingen, concerten en natuurexcursies gehouden. De Broedplaats voor Jong talent vindt plaats in het laagseizoen in maart. Bij de organisatie zijn veel eilanders betrokken. Bewoners stellen hun huis open voor repetities en eilanders genieten korting op de entree. Ook natuurorganisaties doen mee met natuurexcursies. Hiermee krijgt het bredere belang voor de Wadden en het beleven dan het Waddegebied aandacht. Als dit eerste seizoen succesvol is, wil men het festival elk jaar organiseren.

Het Waddenfonds heeft in dit pioniersjaar besloten binnen het programma Lokale Innovaties ruimte te bieden voor initiatieven die niet fysiek zijn en waarbij de onderlinge samenwerking wordt versterkt. Dit onder de voorwaarden dat deze initiatieven de economische structuur van het betreffende gebied in de toekomst versterken. Het gaat hierbij om een eenmalige bijdrage. De Broedplaats betreft een initiatief wat meerjarig levensvatbaar is. De Waddenfonds bijdrage is bedoeld als vliegwieleffect in economisch- en in meerjarig perspectief van dit project. Het Waddenfonds draagt alleen bij aan de opstartkosten van De Broedplaats in het eerste jaar.

20. Duurzame mobiliteit op de Wadden

De Waddeneilanden lenen zich door de kleine schaal uitstekend voor elektrisch vervoer. De beperkte actieradius van elektrische auto's, die op het vasteland vaak als probleem

wordt ervaren, speelt hier geen rol. Bovendien is elektrische rijden aanzienlijk minder schadelijk voor het milieu en past het bij het duurzame imago dat de Waddeneilanden nastreven.

De Stichting Urgenda wil met het project 'elektrische deelauto's' experimenteren met drie verschillende deelautosystemen. Op Texel gaat het om drie elektrische auto's die particulier via het platform MyWheels kunnen huren. Op Terschelling gaat het om zeven elektrische auto's die te huur zijn voor toeristen, die op die manier mogelijk hun auto vaker dan nu aan de wal laten staan. Een derde experiment vindt plaats in Lauwersoog, waar de inwoners van Schiermonnikoog een elektrische auto kunnen gebruiken als zij op het vasteland een auto nodig hebben. Met het project wil Urgenda op kleine schaal onderzoeken onder welke voorwaarden grootschaligere deelautosystemen voor elektrisch rijden succesvol kunnen zijn.

21. Rust voor Vogels, Ruimte voor Mensen

Miljoenen trekvogels zijn afhankelijk van het Waddengebied als tussenstop tussen hun broedgebieden in het Noorden en hun overwinteringsgebieden in het Zuiden. Zo tanken zowel rosse grutto's en kanoeten er bij tijdens de trek tussen hun overwinteringsgebieden in West-Afrika en hun broedgebieden in Siberië. Ook zeldzame broedvogels als steltlopers en sterns hebben de rust en de ruimte van het Wad nodig. Vogelbescherming Nederland gaat samen met natuur- en landschapsorganisaties de komende 5 jaar de natuurlijke omstandigheden voor broedende, rustende en foeragerende vogels in het Waddengebied sterk verbeteren. Het plan biedt rust voor vogels door 'vogelbeleving' gecontroleerd te stimuleren.

De organisaties stellen zich in het project 'Rust voor vogels, Ruimte voor mensen' enerzijds ten doel nieuwe broedplaatsen en hoogwatervluchtplaatsen in te richten en bestaande plaatsen te herstellen. Uniek aan het plan is dat anderzijds vogel-liefhebbers optimaal worden gefaciliteerd door ze te verleiden 'andere paden in te slaan', waar men zonder verstoring optimaal van vogels kan genieten. Vogelbescherming Nederland gaat voor wadcreanten vogelwachtposten opzetten en persoonlijke begeleiding organiseren. Deze natuurlijke manier van publieksgleiding zal bezoekers nadrukkelijker bewust maken van de bijzondere vogelrijkdom van het Waddengebied. Het project krijgt zo een duurzaam karakter, biedt draagvlak voor natuurbescherming én ruimte voor economische ontwikkeling.

22. Pilot spuistroom en testfaciliteit

Wereldwijd groeit de belangstelling voor energiewinning uit getijstroom en daarmee de behoefte aan geschikte testlocaties voor systemen die deze energie kunnen opwekken. De spuisluisen in de Afsluitdijk zijn zeer geschikt als testlocatie vanwege de goede bereikbaarheid, de voorspelbare en hoge stroomsnelheid en de beschikbaarheid van een eenvoudig bereikbare netaansluiting.

Het Doel van het project is het inrichten van twee kokers in het spuicomplex Den Oever als testfaciliteit voor getij-, spui- en vrije stroomturbines en het uitvoeren van een pilot met drie T100 turbines. Het tweede project is onderdeel van de Ambitieagenda Afsluitdijk.

23. Willemsoord, De Poort naar de Wadden

Om de levendigheid en dynamiek in de haven van Den Helder terug te brengen gaat Willemsoord BV naast de Museumhaven een passantenhaven realiseren. Daartoe moet

de Boerenverdrietsluis weer een keersluisfunctie krijgen zodat de directe verbinding van de voormalige marinehaven Willemsoord met de Waddenzee in ere wordt hersteld. De specifieke waddenidentiteit van Willemsoord ligt in de unieke maritieme geschiedenis van de oude Rijkswerf. Om de Museumhaven extra te profileren wordt een aantal toonaangevende schepen in de spotlights gezet, werkplaatsen worden opengesteld en het varend erfgoed wordt ingezet op Wadtochten.

Een coalitie van acht partners onder aanvoering van Zeestad BV heeft samen een slim plan gemaakt om van Willemsoord een voor toeristen aantrekkelijke leisure-waddenhotspot te maken waar van alles te zien en te beleven valt: Willemsoord, De Poort naar de Wadden. De toekomstplannen behelzen een bezoekerscentrum, kanovaarroutes en Eoplaadpunten, verse vismarkten en verblijfsaccommodatie in de forten. In dit geval is de eerste stap op weg naar een volwaardige Waddenpoort Willemsoord de realisering van een passantenhaven en de profilering van de museumhaven.

24. Realisatie Terschellinger logeer-vakantiehuis voor zorgtoerisme

Het Waddenfonds draagt bij aan de verbouw van de voormalige kampeerboerderij De Jonge Jan in Formerum op Terschelling, tot een logeer- en vakantiehuis voor zorgtoerisme.

Door zorg en begeleiding te combineren van eilanders met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking, met die van toeristen wordt een voldoende kritische massa bereikt om de zorginfrastructuur op het eiland in stand te houden. De eilanders kunnen hun zorg en begeleiding op het eiland zelf krijgen en hoeven daarvoor niet naar het vaste land af te reizen.

Hiermee ondersteunt het project de vitaliteit van het eiland. Het garandeert een belangrijke voorziening op Terschelling, verbreedt de toeristische doelgroep, behoudt het aantal arbeidsplaatsen en breidt deze op termijn uit. Doordat de (zorg)infrastructuur gegarandeerd blijft, is het mogelijk dat ook andere initiatieven aanhaken en daarmee de voorzieningen verder kunnen uitbreiden.

25. Zeer duurzame brede school West-Terschelling

De Waddeneilanden hebben de gezamenlijke ambitie om te investeren in de mate van zelfvoorziening op het gebied van water en energie. Op de verschillende eilanden zijn de afgelopen jaren veel lokale initiatieven ontplooid.

Op de locatie van de huidige Prinses Margrietschool in West-Terschelling, die wordt afgebroken, wordt een nieuwe brede school gebouwd die onderdak biedt aan diverse organisaties. Bij de bouw van de school wordt geïnvesteerd in diverse duurzame technieken opgenomen. Om zelf energie op te kunnen wekken, wordt een koppeling gelegd met de naastgelegen sporthal, waarvan het dak door de ligging geschikt is voor zon-PV. De sporthal wordt hiervoor aangepast. Het Waddenfonds draagt bij aan de kosten voor de toepassing van duurzame technieken.

26. Project Vismigratie van Aa's tot Zee

Diadrome vissoorten migreren tijdens hun leven tussen zee en rivieren. Katadrome soorten zoals paling trekken voor hun voortplanting naar zee terwijl anadrome soorten als spiering en driedoornige stekelbaars voor de voortplanting juist naar zoet water zwemmen. Door de interactie tussen zout en zoet fungeert de Dollard en daarmee de Waddenzee als belangrijke schakel in de levenscyclus van diadrome vissoorten. Door inpoldering en spuisluisen was er lange tijd een 'harde overgang' tussen zoet en zout.

Stuwen die het hoogteverschil overbruggen vormen voor diadrome vissoorten onneembare barrières.

In het al eerder door het Waddenfonds gehonoreerde project 'Tussen Wad en Westervoldse Aa' wordt een groot deel van de Westervoldse Aa optrekbaar gemaakt voor vis en worden de leefomstandigheden voor vis sterk verbeterd. Het Waterschap Hunze en Aa's realiseert nu in het project 'Vismigratie van Aa's tot Zee' i.s.m. natuurorganisaties en de Hengelsportfederatie Groningen Drenthe de laatste ontbrekende migratieschakel door het opheffen van blokkades in het stroomgebied tussen Wedde en ter Apel. Door stuwen weg te nemen, te herstellen en nieuwe stuwen te plaatsen, het natuurlijk peil te herstellen en vistrappen te maken in de laaglandbeken wordt vrije vismigratie tussen de Waddenzee en het gehele beekstelsel van de Westervoldse AA gerealiseerd. Niet alleen worden de mogelijkheden van vismigratie hersteld maar ook bestaat de mogelijkheid van herstel van verloren gegane leefgemeenschappen.

27. Sud Ie & Waterfront Dokkum

De gemeente Dongeradeel heeft in samenwerking met de Provincie Fryslân, Waterschap

Fryslân, Staatsbosbeheer, Bodemdalingscie NAM, It Fryske Gea, De Friese Bond van Binnenvissers, Sportvisserfederatie Fryslân en LTO Dongeradeel een groot integraal project opgesteld voor het gebied tussen Dokkum en het Lauwersmeer, de Sud Ie. Deze voormalige slenk krijgt zijn oude functie weer terug waardoor ecologische waarden worden hersteld. Tevens wordt nu de verdere ontwikkeling van de watersportstad Dokkum opgepakt met het baggeren en realisering van het waterfront Dokkum Noord. Tevens worden 2 bruggen gelijktijdig met de wegconstructie van de centrale as bij Dokkum extra verhoogd, tot 2,5 (DM klasse vaartuigen).

Het is een groot project van ca. 35 miljoen euro waarvan nu ca. de helft kan worden uitgevoerd met Waddenfondssubsidie.

28. Duurzaam groen in de glastuinbouw

Biogas Agriport BV gaat in het glastuinbouwgebied Agriport A7 in de Kop van Noord-Holland een installatie bouwen en exploiteren voor het vergisten van restafval (biomassa) uit de glastuinbouw. Met de installatie wordt 6 miljoen m³ groen gas en 6 miljoen kilogram groene CO₂ geproduceerd. Het groene gas wordt geleverd aan TexelEnergie en het vrijkomende groene CO₂ aan de lokale glastuinbouw.

Biogas Agriport start met de verwerking van totaal 60.000 ton biomassa per jaar, oplopend tot 180.000 ton na drie jaar. Vervolgens zal de installatie nog minstens twaalf jaar draaien op dat niveau. Het project moet bijdragen aan een verdere verduurzaming van het hele waddengebied, onder andere door de uitwisseling van kennis via netwerkorganisaties als Productschap Tuinbouw, Groen Gas Nederland en Energy Valley.

29. Duurzaam cultuur- en getijdenlandschap De Grië Terschelling

De Grië is een buitendijks gebied van 109 hectare langs de Waddenzee ter hoogte van Oosterend op Terschelling. Het is een getijdenlandschap met kwelders, weilanden en elzensingels. Het bezit hoge natuurwaarden en is al jaren extensief in gebruik als agrarisch cultuurlandschap. Door het ontbreken van adequaat beheer is het gebied achteruit gegaan en dreigt het unieke multifunctionele karakter verloren te gaan.

De Dienst Landelijk Gebied heeft daarom in 2012 samen met de eigenaren en gebruikers een landschapsvisie voor De Grië opgesteld en uitgewerkt in een herstel- en

beheerplan, met daarin onder meer de volgende maatregelen:

- herstel van een ondiep slotenstelsel, aanleg van dammen en voorzieningen voor het inlaten en vasthouden van zoet water en het sneller afvoeren van zout water
- verwijderen van uitheemse soorten als vogelkers en herstel van de heide- en gagelvegetatie
- herstel en versterking van elzensingels

Meer dan tachtig particuliere eigenaren zijn betrokken bij het project via de Vereniging tot instandhouding van De Grië. Zij vertegenwoordigen meer dan 80% van het eigendom van het gebied. De vereniging heeft in 2013 Stichting Herstel De Grië opgericht om het herstelplan uit te voeren. Het beheer van het gebied zal worden uitgevoerd door de particuliere eigenaren en gebruikers.

30. Nieuw Buitenheim en Oude Sluishoek

Door de locaties Nieuw Buitenheim en Oude Sluishoek in te richten als hoogwatervluchtplaats wordt er voor wadvogels een rust- en broedgelegenheid gecreëerd in het westelijke deel van het waddengebied. Beide gebieden vullen hiermee de beperkte mogelijkheden aan, in dit deel van de Wadden. Zij zijn onderdeel van de keten aan hoogwatervluchtplaatsen en zilte gebieden langs de randen van het wad; stepping stones voor planten en dieren. In combinatie met het al bestaande Dijkmanshuizen en de kleipunt, vormen zij een aaneengesloten natuurgebied.

Nieuw Buitenheim en Oude Sluishoek worden zowel met zoet water als zoute kwel gevoed. Hierdoor en door het aanbrengen van reliëf is een scala aan bijzondere leefgebieden mogelijk en wordt het (totale) gebied zowel botanisch als voor fauna interessant. Van schrale hooilanden, brakke graslanden, slikkige zilte plekken, tot schelpen eilandjes. Mogelijkheid voor soorten die typerend zijn voor zoete en brakke omstandigheden (Harlekijnorchis, Grote Ratelaar, Rietorchis, Aardbeiklaver, Rode ogentroost, Melkkruid, Zeekraal, Schorrezoutgras en Zeeaster) Verwacht wordt dat op de schelpeneilandjes Grote Stern, Visdief, Kokmeeuw gaan broeden. Op de meer grazige vegetaties weidevogels, inclusief de Veldleeuwerik. De slikkige gebieden en slenken zijn geschikt als foerageergebied voor steltlopers, Lepelaars en Bergeenden.

Langs de Waddendijk worden parkeerstroken aangelegd voor vogelaars, die vanaf deze locatie een goed overzicht over het gebied hebben. Aan de noordzijde van het plangebied wordt een vogelkijkhut gebouwd. De twee oorspronkelijke drinkputten blijven in het gebied gehandhaafd.

31. Waddenparel Kerk Farmsen

Tijdens de renovatie van de kerk van Farmsen zijn bij verrassing in middels 30 grafstenen blootgelegd, waaronder de middeleeuwse zerken van de historisch belangrijke familie Ripperda (1504). Een zeer waardevolle vondst, vanuit archeologisch standpunt gezien en een belangrijke vondst voor de toeristische ontwikkeling van Delfzijl en omgeving. Met dit project worden de zerken voor het brede publiek toegankelijk gemaakt, het verhaal verteld over de families en hun relatie met de omgeving (de borg). Ook wordt aangesloten op de toeristische impuls van Delfzijl e.o.

32. Dorp van de verbeelding

Dit project van de Stichting Theamus betreft het dorp Pingjum (gemeente Súdwest-Fryslân) en omgeving. Het is onderdeel van het grotere, meerjarige project Nieuw Atlantis, dat streeft naar vergroting van de sociale samenhang en naar nieuwe vormen van duur-

zaamheid en werkgelegenheid door het scheppen van een sterk cultureel klimaat. Daardoor moeten jongeren minder snel geneigd zijn om te vertrekken en nieuwe bewoners worden aangetrokken. Er wordt getracht werk te creëren voor kleine ondernemers en Pingjum en omgeving interessanter te maken voor het toerisme.

In het project Dorp van de verbeelding wordt een interactieve, digitale tijdtabel gemaakt en gevuld via werksessies met bewoners, kunstenaars en wetenschappers. Deze tijdtabel is een instrument waarmee het verleden, de vragen van het heden en denkrichtingen voor de toekomst zichtbaar (en hoorbaar) kunnen worden gemaakt. De tijdtabel komt centraal te staan in de permanente kleinschalige tentoonstelling in de 13e eeuwse kerk van Pingjum, die zodanig is ingericht dat bezoekers uitgenodigd worden ook het gebied zelf in te gaan.

De Stichting Theamus werkt in het project samen met de kerkenraad van Pingjum, Zurich en Witmarsum, Dorpsbelang Pingjum, kunstenaars, wetenschappers, bewoners, verenigingen en mensen uit de streek.

33. Nieuw Bouwlust, een erf met perspectief

Het Waddenfonds draagt bij aan de additionele kosten voor de verduurzaming van de waardevolle stolpboerderij, het ecologisch bouwen en domotica, als voorbeeldproject voor duurzaam, gezond en leeftijd gericht bouwen.

Door te demonstreren dat het mogelijk is om de energieprestatie van stolpen terug te brengen, wordt bewoning van deze oude gebouwen rendabeler en zal men minder geneigd zijn over te gaan naar sloop- nieuwbouw.

Het ecologische gezond bouwen is onderdeel van het totale project, dat dient als voorbeeld om nieuwe functies te vinden voor cultuurhistorische/landschappelijk waardevolle erven (en boerderijen), het ouder worden op het platteland, zo lang als mogelijk thuis blijven wonen en het organiseren van de eigen zorg. Deze totale ontwikkeling ondersteunt de attractiviteit van het Waddenlandschap en daarmee het toerisme en de lokale werkgelegenheid. De Stichting heeft tot doel ervaringen breed te verspreiden.

34. Bouw hotel (bovenetage dorpshuis Pieterburen)

Door de bouw en verhuur van negen eenvoudige hotelkamers door de Stichting Dorpshuis Pieterburen, is een rendabele exploitatie van het dorpshuis mogelijk.

Het dorpshuis wordt gebouwd in de leegstaande kerk van Pieterburen (nu al enigszins als dorpshuis in gebruik). Naast ontmoetingsfunctie krijgt het huis/ de kerk ook een sociaal-culturele en een zorgfunctie. Het bouwen van de hotelkamers is een middel geen doel. Het gaat de initiatiefnemers primair om een ontmoetingsplek voor de dorpsbewoners van het buurtschap Broek en Pieterburen en het stimuleren en onderhouden van een actief dorpsleven.

De hotelkamers worden verhuurd aan een ondernemer in duurzaam toerisme. De ondernemer is verantwoordelijk voor de verdere afbouw en inrichting van de kamers. De bouw van de hotelkamers op de bovenverdieping van de kerk is onderwerp van deze aanvraag. De (ver)bouw van het dorpshuis op de benedenverdieping van de kerk, valt buiten de aanvraag.

35. De witte motor voor Texel

Een groep samenwerkende melkveehouders op Texel richt zich op het vlottrekken van de biologische melkveehouderij. Hiervoor wordt de productie van biologische melk, afkomstig van het eiland, vergroot naar totaal 1 miljoen liter per jaar.

Dit gebeurt door opschaling van de melkproductie door VOF Dijkmanshuizen (van 285.000 naar 425.000 liter) én het stimuleren van de overstap naar biologische productiemethoden door andere Texelse melkveehouders.

De subsidieaanvraag omvat de meerkosten voor de bouw van een duurzame stal met daarin de technische aanpassingen voor de biologische productiemethoden, kennisverspreiding en begeleiding van agrariërs, die willen omschakelen.

36. Industriewaterleiding Chemiecluster Delfzijl

Het project Industriewaterleiding Chemiecluster Delfzijl van Groningen Seaports omvat de aanleg van een leidingnetwerk van 4.400 meter lengte voor de aanvoer en distributie van proceswater voor de industrie. Dit proceswater dient ter vervanging voor het huidige gebruik van kwalitatief hoogwaardig drinkwater en wordt als restwater geleverd door Akzo Nobel. Via de nieuwe leiding kan jaarlijks ongeveer twee miljoen kubieke meter industriewater worden aangevoerd. Het project draagt direct bij aan de verdere verduurzaming van het Chemiecluster Delfzijl. Op termijn kan het (openbare) leidingnetwerk meerdere bedrijven van industriewater voorzien met diverse positieve economische en ecologische effecten als gevolg. Daarmee draagt het project bij aan de Waddenfondsdoelen duurzame economische ontwikkeling in het Waddengebied en het terugdringen van de ecologische belasting van de Waddenzee.

37. Sportvisvijvers Harlingen-Franeker

Twee enthousiaste ondernemers uit Harlingen hebben het plan opgevat sportvissen en natuur beleven te combineren om daar op den duur hun brood mee te verdienen. Op de Foarryp aan de Roptavaart te Wynaldum worden vijf visvijvers, een karpervijver

en vier forelvijvers, aangelegd. Om het plan te onderscheiden van andere visvijvers zal de inrichting van terrein en gebouwen de sfeer ademen van de tijd van de bewoning van de naastgelegen Koningsterp Wynaldum. Daarom is het Archeologisch Steunpunt Wynaldum bij de plannen betrokken. Op een deel van het terrein wordt een dorpje nagebouwd met een terpeninfocentrum, een pottenbakkerij en een wilgentenenvlecht-plaats. Er komt ook een verse viswinkel waar vis wordt gerookt en verkocht, een horecagelegenheid in de stijl van de ijzertijd en een aantal houten gastenverblijven.

Het Waddenfonds ziet economisch perspectief in een coalitie van ondernemers in en rond de Waddenpoort Wynaldum die een slim plan ontwikkelen om met elkaar, archeologie, natuur - en sportbeleving - in de toekomst zijn er ook plannen voor kanovaren - in het historisch landschap rond Wynaldum te combineren. In dit geval is de eerste stap op weg naar een volwaardige Waddenpoort Wynaldum de aanleg van het 'historisch vispark Wynaldum'.

38. Torrgas - thermochemische conversie

Biomassa wordt in toenemende mate gezien als een kansrijke grondstof voor energieproductie en chemietoepassingen. Voorbehandeling via thermochemische conversie van biomassa tot een vaste, vloeibare of gasvormige energiedrager kan tegemoetkomen aan de nadelen die kleven aan het gebruik van biomassa en zal de toepassing van biomassa voor de energie- en chemiesector kunnen versnellen.

De laatste jaren zijn er veel initiatieven tot stand gekomen op dit gebied, bijvoorbeeld experimenten gericht op torrefactie (roosteren van biomassa bij een temperatuur van 200 - 300 graden tot een vaste biobrandstof) en vergassing van getorreficeerde biomassa. Vergassing van getorreficeerde biomassa is de nieuwste ontwikkeling op het gebied van biomassaconversie. Torrgas Nederland B.V. investeert in onderzoek naar en in de realisatie van een biomassa-vergassingsinstallatie met gasreiniging, die een syngas produceert dat direct toepasbaar is in het productieproces van BioMCN voor de productie van methanol.

39. Elektriciteitswinning molen 'De Verwachting'

De Stichting Amelander Musea (STAM) onder andere eigenaar van koren en mosterdmolen De Verwachting te Hollum op Ameland gaat in samenwerking met de molenaar, de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL) en vrijwilligers de molen aanpassen zodat ook stroom kan worden opgewekt. Op het eiland mogen geen hedendaagse windturbines worden geplaatst. Op deze manier wordt de bestaande korenmolen productiever gemaakt door met windkracht stroom op te wekken voor eigen gebruik, een oplaadpunt voor elektrische fietsen (onderdeel fietsroute) en de overproductie terug te leveren aan het net.

40. Restauratie kerk en orgel Parrega (samen Rijksmonument)

De PKN-gemeente Parrega-Hieslum gaat de Johannes de Doperkerk en het bijbehorende Vermeulenorgel in Parrega (gemeente Sudwest-Fryslân) restaureren. De kerk stamt uit 1300 en is een Rijksmonument. Toen Parrega nog aan de Waddenzeekust lag, was de toren een baken voor de scheepvaart.

41. Renovatie dorps huis te Oude Leije

Het bestuur van dorps huis Ons Gebouw in Oude Leije gaat het dorps huis aanpassen aan de eisen van de tegenwoordige tijd en meer ruimte creëren voor de plaatselijke

verenigingen. Men wil flexibeler met de ruimte om kunnen gaan, zodat meer verenigingen tegelijkertijd activiteiten kunnen ondernemen en ook meer activiteiten voor de (oudere) jeugd kunnen worden gepland. Daarnaast worden ICT-voorzieningen aangebracht voor flexplekken, die het dorpsbewoners mogelijk maken om te werken op afstand. Dit ter ondersteuning van de op gang gekomen remigratie van de bevolking en het aantrekkelijk maken van Oude Leije voor de vestiging van (nieuwe) inwoners. Verder wordt het gebouw uitgebreid met presentatie- en vergaderruimtes.

42. De Buitenplaats, ONS Bos

Sinds het verdwijnen van het dorps huis is er in Houwerzijl behoefte aan een ontmoetingsplaats voor volwassenen en een speelplaats voor de kinderen. In het bestaande wandelbosje naast de Theefabriek wordt daartoe door de Vereniging Dorpsbelangen Houwerzijl De Buitenplaats ontwikkeld. Dit moet een ontmoetingsplek worden met een gedeeltelijk overdekte zitgelegenheid, een aantal speelelementen met een natuurlijke uitstraling en een jeu-de-boules-baan. Er worden tevens natuureducatieve voorzieningen geplaatst.

Het plan combineert de functies "ontmoeten", "natuur" en "spelen" (ONS) als volgt.

- Ontmoeten: toegangspoort met informatiebord, bankjes, gedeeltelijk overdekte ontmoetingsplaats De Buitenplaats met buitentafel en vuurplaats en jeu-de-boulesbaan.
- Natuur: vogelkastenbos, insectenhotel, belvédère, vlechtwerk, sloten met flauwe taluds, open plekken in het bos, fruitbomen en -struiken en nieuwe wandelpaden.
- Spelen: avonturen-klimpad, watertafel/watergotenbaan, gevelde boomreuzen, stapstenen/stoppels, glijbaan, kabelbaan.
-

43. Wadden Informatie- en Belevingscentrum Holwerd

In de leegstaande, voormalige Gereformeerde Kerk aan de Elbasterwei te Holwerd wil de Stichting Recreatie en Toerisme Holwerd en omstreken (SRTH) een informatie- en belevingscentrum over de Wadden inrichten. Dit monumentale kerkgebouw is in 1920 in de stijl van de Amsterdamse School gebouwd en wordt door de SRTH gehuurd van de Protestantse Gemeente Holwerd. Het WICH moet een regionale toeristisch-recreatieve trekpleister worden met betekenis voor economie, werkgelegenheid en leefbaarheid in de regio.

Elementen van de Waddenexperience in het centrum zijn een schatkamer (expositie van vondsten), een Waddenzeeaquarium, een kinderhoek (natuureducatie), workshops (fotografie, kunst), een 3D-muur met zandpad (digitale natuureducatie), een koffiehoek (kleinschalige horeca), verkoop van kunst en streekproducten (Waddengoud) en een informatiepunt van Unesco. Voor de exploitatie van het WICH wordt een bedrijfsleider fulltime in dienst genomen. Deze stuurt ongeveer twintig parttime-vrijwilligers aan.

44. Spaarwater

Door de klimaatverandering neemt de kans op verzilting van landbouwgewassen in het waddengebied toe. Acacia Water Institute beproeft in Fryslân (Pietersbierum), Groningen (Borgsweer) en Noord-Holland (Breezand) van 2013 t/m 2016 op drie akkerbouwbedrijven nieuwe methoden om met de toenemende verzilting om te gaan.

Het gaat om optimalisering van drainage, infiltratie van zoet water in de bodem, druppelirrigatie en druppelbemesting in bestaande teelten (voornamelijk poot aardappelen en bloembollen). Het doel is om efficiënter met de aanwezige voorraad zoet grond-

water om te gaan, die voorraad te vergroten en verzilting tegen te gaan. Dit moet in de eerste plaats de oogst ten goede komen. Daarnaast geven druppelsystemen een gericht en zuiniger gebruik van water en meststoffen dan de gebruikelijke methoden. Acacia Water werkt nauw samen met LTO Noord en met de Koninklijke Algemeene Vereniging voor Bloembollencultuur (KAVB). Er wordt op de proeflocaties intensief kennis uitgewisseld met groepen telers en met de waterbeheerders uit de omgeving.

45. Polder Het Noorden / De Bemes - Texel

Polder De Bemes is eigendom van Natuurmonumenten en ligt ten noorden van het dorp Oost op Texel. Hij maakt deel uit van natuurgebied De Bol en van polder Het Noorden. De herinrichting is bedoeld om De Bemes om te kunnen vormen van grasland naar vochtig hooiland met bijbehorende karakteristieke planten en dieren, zoals dat in het Natuurbeheerplan van de provincie Noord-Holland is beschreven.

De herinrichting bestaat uit vier achtereenvolgende stappen:

1. Optimaliseren van het watersysteem (hogere waterpeil), afgraven van een (voormalig) baggerdepot en de aanleg van een hoogwatervluchtplaats voor vogels.
2. Zo nodig aanpassen van het watersysteem in een deel van het gebied met bebouwing, om daar problemen door het hogere waterpeil te voorkomen.
3. Wijziging van de waterafvoer uit het gebied.
4. Versterking van de invloed van brak kwelwater in het natuurgebied.

46. Zeegras: herstel biobouwer van de Waddenzee

Herstel van biobouwers, waaronder zeegras, is belangrijk voor meer biodiversiteit in de Waddenzee. Decennia lang is geprobeerd zeegras terug te brengen in de Nederlandse Waddenzee, maar zonder blijvend resultaat. Twee jaar geleden zijn Rijkswaterstaat en

de Waddenvereniging een grootschalig, innovatief herstelproject gestart, waarvan de resultaten het vertrouwen geven dat een werkwijze is gevonden, die duurzaam herstel wél mogelijk maakt.

Op drie zorgvuldig gekozen, droogvallende locaties (Balgzand, Schiermonnikoog en Uithuizen) is met een nieuwe zaaimethode in 2011 en 2012 gewerkt aan zeegrasherstel. Ondanks de extreme weersomstandigheden in 2011 sloeg het zaad aan en kwam het zeegras op. En, belangrijker nog, het bloeide en vormde zaad.

Voor Natuurmonumenten, Waddenvereniging en Radboud Universiteit Nijmegen reden om het zeegrasherstel nu verder op te schalen. Daarnaast onderzoeken zij op kleine schaal (1 ha) of zeegras ook kan worden teruggebracht op een locatie waar het permanent onder water staat. Deze ondergedoken zeegrasvelden waren voor 1933 zeer uitgebreid in de Waddenzee en zijn, anders dan droogvallend zeegras, meerjarig en daardoor niet afhankelijk van de kwaliteit van het zaad van één jaar. Daardoor zou dit zeegras de velden op droogvallende locaties in een slecht jaar van zaad kunnen voorzien.

Nu duidelijk is dat zeegrasvelden in de Waddenzee kunnen ontstaan, willen de initiatiefnemers de natuur in twee stappen (fasen) over een drempel helpen, zodat zij zelf weer in staat is de Nederlandse Waddenzee haar natuurlijke groene zeegraskleur terug te geven. Het zeegraszaad wordt verkregen op een donorlocatie bij het Duitse Waddeneiland Sylt.

47. Aankoop en inrichting oevers Lage Oude Veer (Noord Holland)

In de Anna Paulownapolder Oost in de Kop van Noord-Holland worden vijftig hectare landbouwgebied aan de oever van de oude wadkreek Lage Oude Veer aangekocht en ingericht voor natuurontwikkeling. Tegenwoordig loopt de kreek dood tegen de Amstelmeerdijk, vroeger was deze deel van een systeem van geulen en platen tussen het eiland Wieringen en de duinenrij van Den Helder naar Schoorl. De provincie Noord-Holland wil dat een deel van het gebied wordt omgevormd tot natuurlijke moerassen en natte graslanden. Dit is een belangrijk argument om het project uit te voeren. Daarnaast maakt het gebied deel uit van het waddenwandelnetwerk.

De doelen van het project zijn:

1. Realisatie van een hoogwatervluchtplaats en foerageergebied voor met name steltlopers.
2. Ontwikkeling van zilte vegetaties in de binnendijkse overgangszone van zout naar zoet water.
3. Aanleg van rietzones met interne waterplassen als leefgebied voor rietvogels als karekiet en roerdomp en mogelijk ook de waterspitsmuis.
4. Ontsluiting voor wandelaars en ruiters.

De volgende inrichtingsmaatregelen worden genomen:

1. Dempfen van sloten om zout kwelwater langer vast te kunnen houden in het gebied.
2. Opnieuw uitgraven van oorspronkelijke laaggelegen geulen.
3. Afsluiten van het watersysteem van het omringend gebied en instellen van natuurlijk waterpeil.
4. Aanleg van rietvelden en natuurlijke oevers.
5. Aanleg van onverharde wandel- en ruiterspaden.

4 BIJLAGE

Tabel met door het Rijk overgedragen projecten

Nr	WF-nr	Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF	Ecologie	Economie
1	200355	Kwaliteitsverbetering Noordpolderzijl	Gemeente Eemsmond	430.252	172.101		172.101
2	200361	Hallumer Ryt, vispassage en zoetzout gradiënt Noorderleech	Wetterskip Fryslân	9.612.000	6.146.776	6.146.776	
3	200379	Noordelijke Elfstedenvaartroute	Gemeente Leeuwarderadeel	25.684.590	11.073.836		11.073.836
4	200405	De gouden driehoek op Texel	stichting Texels Museum	7.800.000	2.400.000		2.400.000
5	200407	Waddenzeeschool	Stichting Waddencentra	990.479	891.431		891.431
6	200425	Waddenparels Wieringen- en Keizer-speldijk	Gemeente Wieringen	335.000	301.500	301.500	
7	200429	Waddenwandelpaden, wandelen in de Waddenregio	Stichting Landschapsbeheer Groningen	2.895.000	2.605.500	2.605.500	
8	200433	Bezoekerscentrum Nieuwe Stijl Schiermonnikoog	Stichting Promenade i.o.	5.000.000	1.800.000		1.800.000
9	200434	Landmerken	Stichting Oude Groninger Kerken	1.583.460	1.227.182	1.227.182	
10	200437	Ecologisch herstel en natuurvriendelijke inrichting Pieterbuurstermaar	College van B&W van de gemeente De Marne	992.000	892.800	892.800	
11	200445	Kwelderherstel programma Groningen	Stichting Het Groninger landschap	10.380.000	9.342.000	9.342.000	
12	200448	Verkweldering Bildtpölen	It Fryske Gea	598.800	538.920	538.920	
13	200451	Biodiversiteit en natuurbeheer van vasteland kwelders	It Fryske Gea	1.597.800	1.438.020	1.438.020	
14	203817	Duurzaam zorgcentrum De Stilen Terschelling	Zorggroep Noorderbreedte	574.258	229.703		229.703
15	203820	Kwelderherstel project Balgzand	Stichting Landschap Noord-Holland	2.424.486	2.182.037	2.182.037	
16	203859	Herbouw historische maritieme elementen Zoutkamp	Stichting Historische Visserij Zoutkamp	695.500	551.500	551.500	
17	203862	Waddenacademie	Koninklijke Ned. Akademie Wetenschappen	5.555.000	5.000.000	2.500.000	2.500.000
18	203882	Groen gas op Schiermonnikoog	De heer J.C. Hagen	3.310.522	1.200.000		1.200.000
19	203883	Versterking van het unieke Texelse landschap	ANV De Lieuw	2.122.900	1.910.610	1.910.610	
20	203903	Duurzaam Terschelling	Gemeente Terschelling	544.268	217.707		217.707
21	203908	Energie neutraal wonen op Texel? Pilot voor de Waddeneilanden.	B.C. Scholten	1.280.899	383.812		383.812
22	203913	Demonstratieproject HRe-ketel Ameland	Eneco Installatiebedrijven BV	677.043	200.000		200.000
23	203916	Tussen Wad en Westerwoldse Aa	Waterschap Hunze en Aa's	8.415.837	5.258.278	5.258.278	
24	203919	Mosselwad	Vereniging kust en zee	5.980.814	5.380.814	5.380.814	
25	203926	Verduurzaming garnalenvisserij	Verduurzaming garnalenvisserij	885.546	433.099		433.099
26	203930	Waddensleutels	Vereniging Natuurmonumenten	3.462.665	3.115.665	3.115.665	
27	209761	Algen voor een schoner wad	Algaecom	471.074	188.430		188.430
28	209782	Kiek over Diek	Provincie Groningen	5.400.000	2.700.000		2.700.000
29	209825	Stelling Den Helder, Poort naar de Wadden	Gemeente Den Helder	3.973.150	2.975.835	2.975.835	
30	209829	Zilt perspectief	Stichting Zilt Perspectief	2.842.047	2.557.842		2.557.842
31	209831	Een sterk staaltje naar het Wad	St. B&O Poldermolencompl. De Goliath	138.749	113.749	113.749	
32	209839	Vissers van de Wadden	Stichting Geïntegreerde Visserij	1.195.712	823.860		823.860
33	209867	Boerderijen aan de Waddenkust	LTO Noord	2.908.050	2.164.697		2.164.697
34	209872	Herplant van iepen in de Waddenregio	Stichting Iepenwacht Groningen	3.521.798	2.663.107	2.663.107	
35	209875	Biogasleiding Noordoost Friesland	Essent Energie Verkoop Nederland	22.873.000	5.000.000	5.000.000	
36	209877	De Nollen: symbiose van natuur, cultuur en ecologie	Stichting De Nollen	3.000.000	1.450.000		1.450.000
37	209899	Kweldercentrum Noorderleech	It Fryske Gea	950.000	380.000		380.000
38	209902	Walter	Koninklijk Ned. Inst. Onderzoek der Zee	4.891.775	4.402.598	4.402.598	
39	209911	Ruim baan voor vissen in het Wadden-gebied	Wetterskip Fryslân	11.120.000	6.332.900	6.332.900	
40	209913	Van Polder naar Kwelder: 10 jaar ontwikkeling	It Fryske Gea	221.102	187.937	187.937	
41	209917	Opwaardering landschappelijke waarden wierde Weierd	Seeports Eemhaven	1.069.788	962.809		962.809
42	209922	Ecomare - de westelijke waddenpoort	Stichting Texels Museum / Ecomare	1.780.203	712.081	712.081	
43	209925	Metawad-1; hoe habitat herstel trekken- de wadvogels beïnvloedt	Koninklijk Ned. Inst. Onderzoek der Zee	3.318.977	2.987.079	2.987.079	
Totale				€ 173.504.544	€ 101.496.215	€ 68.766.888	€ 32.729.327

Projectbeschrijvingen Waddenfondsprojecten vóór decentralisatie

Op de website van het Waddenfonds (www.waddenfonds.nl) is een gearchiveerd en zoekbaar overzicht opgenomen van alle toegekende Waddenfondsprojecten, met – waar beschikbaar – een link naar meer informatie over betreffend project op het internet.

1. Kwaliteitsverbetering Noordpolderzijl

Het project omvat het maken van informatie-/expositieruimte in Noordpolderzijl voor de bestaande bezoekers in het gebied, waaronder wadlopers.

Voor dit nieuwe gebouw worden de huidige visafslag en de aanpandige gebouwen afgebroken. De aanvraag is ingediend door de gemeente Eemsmond.

2. Hallumer Ryt vispassage en zoet/zout gradiënt Noorderleech

Het project behelst o.m. de aanleg van een boezemwatergang vanaf Hallum naar het gemaal aan de zeedijk en de aanleg van een poldervaart van de bestaande hoofdwatergang naar het gemaal aan de zeedijk. Beide watergangen leveren ook extra waterberging op. Ook worden diverse natuurdoelen gerealiseerd.

Belangrijk onderdelen van het plan zijn een zoet-zoutovergang in het buitendijks gebied, de aanleg van een vispassage tussen boezem en Waddenzee en de inrichting van een natuurvriendelijke oever. Verder worden de recreatieve voorzieningen uitgebreid met een fiets- en wandelpad parallel aan de oude zeedijk en een nieuwe bevaarbare boezemwatergang voor roeiboten en kano's.

3. Noordelijke Elfstedenvaartroute

Het varen van de Elfstedentochtroute is voor velen een langgekoesterde wens. Het lastige deel ligt tussen Berltsum (Berlikum) via Bartlehiem naar Leeuwarden: 'de hel van het Noorden'. Dit laatste stuk wordt nu bevaarbaar gemaakt tot een doorvaarthoogte van ongeveer 2.40 meter (brughoogte is 2.50 m).

Het doel is om meer recreatie en toerisme naar dit gebied te trekken, zonder daarbij de aandacht voor de natuur en het landschap uit het oog te verliezen.

4. De Gouden Driehoek op Texel

De Gouden Driehoek is een concept waarbij diverse cultuurhistorische en landschappelijke onderdelen projectmatig in samenhang worden gerealiseerd of versterkt.

De Gouden Driehoek omvat het behoud en de versterking van verschillende cultuurhistorische elementen en landschapswaarden in het gebied van de Gouden Driehoek. Dit gebied omvat ruwweg de driehoek het Maritiem& Juttersmuseum, Fort de Schans, en het Hoge Berggebied.

5. Waddenzeeschool

De Waddenzeeschool bevat een uitgebreid lesprogramma en bestaat uit een website met een uitgebreid aanbod van lesmateriaal voor zowel het primair als voortgezet onderwijs.

De lessen zijn opgebouwd volgens een speciale waddenleerlijn die aansluit bij de kern-doelen van het onderwijs en behandelen thema's als strand, zee, duinen en de wadden voor het primair onderwijs en waddenonderzoek voor het voortgezet onderwijs.

6. Waddenparels Wieringen- en Keizerspoeldijk

Met steun van het Waddenfonds en provincie Noord-Holland is dit natuurgebied in Oosterland ingericht en is een duurzame Ecolodge gebouwd. De Ecolodge is ontworpen volgens het principe 'Passief Bouwen', en is daarmee de eerste in zijn soort in Nederland.

7. Waddenwandelpaden, wandelen in de Waddenregio

Een aaneengesloten netwerk van 1200 kilometer wandelpaden door Groningen, Fryslân en de Kop van Noord-Holland. Gebruikmakend van het LAW kustpad met verbindende lussen door het landelijk gebied, deels over boerenland en langs cultuurhistorische pleisterplekken. Het kustgebied van Groningen, Fryslân en Noord-Holland vormt met de Waddeneilanden een uniek landschap met een sterke identiteit. Deze eigenheid wordt bepaald door de schaal van de ruimte en de herkenbaarheid van de rijke cultuurhistorie. Het ontstaan, de strijd tegen het water en de geschiedenis laten zich nog goed 'lezen' in het huidige landschap. Om deze beleving en de toegankelijkheid van het gebied te vergroten is het project Waddenwandelen in het leven geroepen.

8. Bezoekerscentrum Nieuwe Stijl Schiermonnikoog

Op Schiermonnikoog zijn de plannen voor een nieuw bezoekerscentrum, waarin acht organisaties samenwerken, in de realisatiefase terechtgekomen.

De Promenade is een feit. Een unieke kans voor alle partijen om hun product te vermarkten en de toevoeging van een meerwaarde voor de toerist en eilandbewoner.

9. Landmerken

De subsidie is onder meer bestemd voor het herstel van kerkhoven en kerkenpaden, het aanbrengen van voorzieningen in kerken en kerktorens, het ontwikkelen van wandelroutes rondom kerken en het maken van toeristisch materiaal. Het gaat om acht kerken, torens en kerkhoven langs de Waddenkust: Hornhuizen, Wierhuizen, Breede, Uitwierde, Termunten, Finsterwolde, Nieuw Beerta en Oldenzijl / Oosternieland.

10. Ecologisch herstel en natuurvriendelijke inrichting Pieterbuurstermaar

Onder meer de aanleg van een plas/dras in verbrede taluds en aanleg wandelpad ten einde de natuurlijke migratie van diadrome soorten te bevorderen.

11. Kwelderherstelprogramma Groningen

Kwelderherstel Groningen wil ervoor zorgen dat de kwelders (weer) een bijzondere leefomgeving zijn voor planten, insecten en vogels. Slechts zo'n 25 verschillende planten kunnen zich in dit milieu handhaven.

Deze typische kwelderplanten trekken minstens enkele honderden soorten insecten, spinachtigen en andere ongewervelde dieren aan. Bovendien zijn de kwelders een rustplaats tijdens hoogwater voor alle vogelsoorten die in de Waddenzee voedsel zoeken. Soorten als de kluut en de tureluur broeden op de kwelders.

12. Verkweldering Bildtpôlen

Langs de noordwestkust van Fryslân ligt tussen Zwarte Haan en de pier boven Holwerd een uitgestrekt buitendijks landschap ter grootte van ruim 4.170 hectare: Noard-Fryslân Bûtendyks. Hier bevindt zich het grootste aaneengesloten kweldergebied van Europa en een onvervangbare schakel in de trekroute voor vogels.

Met de financiële steun van het Waddenfonds en Rijkswaterstaat heeft It Fryske Gea dit buitendijkse gebied een nieuw gezicht kunnen geven. Waar het groen van de weilanden overheerste is een zomerpolder ontpolderd tot kwelder.

13. Biodiversiteit en natuurbeheer van vasteland kwelders

Nederland heeft een internationale verantwoordelijkheid als het gaat om kwelders: meer dan 10 % van de West-Europese kwelders ligt binnen onze grenzen. De doelstelling van het natuurbeheer voor kwelders is het handhaven of het verhogen van de soortenrijkdom en de mate van natuurlijkheid. Om deze doelstellingen te realiseren staan natuurorganisaties voor de belangrijke vraag hoe ze kwelders het beste kunnen beheren.

Voor een bijdrage aan het antwoord op deze vraag is in 2009 voor een periode van vijf jaar het onderzoeksproject Biodiversiteit en natuurbeheer van vastelandskwelders opgestart. In het project wordt getracht om de effecten van verschillende beheersvormen op de biodiversiteit te onderzoeken.

14. Duurzaam zorgcentrum de Stilen Terschelling

De Stilen is nu een multifunctioneel centrum, met veertig appartementen, vier kleinschalige woningen voor psychogeriatrische en somatische verpleeghuiszorg en acht appartementen voor de vrije verhuur. Ook dagbehandeling en dagverzorging is beperkt mogelijk. In 2013 is volledige nieuwbouw gerealiseerd.

Het vorige gebouw was van slechte kwaliteit en voldeed niet meer aan de technische en functionele norm. Tweede reden voor nieuwbouw was de veranderende maatschappij

waar Noorderbreedte op inspeelt. De vraag naar meer zorg wordt groter. Ook de behoeften veranderen. De Stilen verandert mee.

De Stilen is nu een multifunctioneel centrum (MFC) voor wonen, welzijn en zorg. Zoals het woord al impliceert is dit een centrum met meerdere functies, op een centrale plek.

15. Kwelderherstel project Balgzand

Natuur en veiligheid hand in hand bij dijkversterking Balgzand. Landschap Noord-Holland - beheerder van het Balgzand - herstelt twee schorren, waarmee een belangrijke broedplaats en rustplek van grote aantallen vogels veilig wordt gesteld.

Het hoogheemraadschap start met de versterking van de Balgzanddijk zijn derde project voor het veilig maken van de Noord-Hollandse dijken. Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier versterkt de Balgzanddijk tussen de Oostoeversluis en de 'knik' nabij De Kooij. De Balgzanddijk is onderdeel van de primaire waterkering rond het Noorderkwartier van Holland. De dijk voldoet deels niet meer aan de veiligheidsnorm. Over een lengte van 2,7 kilometer is de grasbekleding aan de zeezijde van de Balgzanddijk niet voldoende opgewassen tegen erosie van de golven. Na de Havendijk van Den Helder en de Zuiderdijk tussen Hoorn en Enkhuizen is dit het derde van ruim tien projecten dat het hoogheemraadschap in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma uitvoert.

16. Herbouw historische maritieme elementen Zoutkamp

Reconstructie van drie historisch-maritieme elementen met een eigentijdse functie in het dorp Zoutkamp

'Soltcampum' is een eerste vermelding van de nederzetting Zoutkamp, in een akte van 1418. Deze benaming slaat op een afgeperkt stuk land dat gebruikt werd voor de winning - of de raffinage - van zout. Belangrijk was ook de strategische ligging: aan de monding van het Reitdiep, de voornaamste waterweg naar Groningen en via de Lauwerszee in verbinding met de Waddenzee.

17. Waddenacademie

De Waddenacademie speelt een agenderende, programmerende en informerende rol bij het onderzoek in de Waddenregio. De onderzoeksgebieden zijn: geowetenschap, ecologie, cultuurhistorie, economie en klimaat..

18. Groen gas op Schiermonnikoog

Zes veehouders op Schiermonnikoog gaan biogas uit mest en biomassa produceren. Hierdoor wordt het eiland nagenoeg zelfvoorzienend. In de Vereniging Boerenbelang Schiermonnikoog gaan de boeren het biogas leveren aan het gasnetwerk. Het Groen Gas is in gebruik gelijk aan aardgas en zal door bewoners en bedrijven op het eiland worden gebruikt via het normale aardgasnet.

19. Versterking van het unieke Texelse landschap

Over een periode van 5 jaar worden 30 kilometer aan tuunwallen en 10 schapenboeten hersteld. Tuunwallen en schapenboeten zijn belangrijke pijlers van het Texelse cultuurlandschap. Voor veel toeristen vormen zij de aanleiding om op Texel te genieten van het landschap. Het landschap vormt een belangrijke basis voor de belangrijkste economische activiteit op het eiland; het toerisme.

20. Duurzaam Terschelling

In het natuurcentrum op Terschelling worden de publieksruimtes en de vitrines voorzien van LED verlichting. Dit resulteert in een beter verlichtingsniveau en een behoorlijke energiebesparing.

Uit het vooronderzoek blijkt dat geothermie op Terschelling kansen biedt voor een duurzame energievoorziening. Een haalbaarheidsonderzoek is nodig als 1e fase naar de realisatie van de eerste Nederlandse elektrische centrale op basis van geothermie.

21. Energieneutraal wonen op Texel?! Pilot voor de Waddeneilanden

Voor het energieneutraal bouwen van woningen krijgt Texel een bijdrage uit het Waddenfonds. Het betreft woningen van Woontij en particulieren op het Zouteland bij Den Hoorn.

22. Demonstratieproject HRe-ketel Ameland

De HRe-ketel, ook bekend als micro-WarmteKrachtKoppeling (micro-WKK) of thuiscentrale, is een volgende stap in efficiënter gasgebruik. Deze ketel levert naast de warmte die in huis nodig is ook elektriciteit.

Bij gebruik van deze nieuwe ketel hoeft er in grote centrales minder elektriciteit opgewekt te worden. Daardoor levert de HRe-ketel een significante bijdrage aan de vermindering van de uitstoot van kooldioxide (CO₂). Om de HRe-ketel in de praktijk te testen zijn de Gemeente Ameland, GasTerra en Eneco in 2009 met een proef gestart waarbij 100 HRe-ketels op Ameland geïnstalleerd worden.

23. Tussen Wad en Westerwoldse Aa

Vissoorten staan onder grote druk. Inrichtingsmaatregelen, zoals sluizen en stuwen in de Westerwoldse Aa hebben negatieve invloed op de ecologie van de beek. Het project Tussen Wad en Westerwoldse Aa verandert de situatie. Met dit project ontstaat een gezonder leefgebied voor vissen. Het is gericht op optimalisatie van de vistrek vanuit

de Waddenzee tot aan het Bargerveen en de ontwikkeling van paaiplaatsen in het gebied. We verwijderen barrières, herstellen de beek door hermeandering en natuurlijke oevers.

Daarnaast worden kansen benut voor landschapsherstel en recreatie en toerisme. We herstellen landschapselementen zoals dijken, historische militaire verdedigingswerken en leggen recreatieve voorzieningen aan zoals een fietspad en een jachthaven.

24. Mosselwad

Het project Mosselwad wil het herstel van mosselbanken in de Waddenzee bevorderen door nieuwe experimentele mosselbanken aan te leggen, de ontwikkeling van zich herstellende mosselbanken te volgen en onderzoek uit te voeren aan experimenteel aangelegde mosselbanken.

Dit herstelproject wordt gedragen door vereniging Kust & Zee samen met IMARES Wageningen UR, Koninklijk Nederlands Instituut voor Zeeonderzoek (NIOZ), SOVON Vogelonderzoek Nederland en Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen.

25. Verduurzaming garnalenvisserij

Via drie deelprojecten wil de stichting Verduurzaming Garnalenvisserij met de waddenvereniging en de Stichting Noordzee een bijdrage leveren aan de verduurzaming van de garnalenvisserij.

Het uiteindelijke doel is het verkrijgen van duurzaamheidskeurmerk. De deelprojecten zijn een onderzoek naar de vangstverspreiding, het ontwikkelen van een pulskor om bodemberoering en bijvangst te verminderen en het vergroten van de overlevingskans voor de bijvangst.

26. Waddensleutels

'Biobouwers zoals mosselbanken en zeegrasvelden spelen een sleutelrol bij het ontstaan en behouden van (bio-)diversiteit in de Waddenzee.' Dat is de hypothese die de basis vormt voor het Waddenfondsproject Waddensleutels. Helaas zijn veel biobouwende soorten in de Waddenzee verdwenen of sterk afgenomen. Overheden, natuurorganisaties en andere partijen werken aan het herstel van een rijke Waddenzee waar de kenmerkende soorten weer volop aanwezig zijn. Hiervoor is kennis van de sleutelprocessen in de Waddenzee onmisbaar. Binnen project Waddensleutels hebben natuurorganisaties en onderzoeksinstituten de krachten gebundeld om te onderzoeken wat het belang is van biobouwers en hoe we deze soorten weer terug kunnen krijgen in de Waddenzee.

27. Algen voor een schoner wad

Het project 'algen voor een schoner wad' is een innovatief pilotproject dat is gericht op het testen van een algenkweekstelsel bedoeld om hoogwaardige eiwitten en oliën te produceren. Het stelsel wordt tevens ingezet voor hergebruik van restwarmte uit de industriële processen en van CO₂ uit rookgassen van industrie in de Eemsdelta. Dit project levert in 2012 de kennis of en hoe economische en ecologische rendabel algenteelt opgeschaald kan worden bij de Waddenzeehavens en specifiek bij de productielocatie van Zeolyst.

28. Kiek over Diek

De provincie Groningen wil een doorgaande fietsroute langs en over de gehele

Groningse Waddenzeedijk realiseren, van 'Lauwersoog tot Dollard tou'.

Met de route wil de provincie de bijzondere natuurlijke, landschappelijke en cultuurhistorische rijkdom van de Groninger kust ontsluiten en zichtbaar maken. Kwetsbare plekken voor de natuur langs de kwelders worden gemeden. Op diverse punten zal de fietsroute aansluiten op bestaande routes, waardoor het mogelijk wordt recreatieve rondjes te maken met bezoek aan bezienswaardigheden landinwaarts. Op een aantal punten komen bescheiden toeristische overstappunten en daarnaast op diverse plekken langs de route ook specifieke voorzieningen. Het project moet leiden tot nieuwe economische ontwikkelingen - met voor het wadengebied de juiste maatvoering - en moet meer bezoekers trekken. Fietsen op de dijk is op weinig plekken in Nederland mogelijk. De route loopt ook over anders ontoegankelijk terrein van Waterschap en Defensie.

29. Stelling Den Helder, Poort naar de Wadden

Subsidie voor o.a. herstel en behoud van drie forten, als onderdeel van het weer herkenbaar maken van Den Helder als vestingstad.

De Stelling Den Helder moet weer herkenbaar en goed bruikbaar worden als aantrekkelijk onderdeel van de stad. Om dit te bereiken worden de projecten uit het projectplan 'Stelling Den Helder, Poort naar de Wadden' uitgevoerd. Het Waddenfonds heeft hiervoor subsidie beschikbaar gesteld.

Het doel is om de Stelling Den Helder in 2022 in haar oude luister te herstellen en in te passen in de ruimtelijke structuur van Den Helder. De stad is weer herkenbaar als vestingstad waar de Stelling Den Helder en de forten op een ecologische en economisch verantwoorde wijze als cultureel erfgoed worden behouden, beheerd en geëxploiteerd.

30. Zilt perspectief

Onderzoek naar de gevolgen van de verzilting en de mogelijkheden van de landbouw om daarbij aan te sluiten.

Vier jaar lang, van 2011 tot en met 2014, verricht Stichting Zilt Perspectief op Texel en in Noordwest Friesland (Zurich) onderzoek naar kansen door verzilting.

Ruim 125.000 hectare grond in Nederland wordt in de nabije toekomst steeds zilter, onder meer langs de Waddenkust. Voor de gebruikelijke landbouwgewassen is zout water schadelijk. De reguliere landbouw is er tot nu toe op gericht verzilting zo veel mogelijk te voorkomen. Stichting Zilt Perspectief toont aan dat verzilting juist kansen biedt. De doelstelling van ons project luidt: 'Het invullen van kennislacunes en het tonen van kansen voor teelt en verwerking van gewassen op zilte landbouwgrond rond de Wadden, met aandacht voor natuur, landschap en klimaat'.

31. Een sterk staaltje naar het Wad

Stichting Beheer en Behoud van het Poldermolencomplex De Goliath ontvangt subsidie voor het vervangen van de stalen vijzel van poldermolen de Goliath. Na het vervangen van deze vervallen vijzel kan de molen weer optimaal malen.

De Goliath is van cultuurhistorisch belang voor het wadengebied vanwege de directe relatie met de Waddenzee. De molen is één van de weinige Nederlandse molens die direct op het wad heeft geloosd. De cultuurhistorische waarde van de Goliath wordt landschappelijk nog eens versterkt vanwege het contrast met de moderne windmolens van de Eemshaven, waartussen de molen is gesitueerd.

32. Vissers van de Wadden

De stichting geïntegreerde visserij ontvangt - in samenwerking met de Waddenvereniging - subsidie voor flexibilisering van het kleine kustvisserijbedrijf met als doel het beter samengaan van visserij en natuurbeheer in de Waddenzee.

Het project omvat meerdere deelprojecten. Allereerst werken vissers, natuurbeschermers en deskundigen samen in het deelproject 'visserij geïntegreerd in een rijke Waddenzee', waarin men de ecologische onderbouwing voor geïntegreerde visserij zoekt en het management tracht te definiëren dat nodig is om deze manier van vissen goed in te passen in het ecosysteembeheer.

Daarnaast is er een project gericht op collectieve zelfregulering en groepsgewijs vangstrechtenbeheer waarbij een organisatie wordt opgericht die vangstrechten beheert en verhuurt. En er wordt in praktische visserijprojecten geëxperimenteerd met nieuwe visserijmethoden die leiden tot meer seizoens- en natuurgericht vissen. Mede door de samenwerking met de natuurorganisaties is dit een aansprekend project. Het project is bovendien een belangrijke stap in het realiseren van een duurzame visserij.

33. Boerderijen aan de Waddenkust

Instandhouding en herstel van cultuurhistorisch karakteristieke boerderijen en boerderijerven.

LTO -Noord ontvangt subsidie voor de instandhouding en het herstel van cultuurhistorisch karakteristieke boerderijen en boerderijerven. Het gaat om dertig boerderijen verspreid langs de gehele Groningse waddenkust. Het geld zal ook besteed worden aan landschappelijke inpassing van uitbreidingen van boerderijen, door de ontwikkeling en realisatie van nieuwe boerderijconcepten in het kader van de schaalvergroting.

LTO Noord wil met het project tevens bereiken dat de belevingswaarde van het kustlandschap wordt verhoogd en het cultuurtoerisme in het waddengebied gestimuleerd wordt door de instandhouding en de versterking van het bebouwde erfgoed en het landschap. Door het grote aantal deelnemers, dertig boerderijen, kan dit project een belangrijke bijdrage leveren aan het behoud van het boerenlandschap. Waarbij de inpassing van nieuwe stallen een waardevolle aanvulling is.

34. Herplant van iepen in de Waddenregio

Versterken en herstellen van karakteristieke (iepen)beplantingen.

Stichting Iepenwacht Groningen en Stichting Iepenwacht Fryslân willen met het planten van iepen karakteristieke (iepen)beplantingen in het Fries/Groningse kleigebied versterken en herstellen. Dit in samenwerking met de wegbeheerders en bewoners in het gebied. In Groningen gaat het om ca. 7.000 te planten jonge iepen langs gemeentelijke en provinciale wegen en op particuliere terreinen. De iep maakt onderdeel uit van de identiteit van het waddengebied waardoor dit project het verschil kan maken in de uitstraling van dat waddengebied.

35. Biogasleiding Noordoost Friesland

Bij het project Biogasleiding Noordoost-Friesland (BioNoF) wordt het biogas van meerdere producenten in Noordoost-Friesland verzameld in een centrale opwaardeerunit. Dit gebeurt met behulp van een 32 kilometer lange biogasleiding die loopt van Dokkum naar Stiens. In de opwaardeerinstallatie wordt het biogas omgezet in groen gas dat vervolgens wordt geïnjecteerd in het regionale gasnet van Gas Transport Services (GTS).

36. De Nollen: symbiose van natuur, cultuur en ecologie

Symbiose van natuur, cultuur en ecologie. Subsidie voor de bouw van tentoonstellingsruimten, gastenverblijven, een beheerderwoning en de inrichting van het overgangsg gebied van de Stichting de Nollen naar het gebied van Noord-Holland.

37. Kweldercentrum Noarderleech

Realisatie kweldercentrum Noarderleech, een ontmoetings- en informatiecentrum.

Het onbemande Kweldercentrum Noarderleech vlakbij Hallum en vlak onder de zeedijk bij het Noarderleech is iedere dag geopend van 8.30 tot 17.30 uur, en informeert bezoekers over natuur en historie van het buitendijkse en binnendijkse noord-Friese kustgebied. Centraal staan het ontstaan van de buitendijkse polders en kwelders, de huidige natuurwaarden en de toekomstige ontwikkelingen. Het centrum is de plek waar kennis en verhalen uit de omgeving samenkomen. Even binnen kijken om buiten meer te zien, dat is het idee. Het centrum verstrekt de band tussen de burger en de natuur.

38. Walter

De ontwikkeling van een geïntegreerd monitoringsplan voor de Waddenzee.

WaLTER ('Wadden Sea Long-Term Ecosysteem Research') is een initiatief van een aantal instituten en organisaties dat meerjarige metingen en onderzoek in het Waddengebied uitvoert.

Het project wordt gefinancierd door het Waddenfonds met aanvullende bijdragen vanuit de provincies Noord-Holland en Fryslân.

39. Ruim baan voor vissen in het Waddengebied

Versillende vissoorten uit de (Wadden)zee planten zich voort in het zoete water van de provincies Noord-Holland, Friesland, Groningen, en Drenthe. Of ze trekken juist van het zoete naar het zoute water om daar te paaien. De aanwezigheid van dijken, gemalen, sluisen en stuwen maakt het voor hen erg moeilijk om van het ene naar het andere water en door de binnenwateren te zwemmen. De noordelijke waterschappen willen zoveel mogelijk van deze barrières langs de Waddenzeekust opheffen.

Voor het geheel aan maatregelen en innovatieve oplossingen voor de migratie van vis tussen Waddenzee en watersystemen op het vaste land kende het Waddenfonds een bijdrage toe.

40. Van Polder naar Kwelder: 10 jaar ontwikkeling

Het kwelderlandschap van Noard-Fryslân Bûtendyks behoort tot de één van de meest uitgestrekte van Europa. Tien jaar geleden heeft It Fryske Gea een proefverkweldering uitgevoerd om de kwelders te vergroten. Er is toen in het deelgebied Noarderleech bij Nieuwebildtzijl een zomerpolder 'ontpolderd'.

Nu wordt in opdracht van It Fryske Gea opnieuw onderzocht hoe de nieuwe kwelder zich verder heeft ontwikkeld.

Het onderzoek wordt uitgevoerd door een onafhankelijk onderzoeksbureau en voorgefinancierd door het Waddenfonds, de provincie Fryslân en It Fryske Gea.

41. Opwaardering landschappelijke waarden wierde Weiwerd

Het Havenschap Delfzijl - Eemshaven heeft een plan ontwikkeld om de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van de wierde Weiwerd op te waarderen.

In de toekomst zal Weiwerd voorzien worden van een nieuwe functie als vestigingsplaats voor kleinschalige en kennisintensieve bedrijven. Met deze functie, waarbij rekening wordt gehouden met de waarden en structuur van de wierde, wordt voorzien in het beheer en onderhoud van de wierde. Weiwerd is een onttakelde wierde, waarvan alleen de radiale structuur nog steeds aanwezig en goed zichtbaar is.

Het project is een combinatie van landschapsherstel en het leveren van een bijdrage aan de economische ontwikkeling van Delfzijl, waaraan behoefte is. Het is een voorbeeld waarbij bedrijvigheid en cultuurhistorie worden gecombineerd.

42. Ecomare - de westelijke waddenpoort

Het op een hoger plan tillen van Ecomare op het gebied van educatie en voorlichting.

43. Metawad-1; hoe habitatherstel trekkende wadvogels beïnvloedt

Onderzoek naar de effecten op trekkende wadvogels van veranderingen van habitats in de Waddenzee. In het onderzoeksproject Metawad worden vijf kenmerkende trekvogelsoorten gevolgd. Er wordt geprobeerd om de individuele overleving en het broedsucces van kanoeten, rosse grutto's, drieteenstrandlopers, lepelaars en rotganzen te relateren aan de kenmerken van plekken in de Waddenzee waarvan deze soorten gebruik maken.

5 BIJLAGE Adviezen

Adviezen die de Commissie Kwaliteitstoetsing Waddenfonds in 2014 uitbracht en de maatregelen die het bestuur van het Waddenfonds trof als gevolg van de adviezen

Advies over het ontwerp-Uitvoeringsplan

In dit advies toetst de Kwaliteitscommissie het concept-Uitvoeringsplan 2014-2017 aan de aanbevelingen in het evaluatierapport en constateert dat er veel is overgenomen. De Commissie vindt dat er een operationele vertaalslag van de Waddennisie (van de drie provincies) is gemaakt in het Uitvoeringsplan, met nadere focus op begrippen als additionaliteit, waddenspecificiteit en innovatie.

De commissie constateert dat er nog niet op alle punten al duidelijke criteria en indicatoren zijn opgenomen in het Uitvoeringsplan waarmee scherper kan worden getoetst op doelbereik en adviseert die vertaalslag te maken in het Jaarprogramma. De commissie wijst op het belang van een goede afstemming met overige beleidsprogramma's, opdat het additionele karakter van het Waddenfonds wordt geborgd.

Tot slot wijst de commissie op het belang van een goede monitoring en op het belang om bij aanvragen die een groot beslag leggen op het budget, bestuurlijk-politiek goed af te stemmen met de drie provincies en zoekt de oplossing deels in meerjarige ramingen/verplichtingen. Daarnaast stelt de commissie voor te komen tot één statencommissie Wadden van de waddenprovincies.

Maatregelen van het bestuur Waddenfonds als gevolg van het advies

Het bestuur van het Waddenfonds heeft het evaluatierapport en advies over het ontwerp-Uitvoeringsplan met de commissie besproken.

Uit de adviezen vloeit voort dat bij het opstellen van het concept-Jaarprogramma 2014-2015 de nadruk is gelegd op een verdere operationalisering van vereisten en criteria per thema.

Daarnaast is in 2014 een gewijzigde versie van de Subsidieverordening aan het algemeen bestuur voorgelegd waarmee de basis is gelegd voor het toepassen van meerdere instrumenten (tenders en kredietsubsidies) en heeft het bestuur de directeur verzocht een traject te starten waarmee voor substantiële aanvragen een afwegingskader ontstaat zodat in directe wisselwerking met de waddenprovincies tot meerjarige subsidietoekenning kan worden gekomen voor projecten die een groot beslag gaan doen op de beschikbare middelen en tevens een grote bijdrage kunnen leveren aan het doelbereik van het Waddenfonds.

Ook is een traject gestart waarbij het Waddenfonds aan de Waddenacademie heeft verzocht zo spoedig mogelijk te voorzien in een monitor waarmee de ontwikkeling in het Waddengebied en de impact van Waddenfondsprojecten kan worden gemeten.

Mede naar aanleiding van het advies van de commissie is bureau Lysias verzocht advies uit te brengen over de governance van het Waddenfonds. Dit advies is in het najaar van

2014 uitgebracht en besproken in het algemeen bestuur van het Waddenfonds op 13 november 2014. Enerzijds adviseert Lysias over de vertegenwoordiging van GS en PS in het algemeen bestuur. Op dit punt heeft het algemeen bestuur afgesproken de vertegenwoordiging onder de aandacht te brengen van PS in de waddenprovincies. Het advies om tot één statencommissie is een onderwerp voor de drie provinciale staten om over te beslissen.

Advies over het ontwerp-Jaarverslag 2013

Op 6 maart 2014 heeft de Kwaliteitscommissie advies uitgebracht over het ontwerp-Jaarverslag 2013. In dit advies onderstreept de commissie nogmaals het belang van het kunnen beschikken over een adequate monitoring voor zijn werkzaamheden waarbij de gehanteerde indicatoren zijn gekoppeld aan de vier hoofddoelen van het Waddenfonds.

De commissie verzoekt om inzicht in de koppeling tussen de thema's en de hoofddoelen. Tevens bepleit de commissie het stimuleren van subsidietoekenning aan projecten die meerdere hoofddoelen dienen. Ook onderstreept de ervaringen in 2013 (zoals weergegeven in het Jaarverslag 2013) naar het oordeel van de commissie dat er meer sturingsinstrumenten moeten worden ingezet, zoals tenders, kredietsubsidies en differentiatie in subsidiepercentages.

Maatregelen van het bestuur Waddenfonds als gevolg van het advies

Om de koppeling tussen gekozen thema's (in het Uitvoeringsplan 2014-2017 en in het Jaarprogramma 2014-2015, beide vastgesteld in juni 2014) en de hoofddoelen van het Waddenfonds te verduidelijken is onderstaand schema in beide documenten opgenomen. Daarbij is in het Jaarprogramma 2014-2015 over de relatie tussen thema's en hoofddoelen een nadere toelichting opgenomen.

In de subsidiebeschikking aan de Waddenacademie is expliciet de monitoring als taak voor de Waddenacademie opgenomen. Tevens is in de begrotingswijziging 2014 en in de begroting 2015 een bedrag opgenomen waarmee het Waddenfonds de toepassing van de monitor en de periodieke actualisering van benodigde data kan bekostigen.

In het Jaarprogramma en de Subsidieverordening is de ontwikkeling van nieuwe instrumenten opgenomen. Tevens is in het Jaarprogramma voorzien in meer gedifferentieerde subsidiepercentages en het bevorderen van projecten met een meervoudig doelbereik.

Hoofddoelen Waddenfonds		Thema-indeling UP 2014-2017	
4. Ontwikkeling duurzame kennishuishouding	1. Vergroten / versterken natuur- & landschapswaarden 2. Verminderen / wegnemen externe bedreigingen natuurlijke rijkdom Waddenzee 3. Duurzame economische ontwikkeling & transitie naar duurzame energiehuishouding	Natuur	'ecologie'
		Water	
		Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapsontwikkeling	
4. Ontwikkeling duurzame kennishuishouding	1. Vergroten / versterken natuur- & landschapswaarden 2. Verminderen / wegnemen externe bedreigingen natuurlijke rijkdom Waddenzee 3. Duurzame economische ontwikkeling & transitie naar duurzame energiehuishouding	Duurzame recreatie en toerisme	'economie'
		Verduurzaming energiehuishouding	
		Duurzame havens	
		Duurzame visserij	
		Duurzame agrarische sector	

Advies over het ontwerp-Jaarprogramma 2014-2015 en de subsidieverordening 2014

Op 13 juni 2014 heeft de Kwaliteitscommissie advies uitgebracht over het ontwerp-Jaarprogramma 2014-2015 waarbij ook de ontwerp-Subsidieverordening Waddenfonds 2014 in ogenschouw is genomen.

Naast het onderstrepen van het belang van het tijdig beschikken over de monitor geeft de commissie aan dat de Waddenvisie ('Wadden van allure!') naar zijn oordeel onvoldoende basis biedt voor nadere selectie en prioritering van de grote opgaven en kansen in het waddegebied als geheel.

De commissie is van mening dat er een nadere selectiekader nodig is voor zogenaamde 'grote stenen' in relatie tot de grote opgaven en vindt dat tot het moment dat er een dergelijk kader is, terughoudendheid moet worden betracht in de inzet van middelen. Daarbij plaatst de commissie negen kanttekeningen bij het ontwerp-Jaarprogramma:

1. In het Jaarprogramma wordt een systeem geïntroduceerd waarmee meervoudig doelbereik wordt gestimuleerd. De Commissie vraagt of daarmee voldoende op het bijdragen aan meerdere hoofddoelen per project wordt gestuurd.
2. De commissie vraagt of de thema's vraag- of aanbod gestuurd zijn opgesteld en constateert dat er gedetailleerde afbakening van subsidiabele activiteiten, vereisten en criteria zijn uitgewerkt, en vraagt zich af of – zolang een afwegingskader voor substantiële projecten ontbreekt – deze uitwerking voldoende kan worden onderbouwd.
3. De commissie constateert dat er een basis is gelegd voor toepassing van meer instrumenten en pleit daarbij voor zoveel mogelijk sturing op kwaliteit.
4. Duurzame ontwikkeling moet naar het oordeel van de commissie leiden tot een positieve bijdrage aan ecologische, economische en/of sociaal-culturele waarden van het waddegebied.
5. De commissie benadrukt dat subsidies moeten leiden tot een blijvende impact voor het waddegebied en is in dit verband kritisch op de mogelijkheid om subsidies te verstrekken voor evenementen.
6. Ook bij het verstrekken aan subsidie voor 'verduurzaming energiehuishouding' hecht de commissie aan een blijvende impact voor het waddegebied. Zelfvoorzienendheid vindt de commissie minder van belang dan duurzaamheid.
7. Het uitgangspunt moet blijven dat de aanvrager moet aantonen dat aanvraag voldoet aan de gestelde voorwaarden. Aanvragers moeten voldoende gegevens leveren waarmee meetbaar en evalueerbaar is in welke mate wordt bijgedragen aan vereisten, criteria en doelen.
8. De commissie benadrukt voor themalijn 1.2 (Eems-Dollard) het belang ook internationaal af te stemmen en vindt het zoeken naar brongerichte maatregelen belangrijker dan effectgerichte maatregelen.
9. De commissie herhaalt het standpunt dat meer inzicht in de inzet van middelen voor 'grote stenen' nodig is en tot dat moment er terughoudendheid wordt betracht bij de inzet van middelen.

Tot slot merkt de commissie op dat de werelderfgoedstatus en de internationale betekenis van het gebied rechtvaardigt dat het Waddenfonds bijdraagt aan gerichte communicatie over de kwetsbaarheid en betekenis van het gebied en dringt aan op een nadere prioritering in dit verband.

Maatregelen van het bestuur Waddenfonds als gevolg van het advies

Het bestuur van het Waddenfonds heeft aan de directeur van het Waddenfonds opdracht gegeven tot de vorming van een nader afwegingskader te komen voor substantiële projecten. Hiervoor is de directeur Waddenfonds in directe samenwerking met de Waddenprovincies gestart met de opzet van een zogenaamde investeringsagenda en –kader voor het Waddenfonds. Vanwege de directe samenhang met overige beleids- en investeringsagenda's wordt e.e.a. in nauwe samenhang bezien met de provinciale en overige overheidsprogramma's.

Tegelijkertijd is het bestuur Waddenfonds onderkend dat er terughoudendheid wordt betracht bij de beschikbaarstelling van middelen uit de jaarbudgetten en wordt gewerkt aan een stelsel waarmee het mogelijk moet worden subsidietoekenning te verdelen over meerdere jaarschijven (op zgn. kasritme).

Ten aanzien van monitoring is in de subsidiebeschikking en daaraan gekoppelde documenten nadrukkelijk het ontwikkelen van de monitor belegt bij de Waddenacademie. Hiervoor heeft de Waddenacademie opdracht verstrekt aan Telos/IMSA om een prototype te ontwikkelen. Tijdens de Waddenfondsdag 2014 is het prototype gepresenteerd. Nadere afstemming met het bestuur van het Waddenfonds over de operationalisering van doelen en het valideren van indicatoren vindt plaats in 2015.

Het bestuur heeft naar aanleiding van de negen kanttekeningen de volgende maatregelen genomen:

- Ad 1. Meervoudig doelbereik wordt gestimuleerd door toepassing van een hoger subsidiepercentage in voorkomende gevallen (als er doelen worden bereikt op meerdere thema's door uitvoering van één project). Daarmee wordt naar de mening van het bestuur in de praktijk ook meerdere hoofddoelen bevorderd. Bij de evaluatie van het Jaarprogramma 2014-2015 (voorafgaand aan het opstellen van het Jaarprogramma 2016) zal worden geëvalueerd of het geïntroduceerde systeem moet worden aangepast.
- Ad 2. Bij de totstandkoming van de thema-indeling is nadrukkelijk gelet op zowel de vraag- als aanbodzijde. De beschrijving van subsidiabele activiteiten, vereisten en criteria is afgestemd op de beoogde doelen per thema. Doordat deze vooraf bekend zijn bij potentiële aanvragers is hen duidelijk waaraan moet worden voldaan en kan scherper worden geselecteerd op doelbereik. De onderbouwing voor de relatie tussen gestelde doelen en gestelde vereisten en criteria is ontleend aan een expert judgement voorafgaand aan de totstandkoming van het ontwerp-Jaarprogramma. Daartoe is door de programmaregisseurs o.a. het programmabureau 'naar een Rijke Waddenzee' geraadpleegd om tot een effectieve invulling van vereisten en criteria te komen. Er wordt gewerkt aan een nader afwegingskader voor substantiële projecten. Zolang dat nog niet voorhanden is, wordt gestuurd met beschikbare budgetten (subsidieplafonds) in relatie tot de bijdrage van thema's aan doelbereik, waarbij tevens per openstellingsbesluit wordt gelet op de te bereiken verdeling van middelen over 'ecologie' en 'economie'.
- Ad 3. In de Subsidieverordening 2014 en het Jaarprogramma 2014-2015 is de basis gelegd voor de ontwikkeling van instrumenten waarmee sterker kan worden gestuurd op het zo efficiënt en effectief mogelijk bereiken van de gestelde doelen. Het bestuur heeft in december 2014 aangekondigd dat in het voorjaar 2015

- een openstelling zal plaatsvinden in de vorm van een tender en dat er een pilot wordt gestart voor het toepassen van kredietsubsidie.
- Ad 4. Naar het oordeel van het bestuur vloeit uit de doelen van het Waddenfonds voort (en is voldoende geborgd) dat bij het stimuleren van duurzame ontwikkeling door het Waddenfonds bij subsidiëring van economisch gerichte activiteiten er geen negatieve effecten optreden op ecologische waarden, en vice versa. Daarnaast wordt zo veel mogelijk via de doelomschrijving en beschrijving van subsidiabele activiteiten bevorderd dat er zelfs een positief effect op de andere duurzaamheidsfactoren uitgaat. Aangezien het Waddenfonds geen hoofddoelen kent op het sociaal-culturele domein is dit duurzaamheidsaspect ondergeschikt in de beoordeling van aanvragen.
- Ad 5. Er is een bescheiden mogelijkheid geboden (als onderdeel van het budget lokale innovaties) voor het ondersteunen van evenementen met middelen van het Waddenfonds, om de redenen die de commissie aanhaalt.
- Ad 6. Naar de aard van de subsidiabele activiteiten voor het thema verduurzaming energiehuishouding is sterk gelet op het waddenspecifieke karakter bij het inzetten van Waddenfondssubsidies, waarbij tevens voor de doelen met betrekking tot de Waddeneilanden de nadruk is gelegd op de verduurzaming en minder op het bereiken van zelfvoorziening.
- Ad 7. De subsidieverordening voorziet in de verplichting voor de aanvrager om de onderbouwing te leveren voor het verkrijgen van subsidie op basis van de gestelde doelen en het voldoen aan de gestelde vereisten en criteria. In het aanvraagformulier wordt nadrukkelijk gewezen op het tijdig leveren van de benodigde documenten waarmee dit wordt aangetoond.
- Ad 8. Het bestuur is zich terdege bewust van de samenhang tussen (benodigde) beleidsafspraken en borging van condities en benodigde vergunningen alvorens met de toekenning van subsidies stimuleringsmaatregelen te initiëren. Zo wordt op alle niveaus bij subsidietoekenning de voorwaarde gesteld dat de aanvrager moet voldoen aan de benodigde vergunningen. Dat zal ook het geval zijn in internationaal verband als er maatregelen gaan worden gesubsidieerd waarbij internationale impact te verwachten is. Het bestuur onderschrijft het streven om zoveel mogelijk brongerichte maatregelen te treffen.
- Ad 9. De terughoudendheid in de inzet van middelen in afwachting voor een meerjarig afwegingskader voor 'grote stenen' is vertaald in de voorlopige begrotingsinvulling in 2016. Tevens werkt het bestuur aan het mogelijk maken van een systeem van het spreiden van verplichtingen over meerdere jaarschijven.

Tot slot merkt het bestuur op dat er tweeledig aandacht is voor communicatie. Enerzijds is aan de bezoekerscentra in het waddengebied gevraagd tot een gezamenlijke visie te komen hoe het best invulling kan worden gegeven aan de wereldwijd en internationale status. Anderzijds overweegt het bestuur apart in een openstelling partijen uit te nodigen vorm te geven aan een overkoepelend 'verhaal' over het gebied.

